

ROKASGRĀMATA



# Eiropas Savienības Pamattiesību hartas piemērošana tiesību aktu izstrādes un politikas veidošanas procesā valstu līmenī

Norādījumi

Liela daļa informācijas par Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūru ir pieejama internetā. Tai var piekļūt *FRA* tīmekļa vietnē: [fra.europa.eu](http://fra.europa.eu)

Šis dokuments nekādā ziņā nav uzskatāms par citēto tiesību aktu saistošas interpretācijas avotu, bet ir paredzēts kā atsauces dokuments ērtai lietošanai. Viss dokumenta saturs vai tā daļas ne vienmēr atspoguļo Eiropas Komisijas nostāju.

**Europe Direct *dienests jums palīdzēs rast atbildes  
uz jautājumiem par Eiropas Savienību***

**Bezmaksas tālruņa numurs (\*):  
00 800 6 7 8 9 10 11**

(\* Informāciju sniedz bez maksas, tāpat arī lielākā daļa zvanu ir bezmaksas (izņemot dažus operatorus, viesnīcas vai taksofonus).

Vāka attēls: © *FRA*

Plašāka informācija par Eiropas Savienību ir pieejama internetā (<http://europa.eu>).

Luksemburga: Eiropas Savienības Publikāciju birojs, 2020

Print	ISBN 978-92-9474-880-5	doi:10.2811/6624	TK-04-18-616-LV-C
PDF	ISBN 978-92-9474-877-5	doi:10.2811/657026	TK-04-18-616-LV-N

© Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, 2020

Pārpublicēšanas gadījumā atsauce uz avotu ir obligāta.

# Eiropas Savienības Pamattiesību hartas piemērošana tiesību aktu izstrādes un politikas veidošanas procesā valstu līmenī

Norādījumi



## Priekšvārds

Eiropas Savienībai kopš 2000. gada ir sava tiesību harta – Pamattiesību harta. Tā kļuva juridiski saistoša 2009. gadā, un tai ir tāds pats juridiskais spēks kā ES līgumiem.

Harta “uz papīra” izskatās tiešām labi: tā ir ļoti moderns cilvēktiesību katalogs, kas ietver virkni jau spēkā esošās tiesību hartās neiekļautu tiesību. Tie, kas pārzina ES tiesību galvenos principus, parasti var bez kavēšanās norādīt, ka Harta ir vienmēr saistoša Eiropas Savienībai un saistoša dalībvalstīm tikai tad, ja tās “īsteno ES tiesību aktus”. Bet ko šis bieži citētais Hartas 51. pantā izmantotais formulējums patiesībā nozīmē?

Faktiskā situācija ir tāda, ka speciālisti bieži vien nav pārliecināti par to, vai Harta konkrētajā situācijā ir piemērojama un kādu pievienoto vērtību tā sniedz. Pat ekspertu vidū ne vienmēr valda skaidrība par to, kādas situācijas ietilpst un kādas – neietilpst Hartas piemērošanas jomā. Tāpēc nav pārsteidzoši, ka desmit gadus pēc Hartas stāšanās spēkā sagatavots pārskats par tās praktiskas piemērošanas rezultātiem atklāj neviennozīmīgu ainu. Tiesību speciālisti – kā tiesneši un ierēdņi, tā likumdevēji un politikas veidotāji – reti atsaucas uz Hartu. Gadījumos, kad viņi to tomēr dara, sniegtās atsauces parasti ir virspusējas. Rodas iespaids par vilcināšanos.

Tā rezultātā Eiropas Savienības Padome ir mudinājusi dalībvalstis apmainīties ar informāciju par paraugpraksēm, kartēt to un izstrādāt kopīgus rīkus nolūkā uzlabot informētību par Hartu. Eiropas Savienības Padome arī ir norādījusi, ka Pamattiesību aģentūra varētu palīdzēt apmācīt valsts ierēdņus, un tā īpaši aicināja aģentūru sagatavot gan speciālistiem, gan nespeciālistiem paredzētu rokasgrāmatu par Hartas piemērošanu valsts līmenī.

Šis rokasgrāmatas mērķis ir sekmēt labāku izpratni par Hartu, tostarp situācijās, kad tā ir piemērojama likumdošanas un politikas veidošanas procesā. Vienmēr ir vērts detalizēti pārbaudīt, vai Harta ir piemērojama. Pat tad, ja jāsecina, ka tā nav piemērojama, veicot “pārbaudi par Hartas piemērošanu”, tiek uzsvērtas cilvēktiesību nozīme likumdošanas un politikas veidošanas kontekstā. Tas pats par sevi ir panākums, jo palīdz veicināt izpratni.

Sākotnējo projekta tekstu aģentūras vadībā un pēc apspriešanās ar valstu parlamentos strādājošu ekspertu grupu sagatavoja *Dr. Mirjam de Mol*, kura pārstāv Māstrihtas Eiropas tiesību centru (*Maastricht Centre for European Law*). Šo tekstu pārskatīja Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra, apspriežoties arī ar 28 valstu sadarbības koordinatoriem, kuri veido valstu pārvaldes iestādēs strādājošu ekspertu tīklu. Pēc tam, kad tika izskatīti mūsu Zinātniskās komitejas komentāri,

rokasgrāmata tika pabeigta. Es vēlētos pateikties par vērtīgo ieguldījumu ikvienam, kurš piedalījās šajā darbā.

**Michael O'Flaherty**

*direktors*

# Saturs

PRIEKŠVārds.....	3
AKRONĪMI UN SAĪSINĀJUMI.....	7
IEVADS.....	9
<b>I DAĻA. VISPĀRĒJĀ IEVIRZE.....</b>	<b>15</b>
1. Eiropas Savienības pamattiesību sistēma.....	15
Divi pamattiesību avoti.....	15
Eiropas Savienības tiesību vispārējie principi.....	16
Eiropas Savienības Pamattiesību harta.....	17
Piemērošanas joma.....	17
Kāds ir 51. panta loģiskais pamatojums?.....	19
Labuma guvēji.....	19
Hartas principi un Hartā noteiktās tiesības.....	20
2. Kā Harta ir saistīta ar dalībvalstu un starptautiskajiem pamattiesību instrumentiem?.....	21
Eiropas Cilvēktiesību konvencija.....	21
Citi starptautiski cilvēktiesību instrumenti.....	23
Pamattiesības dalībvalstu līmenī.....	24
3. Iemesli pārbaudīt Hartas piemērojamību.....	25
Pienākums ievērot Hartu un veicināt tās piemērošanu.....	25
Hartā noteiktas plašākas un/vai stingrākas tiesības.....	25
Valstu tiesas var piemērot Hartu.....	30
Eiropas Savienības Tiesa var interpretēt Hartu.....	34
Hartā garantēto tiesību pārkāpums var būt par iemeslu pārkāpuma procedūrai.....	36
4. Kā pārbaudīt, vai Harta ir piemērojama.....	37
Ar ko būtu jāsāk izvērtējums?.....	37
Kāds ir Hartas piemērošanas nosacījums?.....	38

Saiknes ar Eiropas Savienības tiesību aktiem pastāvēšana kā obligāts nosacījums .....	39
5. Kādās situācijās Harta ir piemērojama? .....	40
Kad dalībvalstis rīkojas kā Eiropas Savienības aģentes .....	40
Kad dalībvalstīm ir jāizmanto Savienības tiesību aktos noteiktā atļauja .....	42
6. Kā piemērot Hartu .....	44
Kādi ir atbilstīgie interpretācijas rīki? .....	44
Kādos apstākļos tiesību izmantošanu var ierobežot? .....	45
<b>II DAĻA. PRAKTISKIE RĪKI .....</b>	<b>47</b>
7. KontROLSARAKSTS Hartas piemērojamības noteikšanai .....	47
Izvēlieties scenāriju, kas atspoguļo jūsu izejas punktu .....	47
A scenārijs: valsts leģislatīvās darbības iemesls ir ES akts .....	48
B scenārijs: tiesību aktu priekšlikumi, kas nav saistīti ar ES tiesību aktu transponēšanas procesu .....	59
8. Pārbaude par atbilstību Hartai .....	68
I posms: cilvēktiesību ierobežojumu noteikšana .....	69
II posms: izvērtējums par to, vai ierobežojumi vispār ir atļauti .....	70
III posms: izvērtējums par to, vai ierobežojumus var pamatot .....	74
<b>PIELIKUMS. PĀRSKATS PAR HARTĀ GARANTĒTĀJĀM TIESĪBĀM .....</b>	<b>81</b>
<b>INDEKSS .....</b>	<b>96</b>



## Akronīmi un saīsinājumi

<b>ANO</b>	Apvienoto Nāciju Organizācija
<b>ANO ĢA</b>	Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja
<b>CAT</b>	Konvencija pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem
<b>CEDAW</b>	Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu
<b>CRC</b>	Konvencija par bērnu tiesībām
<b>CRPD</b>	Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām
<b>ECPT</b>	Eiropas Konvencija par spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas rīcības vai soda novēršanu
<b>ECT</b>	Eiropas Cilvēktiesību tiesa
<b>ECTK</b>	Eiropas Cilvēktiesību konvencija
<b>ES</b>	Eiropas Savienība
<b>ES harta</b>	ES Pamattiesību harta
<b>ESH</b>	Eiropas Sociālā harta
<b>ESH 96</b>	Pārskatītā Eiropas Sociālā harta
<b>EST</b>	Eiropas Savienības Tiesa
<b>FRA</b>	Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūra
<b>ICCPR</b>	Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām
<b>ICCPR-OP2</b>	Starptautiskā pakta par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām otrais fakultatīvais protokols par nāvessoda atcelšanu
<b>ICERD</b>	Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu
<b>ICESCR</b>	Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām
<b>LES</b>	Līgums par Eiropas Savienību

<b>LESD</b>	Līgums par Eiropas Savienības darbību
<b>OPCAT</b>	Konvencijas pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu fakultatīvais protokols
<b>OPCRC-SC</b>	Konvencijas par bērna tiesībām fakultatīvais protokols par bērnu tirdzniecību, bērnu prostitūciju un bērnu pornogrāfiju
<b>P</b>	(ECTK) protokols
<b>SDO</b>	Starptautiskā Darba organizācija
<b>UDHR</b>	Vispārējo cilvēktiesību deklarācija

# Ievads



Šajā rokasgrāmatā ir sniegtas vadlīnijas par Eiropas Savienības Pamattiesību hartas (turpmāk tekstā – “Hartas”) izmantošanu valsts līmenī. Saskaņā ar Hartas 51. pantu un atšķirībā no starptautiskajiem un valsts līmeņa cilvēktiesību instrumentiem Harta ir saistoša tikai tajās jomās, kurās ir piemērojami ES tiesību akti. Tās uzdevums nav paplašināt Savienības tiesību aktu piemērošanas jomu. Tomēr, kā apliecina Eiropas Savienības Tiesas (turpmāk tekstā – “EST”) judikatūra, Harta ir ļoti būtisks instruments tiesību speciālistiem, tostarp visiem tiem, kuri strādā likumdošanas un politikas veidošanas jomā.

Šajā rokasgrāmatā ir iekļautas praktiskas norādes par Hartas piemērošanas jomu. Tajā nav iecerēts aplūkot visas nianšes vai sniegt visaptverošu informāciju. Lai gan rokasgrāmatas pamatā ir EST judikatūra, tā neatceļ vajadzību izvērtēt katru gadījumu atsevišķi un atbilstoši situācijai apspriesties ar juridiskajiem dienestiem.

## Hartas aizsargājošā būtība

Lai gan Hartā izmantotā valoda ir “kompetenču ziņā neitrāla”, tā nav piemērojama jomām, kuras ES nav tiesību regulēt. Turklāt dažādos ES primāro tiesību noteikumos uzsvērts, ka Harta nav paredzēta pilnvaru pārdalei uz dalībvalstu rēķina.

*“Lai nepieļautu Savienības pilnvaru paplašināšanu attiecībā uz dalībvalstīm, Hartas 51. panta 1. punktā it īpaši ir paredzēts, ka:*

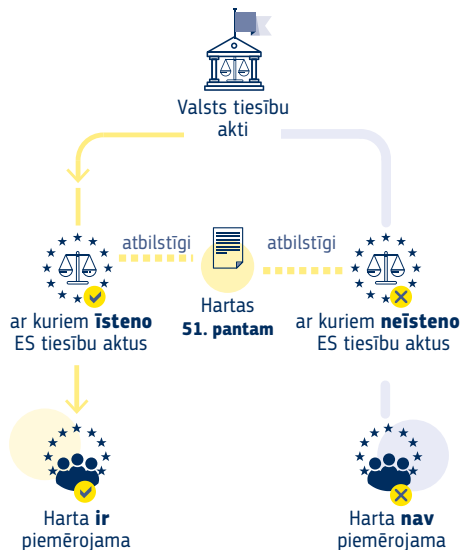
- *Hartas piemērošana neierobežo subsidiaritātes principu (51. panta 1. punkta pirmais teikums);*
- *dalībvalstīm Harta ir saistoša tikai tad, kad tās īsteno Savienības tiesību aktus (51. panta 1. punkta pirmais teikums);*

- *Harta tiek ievērota un piemērota saskaņā ar Savienības pilnvaru robežām, kā tās ir noteiktas Līgumos (51. panta 1. punkta otrais teikums)*<sup>1</sup>.

### **Pamattiesību harta, 51. pants – piemērošanas joma**

1. Šīs hartas noteikumi attiecas uz Savienības iestādēm, struktūrām, birojiem un aģentūrām, pienācīgi ievērojot subsidiaritātes principu, bet uz dalībvalstīm tikai tad, kad tās īsteno Savienības tiesību aktus. Tādēļ tās ievēro tiesības un principus, kā arī veicina to piemērošanu saskaņā ar savām atbilstīgajām pilnvarām un ievērojot Savienības pilnvaras, kas tai piešķirtas Līgumos.
2. Ar šo Hartu netiek paplašināta Savienības tiesību piemērošanas joma, paplašinot Savienības pilnvaras, un Savienībai netiek noteiktas nekādas jaunas pilnvaras vai uzdevumi, nedz grozītas pilnvaras un uzdevumi, kā tās noteiktas Līgumos.

### **1. attēls. Hartas piemērošanas joma (kas ir ierobežota atšķirībā no Eiropas Cilvēktiesību konvencijas piemērošanas jomas)**



Avots: FRA, 2018. gads.

1 Ģenerāladvokātes V. Trstenjak secinājumi, kas sniegti 2011. gada 22. septembrī, 72. punkts, EST apvienotās lietas C-411/10 un C-493/10, N. S. (C-411/10) pret Secretary of State for the Home Department un M. E. un citi (C-493/10) pret Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice, Equality and Law Reform [virspalāta], 2011. gada 21. decembris.

## Kas ir šīs rokasgrāmatas mērķauditorija?

Rokasgrāmata ir galvenokārt paredzēta personām, kuras valsts līmenī piedalās likumdošanas un politikas veidošanas procesos. Šiem procesiem ir būtiska nozīme saistībā ar pamattiesību ievērošanu un sekmēšanu Eiropas Savienībā. Tādējādi primārā mērķgrupa ir visas personas, kuras ir iesaistītas valsts likumdevēju un administratīvo iestāžu, piemēram, valdību, parlamentu, reģionālo un vietējo iestāžu, darbā. Šī rokasgrāmata ir noderīga arī ES dalībvalstu tiesās un cilvēktiesību iestādēs nodarbinātajiem.

## Kādu ieguldījumu varat sniegt Hartā paredzēto garantiju īstenošanā?

Cilvēktiesības ir galvenokārt piemērojamas valsts un vietējā līmenī. Tieši šajā kontekstā tām ir reāla ietekme. ES tiesību aktus parasti īsteno valsts līmenī. Tādējādi ES Pamattiesību hartā paredzētās saistības ir īpaši svarīgas valsts politikas veidotājiem. Parasti ES likumdevējs sniedz valsts likumdevējam rīcības brīvību, kad tas transponē un īsteno ES tiesību aktus, un šī rīcības brīvība ir jāizmanto ar Hartu saderīgā veidā. Iepriekšminētās saistības valsts politikas veidotājiem un likumdevējiem uzliek būtisku atbildību.

Saskaņā ar ES hartu valstu parlamentos un/vai pārvaldēs strādājošiem tiesību speciālistiem ir būtiska nozīme, izstrādājot tiesību aktus un/vai politikas programmas, jo viņiem ir jāizpilda trīs būtiski uzdevumi. Minētajiem tiesību speciālistiem ir jānosaka:

- vai Harta attiecas uz konkrēto (tiesību akta) priekšlikumu;
- kādas ir no Hartas izrietošās negatīvās un pozitīvās saistības, kas valsts likumdevējam / valsts pārvaldes iestādēm jāievēro, lai nepieļautu Hartas pārkāpumus;
- vai konkrētā tiesību akta un/vai politikas veidošanas gadījumā ir iespēja ne tikai ievērot Hartu, bet arī proaktīvi sekmēt tās īstenošanu atbilstīgi tās 51. pantam.

### **Valsts līmeņa dalībnieki kā būtiski “Hartas aģenti”**

ES apzinās valsts līmeņa dalībnieku būtisko nozīmi Hartas īstenošanā. Piemēram, Eiropas Parlaments ir uzsvēris, ka “valstu iestādēm (tiesu, tiesībsaizsardzības un administratīvajām iestādēm) ir svarīga nozīme, lai hartā minētās tiesības un brīvības varētu īstenot praktiski”<sup>\*</sup>.

Eiropas Savienības Padome uzsver, ka valsts kontekstā ir svarīgi piemērot Hartu kā daļu no plašāka piemērojamo pamattiesību avotu kopuma. Tā uzsver, ka “ir nepieciešams noteikt Hartas piemērojamību konkrētos apstākļos”, kā arī ka “valstu iestādēm īpaša uzmanība jāvelta tiem Hartas noteikumiem, kuru nozīme un darbības joma nav noteikta atbilstošajos Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (ECTK) noteikumos”<sup>\*\*</sup>.

Padome arī “atzinīgi vērtē iniciatīvas, kuru mērķis ir uzlabot politikas veidotāju [un] tiesību speciālistu informētību par Hartu un pilnveidot to veikto Hartas praktisko piemērošanu”<sup>\*\*\*</sup>. Šī rokasgrāmata ir šāda veida iniciatīva. Cerams, ka tā palīdz risināt vienu no “galvenajām problēmām”, kas traucē “Hartas praktiskai īstenošanai”, proti, sekmē tās piemērošanas jomas precizēšanu<sup>\*\*\*\*</sup>.

*Avoti: \* Eiropas Parlaments (2015. g.), Rezolūcija par pamattiesību stāvokli Eiropas Savienībā (2013.–2014. gads), 2014/2254(INI), Strasbūra, 2015. gada 8. septembris, 20. punkts.*

*\*\* Eiropas Savienības Padome (2016. g.), Padomes secinājumi par Pamattiesību hartas piemērošanu 2015. gadā, pielikums Padomes 2016. gada 9. jūnija dokumentam 10005/16, 6. punkts.*

*\*\*\* Eiropas Savienības Padome (2017. g.), Padomes secinājumi par Pamattiesību hartas piemērošanu 2016. gadā, pielikums Padomes 2016. gada 28. jūlija dokumentam 11546/17, 5. punkts.*

*\*\*\*\* FRA (2012. g.), Bringing the Charter to life – opportunities and challenges of putting the EU Charter of Fundamental Rights into practice; skatīt arī FRA (2018. g.), Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights, Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras atzinums, Vine, 2018. gada aprīlis.*

## Kā izmantot šo rokasgrāmatu?

- Rokasgrāmatu veido divu veidu teksti. Teksta daļa, kas ir rakstīta ar melnas krāsas burtiem, ir paredzēta vispārīga pārskata sniegšanai nolūkā uzlabot lasītāja izpratni. Piemēri un papildu informācija ir rakstīta pelēkas krāsas burtiem.
- Rokasgrāmatu veido divas daļas un pielikumus.
- **I daļa** ir “Vispārējā ievirze”, kurā sniegts visām mērķgrupām paredzēts ievads par Hartu, īpaši pievēršoties:
  - ES pamattiesību aizsardzības sistēmai (**1. nodaļa**);
  - Hartas saistībai ar citiem pamattiesību instrumentiem (**2. nodaļa**);
  - iemesliem piemērot Hartu (**3. nodaļa**);
  - Hartas piemērošanas jomai (**4. nodaļa**);
  - situācijām, uz kurām attiecas Harta (**5. nodaļa**);
  - Hartā paredzēto tiesību interpretāciju un ierobežojumiem (**6. nodaļa**).
- Lasītājiem, kuri vēl īpaši labi nepārzina ES tiesības, būs noderīgi izlasīt 1. līdz 4. nodaļu, turpretī pārējie lasītāji uzreiz var pievērsties 5. un 6. nodaļai, kā arī praktiskajiem rīkiem.
- **II daļā** “Praktiskie rīki” ir iekļauti divi kontrolsaraksti, kas ir paredzēti personām, kuras piedalās likumdošanas un politikas veidošanas procesos valsts līmenī:
  - kontrolsaraksts Hartas piemērojamības izvērtēšanai attiecībā uz valsts tiesību aktiem un politikas veidošanu (**7. nodaļa**): šis kontrolsaraksts galvenokārt vērsts uz valsts likumdošanas un politikas procesiem. Hartas piemērojamība tajā skaidrota, izmantojot konkrētas situācijas, lai nodrošinātu praktiskākas ievirzes norādījumus.
  - Kontrolsaraksts, lai gūtu sākotnēju priekšstatu par to, vai valsts tiesību akts (tā projekts) ir saskaņā ar Hartu (**8. nodaļa**).
- **Pielikumā** sniegts īss kopsavilkums par Hartā paredzētajām tiesībām un to, kā tās ir saistītas ar dažādiem citiem cilvēktiesību katalogiem, tādējādi uzskatāmi parādot Hartas nodrošināto pievienoto vērtību.

## Šajā rokasgrāmatā izmantotā terminoloģija

- Rokasgrāmatā bieži sniegtas atsauces uz valsts “tiesību aktu priekšlikumiem” vai “tiesību aktiem”, bet tā vienādā mērā attiecas uz visiem valsts pasākumiem.
- Šajā rokasgrāmatā galvenokārt minēta tikai Harta, bet tā vienādā mērā attiecas uz ES pamattiesībām kā vispārējiem ES tiesību principiem (skatīt [1. nodaļu](#)).
- Atsaucoties uz Hartas noteikumiem, rokasgrāmatā ne vienmēr nošķirtas Hartā nostiprinātās tiesības no Hartas principiem. Lūdzu, ņemiet vērā, ka, lai arī abu veidu Hartas noteikumi ir saistoši, to tiesiskās sekas atšķiras (vairāk informācijas skatīt Hartas 51. panta 5. punktā un šīs rokasgrāmatas 1. nodaļas sadaļā par [Hartas principiem un Hartā nostiprinātajām tiesībām](#)).

Ņemiet vērā, ka šajā rokasgrāmatā frāze “vispārējie Savienības tiesību principi” izmantota, lai apzīmētu nerakstītus tiesas pieņemtus principus, kuri ir neatņemama tiesiskuma daļa un uz kuriem tiesās var atsaukties kā uz pamatu juridiskā pārskata veikšanai. Šis tiesību avots ietver principus, kas nav pamattiesības, piemēram, juridiskās noteiktības principu, tiesiskās paļāvības principu, kā arī proporcionalitātes principu. Frāze “vispārējie Savienības tiesību principi” šīs rokasgrāmatas izpratnē neattiecas uz institucionālajiem principiem, piemēram, subsidiaritātes principu vai iestāžu līdzsvara principu.



# I daļa.

## Vispārējā ievirze



## 1. Eiropas Savienības pamattiesību sistēma

### Divi pamattiesību avoti

- ES tiesību divi galvenie pamattiesību avoti ir šādi: i) (nerakstītie) vispārējie tiesību principi; un ii) Harta<sup>2</sup>. Gan vispārējie principi, gan Hartas noteikumi ir daļa no ES primārajiem tiesību aktiem, un tie savstarpēji pārklājas. Abi minētie pamattiesību avoti ir spēkā tikai ES tiesību satvarā, tādējādi to piemērošanas joma ir identiska<sup>3</sup>.
- ES pamattiesības ir nostiprinātas arī līgumu noteikumos<sup>4</sup> un ES sekundārajos tiesību aktos<sup>5</sup>. Šī rokasgrāmata ir veltīta tikai pamattiesībām kā vispārējiem ES tiesību principiem un Hartā nostiprinātajām pamattiesībām.

2 Eiropas Kopienas (2012), Līguma par Eiropas Savienību (LES) konsolidētā versija, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 6. pants.

3 Hartas 51. panta 1. punkta ("Piemērošanas joma") skaidrojums precizēts, ka šī norma ir EST judikatūras kodifikācija attiecībā uz vispārējo principu piemērošanu. Pašlaik EST izmanto Hartas 51. panta 1. punktu analogiski vispārējiem tiesību principiem. Skatīt, piemēram, EST, C-406/15, *Petya Milkova pret Izpelnīteln direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 2017. gada 9. marts, 50. un 54. pants.

4 Eiropas Kopienas (2012), Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) konsolidētā versija, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 157. pants.

5 *Padomes 2000. gada 27. novembra Direktīva 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju*, OV L 303, 2000. gada 2. decembris, 16.-22. lpp.

## 2. attēls. Divi pamattiesību avoti



Avots: FRA, 2018. gads.

## Eiropas Savienības tiesību vispārējie principi

- Tie ir EST noteikti nerakstīti principi.
- Tie ir spēkā kopš 20. gadsimta sešdesmito gadu beigām<sup>6</sup>, un tos, tāpat kā citus ES primāro tiesību aktu avotus, var izmantot, "lai noteiktu atvasinātā tiesību akta likumību vai valsts tiesību normas piemērojamību"<sup>7</sup>.
- Atbilstošā līguma norma ir Līguma par Eiropas Savienību (LES) 6. panta 3. punkts.

### Līgums par Eiropas Savienību, 6. panta 3. punkts

Pamattiesības, kas garantētas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā un kas izriet no dalībvalstu kopīgajām konstitucionālajām tradīcijām, ir Savienības tiesību vispārīgo principu pamats.

6 EST, lieta 29-69, *Erich Stauder pret City of Ulm – Sozialamt*, 1969. gada 12. novembris; EST, lieta 11-70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle für Getreide und Futtermittel*, 1970. gada 17. decembris; EST, lieta 4-73, *J.Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu Komisiju*, 1974. gada 14. maijs.

7 Ģenerāladvokāta *Ruiz-Jarabo Colomer* secinājumi, sniegti 2008. gada 24. janvārī, 19. punkts, EST, apvienotās lietas C-55/07 un C-56/07, *Othmar Michaeler (C-55/07 un C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 un C-56/07) un Ruth Volgger (C-56/07) pret Amt für sozialen Arbeitsschutz and Autonome Provinz Bozen*, 2008. gada 24. aprīlis.

## Eiropas Savienības Pamattiesību harta

- Harta ir moderns dokuments, kurā nostiprinātas 50 pamattiesības un principi. Pārējie četri Hartas panti attiecas uz šo 50 normu interpretāciju un piemērošanu. Visu Hartā nostiprināto tiesību pārskats ir sniegts [pielikumā](#).
- Hartu veido septiņas nodaļas: “Cieņa” (5 panti), “Brīvības” (14 panti), “Vienlīdzība” (7 panti), “Solidaritāte” (12 panti), “Pilsonu tiesības” (8 panti), “Tiesiskums” (4 panti) un “Vispārīgi noteikumi” (4 panti).
- Hartu izstrādāja Eiropas Konvents, kuru veidoja parlamentu (gan valstu, gan Eiropas Parlamenta) deputāti un valdību locekļi, un šajā izstrādes procesā ieguldījumu sniedza arī pilsoniskā sabiedrība<sup>8</sup>.
- Harta tika pasludināta 2000. gadā, un kopš Lisabonas līguma stāšanās spēkā 2009. gada 1. decembrī tā ir juridiski saistoša<sup>9</sup>.
- Atbilstošā līguma norma ir LES 6. panta 1. punkts.

### Līgums par Eiropas Savienību, 6. panta 1. punkts

Savienība atzīst tiesības, brīvības un principus, kas izklāstīti (..) Eiropas Savienības Pamattiesību hartā (..), un šai Hartai ir tāds pats juridiskais spēks kā Līgumiem.

## Piemērošanas joma

### Pamattiesību harta, 51. pants – piemērošanas joma

1. Šīs hartas noteikumi attiecas uz Savienības iestādēm un struktūrām (..), un uz dalībvalstīm tikai tad, ja tās īsteno Savienības tiesību aktus.

- ES pamattiesības ir piemērojamas valsts līmenī tikai tad, ja dalībvalstis “īsteno Savienības tiesību aktus”. Tomēr tas ir visai plašs jēdziens. “(..) Tiesas judikatūra skaidri apstiprina”, ka šī prasība attiecas uz dalībvalstīm, “ja tās darbojas Savienības tiesību aktu jomā”<sup>10</sup>. Sīkāka informācija par šo jautājumu ir sniegta [5. nodaļā](#).

8 Konventu veidoja 15 valstu un valdību vadītāju pārstāvji no tolaik 15 ES dalībvalstīm, 30 pārstāvji no valstu parlamentiem, 16 pārstāvji no Eiropas Parlamenta un viens pārstāvis no Eiropas Komisijas.

9 Skatīt *Eiropas Savienības Oficiālo Vēstnesi*, OV C 83, 2010. gada 30. marts, 389.–403. lpp.

10 Paskaidrojums par 51. pantu. Skatīt: Eiropas Savienība (ES) (2007), Paskaidrojumi attiecībā uz Pamattiesību hartu, OV C 303, 2007. gada 14. decembris, 17.–37. lpp.

- Tādējādi ES pamattiesības var attiekties uz plašu tematu loku, tostarp jomām, kuras galvenokārt regulē valsts tiesību akti<sup>11</sup>.

Harta var būt piemērojama virknei dažādu jautājumu. Tie cita starpā ietver juridisko palīdzību<sup>12</sup>, sodus par muitas noteikumu pārkāpumiem<sup>13</sup>, karteļus<sup>14</sup>, pašvaldības policijas darbinieku darbā pieņemšanu<sup>15</sup>, asins ziedošanu<sup>16</sup>, azartspēļu automātu ekspluatēšanu<sup>17</sup>, atbalstu lauku attīstībai<sup>18</sup>, televīzijas raidorganizāciju veiktu reklāmas paziņojumu pārraidīšanu<sup>19</sup>, grāmatvedības dokumentu publiskošanu<sup>20</sup>, pirkstu nospiedumu sniegšanas pienākumu pases izsniegšanas nolūkā<sup>21</sup> un pensionēšanās vecumu<sup>22</sup>.

- Fakts, ka EST atsauca uz Hartu, liecina par to, ka noteiktās politikas jomās ar Hartu saistītu domstarpību rašanās ir īpaši iespējama<sup>23</sup>.

EST Hartu bieži izmanto šādās jomās: sociālā politika (piemēram, nodarbinātība un darba nosacījumi, maksātspēja, uzņēmuma īpašumtiesību nodošana, vecāku atvaļinājums), patvērums un migrācija, patērētāju aizsardzība, tiesu iestāžu sadarbība civillietās (piemēram, saistībā ar jurisdikciju un spriedumu atzīšanu un izpildi laulības lietās un lietās par vecāku atbildību), nodokļi (pievienotās vērtības nodoklis), intelektuālais īpašums, lauksaimniecība, vide, datu aizsardzība, kā arī tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās (Eiropas apcietināšanas orderis).

Lai gan valsts līmenī nav pieejama pilna tādu pieejamo valsts tiesu lēmumu izlase, kuros sniegta atsauce uz Hartu, aģentūra aizvadīto gadu laikā ik gadu ir analizējusi līdz trim katrā dalībvalstī pieņemtiem atbilstošiem tiesas lēmumiem, kuru sagatavošanā ir izmantota Harta. Lielākā daļa minēto lēmumu tika konstatēti šādās jomās:

11 Skatīt, piemēram, EST, C-276/12, *Jiří Sabou pret Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu* [virspalāta], 2013. gada 22. oktobris.

12 EST, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Bundesrepublik Deutschland*, 2010. gada 22. decembris.

13 EST, C-546/09, *Aurubis Bulgaria AD pret Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*, 2011. gada 31. marts.

14 EST, C-17/10, *Toshiba Corporation un citi pret Úřad pro ochranu hospodářské soutěže* [virspalāta], 2012. gada 14. februāris.

15 EST, C-416/13, *Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo*, 2014. gada 13. novembris.

16 EST, C-528/13, *Geoffrey Léger pret Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes un Etablissement français du sang*, 2015. gada 29. aprīlis.

17 EST, C-390/12, *Robert Pflieger un citi*, 2014. gada 30. aprīlis.

18 EST, C-401/11, *Blanka Soukupová pret Ministerstvo zemědělství*, 2013. gada 11. aprīlis.

19 EST, C-234/12, *Sky Italia Srl pret Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni*, 2013. gada 18. jūlijs.

20 EST, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 2013. gada 26. septembris.

21 EST, C-291/12, *Michael Schwarz pret Stadt Bochum*, 2013. gada 17. oktobris.

22 EST, C-401/11, *Blanka Soukupová pret Ministerstvo zemědělství*, 2013. gada 11. aprīlis.

23 Laikposmā no 2014. gada 1. janvāra līdz 2017. gada 1. septembrim.

robežpārbaudes, patvērums un migrācija, tiesu iestāžu sadarbība krimināllietās, kā arī nodarbinātība, nediskriminācija un datu aizsardzība<sup>24</sup>.

## Kāds ir 51. panta loģiskais pamatojums?

- ES pamattiesību aizsardzības sistēmas izejas punkts ir Savienības pienākums ievērot pamattiesības, kā noteikts LES 6. pantā.
- Tā kā Savienības tiesību aktu īstenošana un piemērošana lielā mērā notiek valsts līmenī, Savienības saistības neizbēgami attiecas arī uz valsts iestāžu pieņemtiem tiesību aktiem, ja var uzskatīt, ka šie tiesību akti sniedz ieguldījumu Savienības tiesību īstenošanā. Ja tas tā nebūtu, Harta nebūtu piemērojama daudzās ES tiesību darbības jomā ietilpstošās situācijās, tādējādi pamattiesību aizsardzība ES tiesībās būtu nepilnīga.
- Tāpēc dalībvalstu pienākums ievērot Hartu neizbēgami izriet no ES saistībām pamattiesību jomā. Tas papildina ar cilvēktiesībām saistītos pienākumus, kas ir noteikti dalībvalstu konstitūcijās un starptautiskajos cilvēktiesību līgumos.

*“Tā kā Hartā garantētās pamattiesības (..) ir jāievēro, ja valsts tiesiskais regulējums ietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā, nevar pastāvēt tādi gadījumi, kas šādā veidā attiecas uz Savienības tiesībām, bez iepriekš minēto pamattiesību piemērošanas. Savienības tiesību piemērojamība nozīmē arī Hartā garantēto pamattiesību piemērošanu.” EST, C-617/10, Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson [virspalāta], 2013. gada 26. februāris, 21. punkts.*

*“Tāpat ir jāņem vērā mērķis aizsargāt Savienības tiesībās paredzētās pamattiesības, kas nozīmē nodrošināt, lai šīs tiesības netiktu pārkāptas Savienības darbības jomās vai nu Savienības darbības dēļ, vai dalībvalstu veiktās Savienības tiesību piemērošanas dēļ.” EST, C-206/13, Cruciano Siragusa pret Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, 2014. gada 6. marts, 31. punkts.*

## Labuma guvēji

- Situācijās, kurās ir piemērojama Harta, privātpersonas var izmantot tajā paredzētās normas. Atkarībā no konkrētajā situācijā aktuālajām tiesībām un apstākļiem uz Hartas normām var atsaukties arī privāttiesību juridiskās personas, piemēram, korporācijas vai citas līdzīgas juridiskās personas<sup>25</sup>.

24 Skatīt nodaļas par Hartas izmantošanu aģentūras ziņojumos par pamattiesībām, kas sagatavoti pēdējo piecu gadu laikā.

25 Skatīt, piemēram, EST, C-279/09, *DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Bundesrepublik Deutschland*, 2010. gada 22. decembris, 52. punkts.

- Tās var pajauties uz Hartu attiecībā ar ES un/vai dalībvalsti(-īm). Informāciju par Hartas ierobežotu piemērojamību attiecībā starp privātpersonām (“horizontālā iedarbība”) skatīt 32. lpp.
- Šķiet, ka konkrētos apstākļos uz Hartu var pajauties arī publiskas struktūras<sup>26</sup>.

## Hartas principi un Hartā noteiktās tiesības

- Hartas 52. panta 5. punktā ir skaidri nošķirtas “tiesības” un “principi”. Tie ir divi Hartā paredzētu noteikumu veidi (nejaukt ar nošķirumu starp diviem ES pamattiesību avotiem, proti, Hartu un ES tiesību vispārējiem principiem).
- Saistoši ir abu veidu noteikumi. Hartas tiesības un principi ir “jäievēro”<sup>27</sup>. Personas dalībvalstu tiesās var tieši atsaukties uz tiesībām, bet principu gadījumā tas nav iespējams.
- Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu (skaidrojošs dokuments, kura sākotnējo sagatavošanu vadīja Konventa prezidijs, kas izstrādāja Hartas projektu)<sup>28</sup> atsevišķi noteikumi ir nepārprotami definēti kā Hartas principi. Citu Hartas noteikumu gadījumā joprojām nav skaidrs, vai tie saskaņā ar 52. panta 2. punktu ir tiesības vai principi. Turpmāka EST judikatūra šajā ziņā radīs lielāku skaidrību. Jebkurā gadījumā nebūtu pareizi pieņemt, ka visiem, piemēram, IV nodaļā (Solidaritāte) iekļautajiem noteikumiem, ir principa statuss.

### Piemērs. Hartas principi

Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu daži noteikumi ir skaidri definēti kā Hartas principi: 25. pants (Vecāka gadagājuma cilvēku tiesības), 26. pants (Invalidu integrācija) un 37. pants (Vides aizsardzība). Daži noteikumi paskaidrojumos ir minēti kā tādi, kuri ietver “gan tiesību, gan principa elementus”: 23. pants (Vīriešu un sieviešu līdztiesība), 33. pants (Ģimenes dzīve un darbs) un 34. pants (Sociālais nodrošinājums un sociālā palīdzība).

26 EST, C-610/10, *Eiropas Komisija pret Spānijas Karalisti*, 2012. gada 11. decembris, 48.–52. punkts; EST, C-176/13 P, *Eiropas Savienības Padome pret Bank Mellat*, 2016. gada 18. februāris, 49. un 52. punkts; EST, C-200/13 P, *Eiropas Savienības Padome pret Bank Saderat Iran*, 2016. gada 21. aprīlis, 47. punkts; Ģenerālvokātes E. Šarpstones [E. Sharpston] secinājumi, 2015. gada 26. februāris, 43. punkts EST spriedumā lietā C-176/13 P, *Eiropas Savienības Padome pret Bank Mellat*, 2016. gada 18. februāris; Ģenerālvokātes E. Šarpstones [E. Sharpston] secinājumi, 2015. gada 20. februāris, 34.–47. punkts EST spriedumā lietā C-200/13 P, *Eiropas Savienības Padome pret Bank Saderat Iran*, 2016. gada 21. aprīlis.

27 ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 51. panta 1. punkts.

28 ES (2007.), Paskaidrojumi attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, OV C 303, 2007. gada 14. decembris, 17.–37. lpp.

**Pamattiesību harta, 52. panta 5. punkts**

Šīs Hartas noteikumus, kas ietver principus, var ieviest ar legislatīviem un izpildes aktiem, kurus pieņem Savienības iestādes un struktūras, un ar dalībvalstu aktiem, kad tās, izmantojot attiecīgās pilnvaras, īsteno Savienības tiesību aktus. Hartas noteikumi ir piemērojami tiesā tikai šādu aktu interpretācijā, kā arī pieņemot lēmumu par to likumību.

- Hartā iekļautos principus var ieviest ar Savienības legislatīviem un izpildes aktiem, kā arī dalībvalstu aktiem, kad tās īsteno Savienības tiesību aktus<sup>29</sup> Hartas principi ir piemērojami tiesā tikai izpildes aktu interpretācijā un to spēkā esamības izvērtējumā, pamatojoties uz Hartas prasībām, proti, tikai šādos apstākļos dalībvalsts tiesā var atsaukties uz Hartas principu<sup>30</sup>. Citiem vārdiem sakot, Hartas principi nedod tiesības tieši vērsties tiesā, lai panāktu Savienības vai dalībvalstu iestāžu pozitīvu darbību: uz tiem var atsaukties tikai kopā ar ES vai dalībvalsts iestādes pieņemtu īstenošanas aktu<sup>31</sup>.

## 2. Kā Harta ir saistīta ar dalībvalstu un starptautiskajiem pamattiesību instrumentiem?

### Eiropas Cilvēktiesību konvencija

**Pamattiesību harta, 52. panta 3. punkts**

Ciktāl Hartā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā garantētajām tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā minētajā Konvencijā noteiktajām tiesībām. Šis noteikums neliedz Savienības tiesību aktos paredzēt plašāku aizsardzību.

- Eiropas Cilvēktiesību konvencijā (ECTK) ir noteikts minimālais aizsardzības apjoms. Savienības tiesību aktos var paredzēt plašāku aizsardzību.

<sup>29</sup> ES (2012.), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 52. panta 5. punkts.

<sup>30</sup> Turpat.

<sup>31</sup> Ģenerālvokāta *Cruz Villalón* secinājumi, sniegti 2013. gada 18. jūlijā, EST, C-176/12, *Association de médiation sociale pret Union locale des syndicats CGT un citiem* [virspalāta], 2014. gada 15. janvāris, 49. un 50. punkts.

- Kamēr Savienība nav pievienojusies ECTK, Konvencija nav Savienības tiesību sistēmā formāli integrēts juridisks instruments<sup>32</sup>.
- Saskaņā ar LES 6. panta 2. punktu Savienība pievienojas Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijai. Tomēr EST atzinumā Nr. 2/13 secināja, ka pievienošanās saskaņā ar ierosināto pievienošanās nolīgumu būtu pretrunā Savienības primārajām tiesībām. Tādējādi ECTK kā tāda nav ES tiesību avots, un EST interpretē ES tiesību aktus autonomi.
- Tomēr ECTK atzītās pamattiesības ir uzskatāmas par ES tiesību vispārējiem principiem, un tādējādi tām ir būtiska nozīme ES tiesību sistēmā<sup>33</sup>.
- Izvērtējot ES tiesību aktus un dalībvalstu pasākumus ES tiesību aktu piemērošanas jomā, galvenie pamattiesību instrumenti ir Harta un Savienības tiesību vispārējie principi<sup>34</sup>.
- Hartā ir paredzētas tiesības, kuras atbilst ECTK garantētajām tiesībām (atbilstošo tiesību pārskatu skatīt 2. attēlā un pielikumā). Šo atbilstošo Hartā paredzēto tiesību nozīmei un apjomam (kā arī tam, kādā mērā šīs tiesības var ierobežot) jābūt tādām pašām kā ECTK noteikto tiesību nozīmei un apjomam<sup>35</sup>.
- Atsauce uz ECTK attiecas gan uz Konvenciju, gan uz tās protokoliem. Garantēto tiesību nozīmi un apjomu nosaka ne tikai šo instrumentu teksts, bet arī Eiropas Cilvēktiesību tiesas un EST judikatūra<sup>36</sup>.
- Hartas pievienotā vērtība salīdzinājumā ar ECTK, jo īpaši attiecībā uz sociālekonomiskajām tiesībām, ir atspoguļota 3. attēlā. Tomēr jāņem vērā, ka ECTK faktiskais tvērums ir plašāks par tās teksta formulējumu, ņemot vērā apstākli, ka Konvencija ir “dzīvs instruments” un tās noteikumi ir interpretēti Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā.

32 EST, apvienotās lietas C-203/15 un C-698/15, *Telez Sverige AB pret Post- och telestyrelsen un Secretary of State for the Home Department pret Tom Watson un citiem* [virspalāta], 2016. gada 21. decembris, 127. punkts; EST, C-601/15 PPU, *J. N. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [virspalāta], 2016. gada 15. februāris, 45. punkts; EST, C-501/11 P, *Schindler Holding Ltd un citi pret Eiropas Komisiju*, 2013. gada 18. jūlijs, 32. punkts; EST, C-571/10, *Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) un citiem* [virspalāta], 2012. gada 24. aprīlis, 59.–62. punkts.

33 Skatīt: Eiropas Kopienas (2012), Līguma par Eiropas Savienību (LES) konsolidētā versija, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 6. panta 3. punkts.

34 EST, apvienotās lietas C-203/15 un C-698/15, *Telez Sverige AB Post- och telestyrelsen un Secretary of State for the Home Department pret Tom Watson un citiem* [virspalāta], 2016. gada 21. decembris, 128. punkts.

35 ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 52. panta 3. punkts.

36 ES (2007), Paskaidrojumi attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, OV C 303, 2007. gada 14. decembris, 17.–37. lpp., 33. lpp.



## Citi starptautiski cilvēktiesību instrumenti

### Pamattiesību harta, 53. pants – Aizsardzības līmenis

Nekas no šajā Hartā noteiktā nav interpretējams kā tāds, kas ierobežo vai negatīvi ietekmē cilvēktiesības un pamatbrīvības, kuras atzītas attiecīgās to piemērošanas jomās Savienības tiesību aktos un starptautiskajās tiesībās, kā arī starptautiskās konvencijās, kurām pievienojusies Savienība vai visas dalībvalstis, tostarp Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā un dalībvalstu konstitūcijās.

- Arī citus starptautiskos tiesību instrumentus var izmantot kā minimālos standartus, un tie jebkurā gadījumā ir interpretācijas avoti. Ir jānodrošina aizsardzības līmenis, kas paredzēts citos cilvēktiesību instrumentos, kuriem "pievienojusies Savienība vai visas dalībvalstis"<sup>37</sup>. EST, piemērojot ES pamattiesības, ņem vērā šos instrumentus.
- Būtiskas starptautiskas konvencijas cita starpā ir Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām (*ICCPR*)<sup>38</sup>, Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām (*ICESCR*)<sup>39</sup>, Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu (*CEDAW*)<sup>40</sup>, Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu (*ICERD*)<sup>41</sup>, Konvencija pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu (*CAT*)<sup>42</sup>, Konvencija par bērna tiesībām (*CRC*)<sup>43</sup>, kā arī šo instrumentu fakultatīvie protokoli<sup>44</sup>. Konven-

37 ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326., 2012. gada 26. oktobris, 53. pants.

38 Apvienoto Nāciju Organizācijas Ģenerālā asambleja (1966), Starptautiskais pakts par pilsoniskajām un politiskajām tiesībām, 1966. gada 16. decembris.

39 ANO ĢA (1966), Starptautiskais pakts par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām, 1966. gada 16. decembris.

40 ANO ĢA (1979), Konvencija par jebkuras sievietes diskriminācijas izskaušanu, 1979. gada 18. decembris.

41 ANO ĢA (1965), Starptautiskā konvencija par jebkuras rasu diskriminācijas izskaušanu, 1965. gada 21. decembris.

42 ANO ĢA (1984), Konvencija pret spīdzināšanu un citu nežēlīgu, necilvēcīgu vai pazemojošu rīcību vai sodīšanu, 1984. gada 10. decembris.

43 ANO ĢA (1989), Konvencija par bērnu tiesībām, 1989. gada 20. novembris; skatīt arī EST, C-540/03, *Eiropas Parlaments pret Eiropas Savienības Padomi* [virsapāta], 2006. gada 27. jūnijs, 37. punkts.

44 Visu ANO cilvēktiesību instrumentu un fakultatīvo protokolu pārskats pieejams ANO Cilvēktiesību biroja tīmekļa vietnē; pārskatu par ratifikācijas statusu ES dalībvalstīs skatīt *FRA* tiešsaistes datu pārskatā (*EU Member States and International Obligations – United Nations*).

cija par personu ar invaliditāti tiesībām (CRPD<sup>45</sup>) ir īpaši būtiska, jo ES pati ir šīs Apvienoto Nāciju Organizācijas konvencijas dalībniece.

- Daudzos Hartas pantos ir iekļauti starptautiskos cilvēktiesību instrumentos paredzēti noteikumi, tādējādi minētie instrumenti ir būtiski, interpretējot noteiktas Hartas normas. Līguma par Eiropas Savienības darbību (LESD) 78. pantā ir sniegta skaidra atsauce uz Ženēvas konvenciju (attiecībā uz kopēju patvēruma, papildu aizsardzības un pagaidu aizsardzības politiku), un tā 151. pantā (Sociālā politika) ir sniegta atsauce uz Eiropas Sociālo hartu (ESH). Pārskatu par līdzīgajām tiesībām skatīt [pielikumā](#). Eiropas instrumentu līmenī ES ir parakstījusi arī Eiropas Padomes Konvenciju par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu (Stambulas konvenciju)<sup>46</sup>.

## Pamattiesības dalībvalstu līmenī

### **Pamattiesību harta, 52. panta 4. punkts**

Ciktāl šajā Hartā ir atzītas pamattiesības, kuru pamatā ir dalībvalstu kopējas konstitucionālās tradīcijas, šīs tiesības interpretē saskaņā ar minētajām tradīcijām.

- Dalībvalstu iestādes un tiesas drīkst piemērot valsts pamattiesību aizsardzības standartus. Attiecībā uz ES tiesību aktu valsts transponēšanas pasākumiem Hartā paredzētais aizsardzības līmenis ir vienmēr piemērojams kā minimālais standarts<sup>47</sup>. Tāpēc gadījumā, ja ES tiesību akts paredz valsts īstenošanas pasākumu veikšanu, valsts iestādes un tiesas drīkst piemērot augstākus valsts pamattiesību aizsardzības standartus.
- Tomēr saskaņā ar EST judikatūru šāda piemērošana ir iespējama tikai ar nosacījumu, ka tā "nekaitē nedz Hartā paredzētajam aizsardzības līmenim, kā to interpretē Tiesa, nedz Savienības tiesību pārākumam, vienotībai un efektivitātei"<sup>48</sup>. EST to atvedina no pārākuma principa, kas nosaka, ka valsts tiesību aktu (pat

45 ANO ĢA (2006), Konvencija par personu ar invaliditāti tiesībām, 2006. gada 13. decembris.

46 Eiropas Padome, Eiropas Padomes Konvencija par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu, *CETS* Nr. 210, Stambula, 2011. gada 11. maijs. Pārskatu par ratifikācijas statusu ES dalībvalstīs skatīt *FRA* tiešsaistes datu pārļūkā (*EU Member States and International Obligations – Council of Europe*).

47 ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, *OV C* 326, 2012. gada 26. oktobris, 53. pants.

48 EST, C-399/11, *Stefano Melloni pret Ministerio Fiscal* [virspalāta], 2013. gada 26. februāris, 60. punkts.

konstitucionālās kārtības) noteikumi nedrīkst kaitēt ES tiesību aktu efektivitātei attiecīgās valsts teritorijā.

- Hartā noteikto tiesību interpretēšanas palīgrīks var būt arī valsts līmeņa pamattiesības: ciktāl šajā Hartā ir atzītas pamattiesības, kuru pamatā ir dalībvalstu kopējas konstitucionālās tradīcijas, šīs tiesības interpretē saskaņā ar minētajām tradīcijām<sup>49</sup>.

### 3. Iemesli pārbaudīt Hartas piemērojamību

#### Pienākums ievērot Hartu un veicināt tās piemērošanu

- Saskaņā ar Hartas 51. panta 1. punktu dalībvalstīm ir pienākums ievērot tiesības un principus, kā arī veicināt Hartas piemērošanu.
- Tāpēc, īstenojot Savienības tiesību aktus, dalībvalstīm ir jāievēro Harta un jāsekmē tās piemērošana. Šis pienākums attiecas uz visām dalībvalstu iestādēm, tostarp valsts likumdevējiem, pārvaldes iestādēm, tiesnešiem u. c.
- Hartas izmantošana likumdošanas procesā ne tikai nodrošina valsts tiesību aktu atbilstību Hartā noteiktajām normām, bet arī veicina Hartas piemērošanu. Plašāku skaidrojumu skatīt [4. nodaļā](#).

#### Hartā noteiktas plašākas un/vai stingrākas tiesības

- Harta salīdzinājumā ar citiem instrumentiem nodrošina pievienoto vērtību. Tas skaidrojams ar to, ka Harta padara tiesības redzamākas, pievieno atsevišķas tiesības jau pastāvošajiem tiesību uzskaitījumiem un gūst labumu no ES tiesību aktu ietekmes.
- Daudzas no Hartā noteiktajām papildu tiesībām jau ir pieejamas ECT vai dalībvalstu tiesu judikatūrā. Tomēr Harta uzlabo tiesību un principu redzamību, jo tā ir nesen pieņemts, moderns instruments, kurā apkopota virkne dažādu politisku, pilsonisku, ekonomisku un sociālu tiesību un principu, kuri jau ir atzīti ES tiesību sistēmā viena konkrēta instrumenta robežās.
- Turklāt Hartā ir iekļautas īpašas ES tiesības, piemēram, vairākas ES līgumos Savienības pilsoņiem piešķirtas tiesības (skatīt pārskatu pielikumā).

<sup>49</sup> ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 52. panta 4. punkts.

**Piemērs: Hartā nostiprinātas tiesības, kuras nav bieži atrunātas dalībvalstu konstitūcijās vai cilvēktiesību instrumentos**

Darba ņēmēju tiesības uz informāciju un konsultācijām uzņēmumā (Hartas 27. pants), aizstāvība nepamatotas atlaišanas gadījumā (Hartas 30. pants), bērnu darba aizliegšana un strādājošu jauniešu aizsardzība (Hartas 32. pants), pieeja pakalpojumiem ar vispārēju tautsaimniecisku nozīmi (Hartas 36. pants), patērētāju aizsardzība (Hartas 38. pants).

### 3. attēls. Hartas un ECTK tekstu salīdzinājums

Hartas panti  
un ECTK teksts:  
tvēruma atšķirības  
un līdzvērtība

- ECTK nav līdzvērtīga noteikuma
- Plašāki noteikumi nekā ECTK
- Tāda pati aizsardzība kā ECTK
- ES kontekstam piemērots noteikums

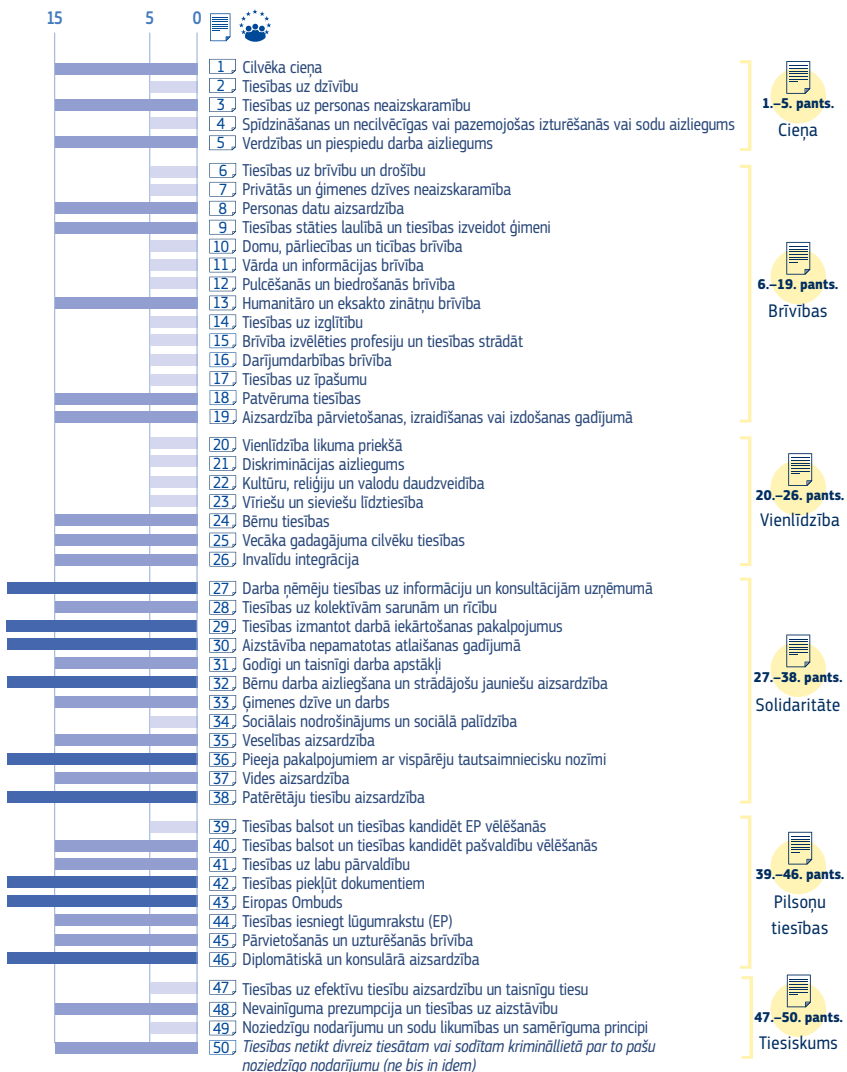
	
<div style="text-align: center;"> <b>1.–5. pants.</b> Cieņa</div>	<ul style="list-style-type: none"> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">1</span> Cilvēka cieņa</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">2</span> Tiesības uz dzīvību</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">3</span> Tiesības uz personas neaizskāramību</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">4</span> Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">5</span> Verdzības un piespiedu darba aizliegums</li> </ul>
<div style="text-align: center;"> <b>6.–19. pants.</b> Brīvības</div>	<ul style="list-style-type: none"> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">6</span> Tiesības uz brīvību un drošību</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">7</span> Privātās un ģimenes dzīves neaizskāramība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">8</span> Personas datu aizsardzība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">9</span> Tiesības stāties laulībā un tiesības izveidot ģimeni</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">10</span> Domu, pārliecības un ticības brīvība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">11</span> Vārda un informācijas brīvība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">12</span> Pulcēšanās un biedrošanās brīvība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">13</span> Humanitāro un eksakto zinātņu brīvība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">14</span> Tiesības uz izglītību</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">15</span> Brīvība izvēlēties profesiju un tiesības strādāt</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">16</span> Darījumdarbības brīvība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">17</span> Tiesības uz īpašumu</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">18</span> Patvēruma tiesības</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">19</span> Aizsardzība pārvietošanas, izraidīšanas vai izdošanas gadījumā</li> </ul>
<div style="text-align: center;"> <b>20.–26. pants.</b> Vienlīdzība</div>	<ul style="list-style-type: none"> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">20</span> Vienlīdzība likuma priekšā</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">21</span> Diskriminācijas aizliegums</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">22</span> Kultūru, reliģiju un valodu daudzveidība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">23</span> Vīriešu un sieviešu līdztiesība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">24</span> Bērnu tiesības</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">25</span> Vecāka gadagājuma cilvēku tiesības</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">26</span> Invalīdu integrācija</li> </ul>
<div style="text-align: center;"> <b>27.–38. pants.</b> Solidaritāte</div>	<ul style="list-style-type: none"> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">27</span> Darba ņēmēju tiesības uz informāciju un konsultācijām uzņēmumā</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">28</span> Tiesības uz kolektīvām sarunām un rīcību</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">29</span> Tiesības izmantot darbā iekārtošanas pakalpojumus</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">30</span> Aizstāvība nepamatotas atlaišanas gadījumā</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">31</span> Godīgi un taisnīgi darba apstākļi</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">32</span> Bērnu darba aizliegšana un strādājošu jauniešu aizsardzība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">33</span> Ģimenes dzīve un darbs</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">34</span> Sociālais nodrošinājums un sociālā palīdzība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">35</span> Veselības aizsardzība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">36</span> Pieeja pakalpojumiem ar vispārēju tautsaimniecisku nozīmi</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">37</span> Vides aizsardzība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">38</span> Patērētāju tiesību aizsardzība</li> </ul>
<div style="text-align: center;"> <b>39.–46. pants.</b> Pilsonu tiesības</div>	<ul style="list-style-type: none"> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">39</span> Tiesības balsot un tiesības kandidēt EP vēlēšanās</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">40</span> Tiesības balsot un tiesības kandidēt pašvaldību vēlēšanās</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">41</span> Tiesības uz labu pārvaldību</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">42</span> Tiesības piekļūt dokumentiem</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">43</span> Eiropas Ombuds</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">44</span> Tiesības iesniegt lūgumrakstu (EP)</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">45</span> Pārvietošanās un uzturēšanās brīvība</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">46</span> Diplomātiskā un konsulārā aizsardzība</li> </ul>
<div style="text-align: center;"> <b>47.–50. pants.</b> Tiesiskums</div>	<ul style="list-style-type: none"> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">47</span> Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">48</span> Nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">49</span> Noziedzīgu nodarījumu un sodu likumības un samērīguma principi</li> <li><span style="border: 1px solid black; padding: 2px;">50</span> Tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam krimināllietā par to pašu noziedzīgo nodarījumu (<i>ne bis in idem</i>)</li> </ul>

**Piezīme.** Attēla pamatā ir Hartas noteikumu skaidrojumi un abu dokumentu teksta salīdzinājums, kas ļauj parādīt, kā Harta palīdz uzlabot izpratni par tiesībām (atsevišķas tiesības, kas nav skaidri noteiktas ECTK, ir iekļautas Tiesas judikatūrā, kas nespeciālistam ir mazāk zināma).

Avots: FRA, 2018. gads.

## 4. attēls. Hartā nostiprinātās tiesības, kuras bieži vien nav nepārprotami iekļautas dalībvalstu konstitūcijās

To ES dalībvalstu skaits uz katru Hartas pantu, kuru konstitūcijās nav attiecīgajam pantam līdzvērtīgu un precīzi formulētu noteikumu



*Piezīme . Attēla pamatā ir Hartas un ES dalībvalstu rakstisko konstitūciju teksta salīdzinājums, kas ļauj parādīt, kuri Hartas noteikumi, visticamāk, palīdzēs uzlabot izpratni par tiesībām. Tika uzskatīts, ka ES kontekstam raksturīgās tiesības (Hartas panti, kas 3. attēlā iekrāsoti dzeltenā krāsā) ir atspoguļotas valstu konstitūcijās, ja tajās ir līdzvērtīgi noteikumi (piemēram, konstitūcijas noteikums par valsts ombudu).*

Avots: FRA, 2018. gads.

- Gadījumos, kad Hartā iekļauto tiesību iedvesmas avots ir starptautiski vai citi Eiropas instrumenti, piemēram, ECTK, Hartā minētās tiesības dažkārt ir paplašinātas.

**Piemēri: Hartā nostiprinātās tiesības, kuru tvērums ir plašāks nekā līdzīgām ECTK paredzētām tiesībām**

- ECTK 6. pantā ir garantēta piekļuve tiesai un tiesības uz aizstāvību tikai civilprasību gadījumā un saistībā ar kriminālvajāšanu. Hartas 47. panta tvērums ir plašāks: ES tiesību satvarā Harta garantē tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu visās jomās, tostarp saistībā ar administratīvajām procedūrām, piemēram, lietās, kas attiecas uz patvērumu un migrāciju, kā arī nodokļu tiesībām.
- Hartas 20. pantā ir noteikta vienlīdzība likuma priekšā. Turklāt Hartas 21. pantā ir noteikti detalizēti, paplašināti un skaidri aizliegtas diskriminācijas pamati, tostarp vecums, invaliditāte un dzimumentācija, kuri nav uzskaitīti tradicionālākos iepriekšējās paaudzes starptautiskos cilvēktiesību instrumentos. (Šajos instrumentos parasti ir iekļauts atvērts aizliegtu diskriminācijas pamatu saraksts; viens šāds piemērs ir ECTK 14. pants). Šo diskriminācijas aizlieguma normu papildina konkrēti noteikumi, piemēram, Hartas 23. pantā paredzētie nosacījumi, kuri paredz, ka sieviešu un vīriešu līdztiesība ir jānodrošina un jāveicina visās jomās, tostarp saistībā ar nodarbinātību, darbu un atlīdzību (ņemiet vērā, ka 23. pants ietver “gan tiesību, gan principa elementus”)<sup>50</sup>. Hartas 24. pantā ir kodificēta Konvencijā par bērna tiesībām nostiprināto bērnu tiesību būtība. Hartas 25. pants attiecas uz “vecāka gadagājuma cilvēku tiesībām”, un Hartas 26. pants attiecas uz “invalidu integrāciju”.
- Hartas 14. panta (tiesības uz izglītību), kura pamatā ir kopīgas dalībvalstu konstitucionālās tradīcijas un ECTK 2. pants, tvērums ir plašāks nekā attiecīgo ECTK noteikumu tvērums. Tajā arī ietverta piekļuve arodmācībām un tālākizglītbai, bezmaksas obligātās izglītības princips, kā arī brīvība dibināt privātas izglītības iestādes.

<sup>50</sup> ES (2007), Paskaidrojumi attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, OV C 303, 2007. gada 14. decembris, 17.-35. lpp., 35. lpp.

- EST veiktā noteiktu pamattiesību interpretācija ES tiesību sistēmas īpašajā kontekstā dažkārt var sniegt rezultātus, kas varētu atšķirties no rezultātiem citās sistēmās. Tas ir vēl viens iemesls pārbaudīt, vai uz izskatāmo cilvēktiesību jautājumu attiecas ES tiesību akti.

### **Piemērs: atšķirīgs rezultāts**

Lietā *Soukupová* EST bija jāizvērtē Čehijas pensiju apdrošināšanas likums, kas nosaka pensionēšanās vecumu. Šī izvērtējuma centrā bija atbalsts saistībā ar priekšlaicīgu pensionēšanos lauksaimniecības nozarē, pamatojoties uz ES regulu<sup>51</sup>. Čehijas tiesību aktos bija noteikts atšķirīgs pensionēšanās vecums atkarībā no dzimuma, kā arī sievietēm atkarībā no izaudzināto bērnu skaita. EST nolēma, ka saistībā ar ES atbalstu priekšlaicīgai aiziešanai pensijā situācija, kurā “parasto pensionēšanās vecumu” nosaka atšķirīgi atkarībā no personas dzimuma, kā arī sievietēm atkarībā no izaudzināto bērnu skaita, nav saderīga ar Savienības vispārējo nediskriminēšanas principu.

Iepriekš izskatītā lietā Eiropas Cilvēktiesību tiesa bija lēmusi, ka Čehijas likums par vecuma pensiju ir saderīgs ar 14. pantu apvienojumā ar ECTK 1. protokola 1. pantā garantētajām tiesībām uz īpašumu<sup>52</sup>. Lieta *Soukupová* apliecina, ka valsts tiesību akts var būt saderīgs ar nediskriminācijas garantiju ECTK (14. pantā apvienojumā ar ECTK 1. protokola 1. pantā) noteikto tiesību īstenošanas kontekstā, un tajā pašā laikā to konkrētajā kontekstā var atzīt par nesaderīgu ar ES tiesību sistēmā garantētajiem līdztiesības un nediskriminācijas principiem.

- Hartas 52. panta 3. punkts kopsakarā ar Paskaidrojumiem attiecībā uz Pamattiesību hartu nosaka, ka ECTK protokolus (tostarp tos, kurus attiecīgā valsts vēl nav ratificējusi) var uzskatīt par skaidrojošiem palīgīdzekļiem<sup>53</sup>.

## **Valstu tiesas var piemērot Hartu**

- Hartas ietekme uz valsts tiesisko regulējumu nav atkarīga no dalībvalstu konstitucionālajām tiesībām (piemēram, no tā, kādas ir šo tiesību attiecības ar

51 EST, C-401/11, *Blanka Soukupová pret Ministerstvo zemědělství*, 2013. gada 11. aprīlis.

52 Eiropas Cilvēktiesību tiesa (ECT), *Andrle pret Čehijas Republiku*, Nr. 6268/08, 2011. gada 20. jūnijs.

53 Hartas 52. panta 3. punktā ir noteikts: “Ciktāl Hartā ir ietvertas tiesības, kuras atbilst [ECTK] garantētajām tiesībām, šo tiesību nozīme un apjoms ir tāds pats kā minētajā [ECTK] noteiktajām tiesībām.” Šajā sakarā paskaidrojumos par 52. pantu norādīts, ka “[a]tsauce uz ECK attiecas gan uz Konvenciju, gan uz tās protokolliem”.



starptautiskajām tiesībām, un spektru starp monismu un duālismu), bet izriet no ES tiesību aktiem, tādējādi tās pamatā ir tiešas iedarbības un pārākuma princips.

- Valsts pasākumi, kas ietilpst ES tiesību piemērošanas jomā (atbilstīgi EST interpretācijai), dalībvalstu tiesām ir jāinterpretē saskaņā ar Hartu<sup>54</sup>.
- Ja valsts pasākumi ietilpst ES tiesību aktu piemērošanas jomā, tos var pārskatīt, ņemot vērā Hartu. Tiem Hartas noteikumiem, kas ir pietiekami precīzi un viennozīmīgi, var būt tieša iedarbība<sup>55</sup>. Tas nozīmē, ka valsts normas, kas ir pretrunā Hartai, nav piemērojamas.
- Tieša iedarbība ļauj personām atsaukties uz Hartu valsts tiesās. Turklāt Hartas tiešas iedarbības rezultātā var rasties tiesības, kas nav pieejamas valsts tiesību aktos.

### Piemērs: pienākums nodrošināt apturošu iedarbību

Lieta *Abdida* attiecās uz Beļģijas patvēruma likumu, un tā ir piemērs, kas ilustrē Hartas 47. pantu (tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu), kas īpašos apstākļos piešķir tiesības uz tiesiskās aizsardzības līdzekli ar apturošu iedarbību<sup>56</sup>. EST nolēma, ka atgriešanas lēmuma pārsūdzībai bija jāietver pagaidu aizsardzība, jo atgriešana būtu varējusi pakļaut attiecīgo trešās valsts valstspiederīgo nopietniem nāves soda, spīdzināšanas vai citas necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās draudiem.

- Gadījumos, kad ir konstatēta ES tiesību aktos aizliegta diskriminācija un nav veikti pasākumi vienlīdzīgas attieksmes atjaunošanai, dalībvalsts tiesai ir jāatceļ valsts tiesību aktos paredzēti diskriminējoši noteikumi. Tiesai nav jāpieprasa likumdevējam šo noteikumu atcelšana vai jāgaida, kad likumdevējs tos atceļ, un tai jāpiešķir mazāk labvēlīgu attieksmi saņēmušas grupas personām tādas pašas priekšrocības, kādas ir privileģētajai kategorijai piederīgajām personām<sup>57</sup>.

54 EST, C-426/11, *Mark Alema-Herron un citi pret Parkwood Leisure Ltd*, 2013. gada 18. jūlijs, 30. un 36. punkts; EST, C-169/14, *Juan Carlos Sánchez Morcillo un María del Carmen Abril García pret Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA*, 2014. gada 17. jūlijs, 50. un 51. pants.

55 EST, lieta 26-62, *NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos pret Netherlands Inland Revenue Administration*, 1963. gada 5. februāris.

56 EST, C-562/13, *Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve pret Moussa Abdida* [virspalāta], 2014. gada 18. decembris, 52. un 53. punkts; EST, C-239/14, *Abdoulaye Amadou Tall pret Centre public d'action sociale de Huy (CPAS de Huy)*, 2015. gada 17. decembris, 58. punkts.

57 EST, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2002. gada 12. decembris, 42. un 43. punkts; EST, C-399/09, *Marie Landtová pret Česká správa sociálního zabezpečení*, 2011. gada 22. jūnijs, 51. punkts; EST, C-482/16, *Georg Stollwitzer pret ÖBB Personenverkehr AG*, 2018. gada 14. marts, 30. un 45. pants.

### **Piemērs: pienākums piešķirt priekšrocības mazāk labvēlīgu attieksmi saņēmušas grupas personām**

Lietā *Milkova* uzmanības centrā bija Bulgārijas Darba likums. Šajā likumā noteiktais tiesiskais regulējums paredzēja darba ņēmējiem ar invaliditāti tiesības uz konkrētu pastiprinātu aizsardzību atlaišanas gadījumā, bet šīs garantijas nebija attiecinātas uz valsts ierēdņiem ar identisku invaliditāti. EST noteica, ka gadījumā, ja iesniedzējietis ir konstatējusi, ka nav ievērots vienlīdzīgas attieksmes princips, šai tiesai ir jāatjauno vienlīdzīga attieksme, ierēdņiem ar invaliditāti, kuri ar spēkā esošo režīmu ir nostādīti nelabvēlīgākā stāvoklī, piešķirot tādas pašas priekšrocības kā tās, ko var saņemt darba ņēmēji ar invaliditāti, kurus šis režīms nostāda labvēlīgākā stāvoklī. Tādējādi pienākums ievērot ES tiesības prasa, lai valsts tiesību normu, kurās ir aizsargāti darba ņēmēji, kas ir ieguvuši konkrētu invaliditāti, piemērošanas joma tiktu paplašināta tā, lai šīs aizsargājošās tiesību normas būtu piemērojamas arī ierēdņiem, kuri ir ieguvuši tādu pašu invaliditāti.

- Noteiktos apstākļos Hartā garantētajām tiesībām var būt horizontāla iedarbība, proti, tās var radīt saistības starp privātpersonām. Zināmas EST lietas, kuras ilustrē Savienības pamattiesību horizontālu iedarbību, ir *Mangold* un *Kücükdeveci*<sup>58</sup>. Šajās lietās EST noteica, ka dalībvalstu tiesām būtu jāatceļ valsts tiesību aktu noteikumi, kuri ir pretrunā vispārējam principam, kas paredz diskriminācijas aizliegumu vecuma dēļ. Ja Hartas noteikumi ir tieši piemērojami, Hartu var piemērot tiesvedībā starp privātpersonām (horizontāla tieša iedarbība).

### **Piemērs: diskriminācijas aizlieguma vecuma dēļ horizontāla tieša iedarbība**

Vācijā izskatītās lietas *Kücükdeveci* centrā bija darba ņēmēja un privāta darba devēja domstarpības par uzteikuma termiņu. Šis termiņš bija aprēķināts, pamatojoties uz darba ņēmēja darba stāžu. Tomēr saskaņā ar Vācijas tiesisko regulējumu netika ņemts vērā laiks, ko darba ņēmējs bija nostrādājis pirms 25 gadu vecuma sasniegšanas. EST uzskatīja, ka šis izņēmums ir pretrunā principam, kas paredz diskriminācijas aizliegumu vecuma dēļ. Tā rezultātā valsts tiesai nācās atcelt šo izņēmumu.

- Lietā *Egenberger* EST noteica, ka Hartas 21. panta imperatīvā ietekme principā neatšķiras no dažādiem dibināšanas līgumu noteikumiem, kuros ir aizliegta diskriminācija dažādu iemeslu dēļ pat tad, ja šāda diskriminācija izriet no līgumiem,

<sup>58</sup> EST, C-144/04, *Werner Mangold pret Rüdiger Helm* [virspalāta], 2005. gada 22. novembris; EST, C-555/07, *Seda Küçükdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG* [virspalāta], 2010. gada 19. janvāris.

kas noslēgti starp privātpersonām<sup>59</sup>. Attiecīgi strīdā starp privātpersonām valsts tiesai savas kompetences robežās būtu pienākums nodrošināt no Hartas 21. panta (Diskriminācijas aizliegums<sup>60</sup>) un 47. panta (Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību un taisnīgu tiesu) izrietošo personu tiesisko aizsardzību un nodrošināt šo pantu pilnīgu iedarbību, vajadzības gadījumā atstājot nepiemērotu jebkādu tiem pretrunā esošu valsts tiesību normu.

- EST lietā *AMS* precizēja, ka šāda veida horizontāla tieša iedarbība var būt ne tikai diskriminācijas aizliegumam, bet arī citām pamattiesībām, un ka *Mangold/Kücükdeveci* pieeja būtībā attiecas gan uz Savienības tiesību vispārējiem principiem, gan Hartā noteiktajām pamattiesībām<sup>61</sup>.
- Dalībvalstis var tikt sauktas pie atbildības arī par Hartas pārkāpumu rezultātā privātpersonām radītiem zaudējumiem. Dalībvalstij ir jāatlīdzina radītie zaudējumi:
  - ja pārkāptās likuma normas mērķis bija piešķirt personām tiesības,
  - ja pārkāpums ir pietiekami smags (attiecīgā dalībvalsts ir acimredzami un smagi pārkāpusi savas pilnvaras),
  - ja pastāv tieša cēloņsakarība starp valsts saistību pārkāpumu un cietušo personu zaudējumiem<sup>62</sup>.

Dalībvalsti var saukt pie atbildības arī saskaņā ar mazāk stingriem nosacījumiem, pamatojoties uz valsts tiesību aktiem<sup>63</sup>.

59 EST, C-414/16, *Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.* [virspalāta], 2018. gada 17. aprīlis, 76., 77. un 79. punkts. EST velk paralēles ar *Defrenne*

(EST, lieta 43-75, 1976. gada 8. aprīlis, 39. punkts), *Angonese* (EST, C-281/98, 2000. gada 6. jūnijs, 33.-36. punkts), *Angelo Ferlini* (EST, C-411/98, 2000. gada 3. oktobris, 50. punkts), *International Transport Workers' Federation un Finnish Seamen's Union* (EST, C-438/05, 2007. gada 11. decembris, 57.-61. punkts). Skatīt arī EST, C-68/17, *IR pret JQ* [virspalāta], 2018. gada 11. septembris, 69.-71. punkts.

60 "Aizliegta jebkāda veida diskriminācija, tostarp diskriminācija dzimuma, rases, ādas krāsas, etniskās vai sociālās izcelsmes, ģenētisko īpatnību, valodas, reliģijas vai pārliecības, politisko vai jebkuru citu uzskatu dēļ, diskriminācija saistībā ar piederību pie nacionālās minoritātes, diskriminācija īpašuma, izcelsmes, invaliditātes, vecuma vai dzimumorientācijas dēļ."

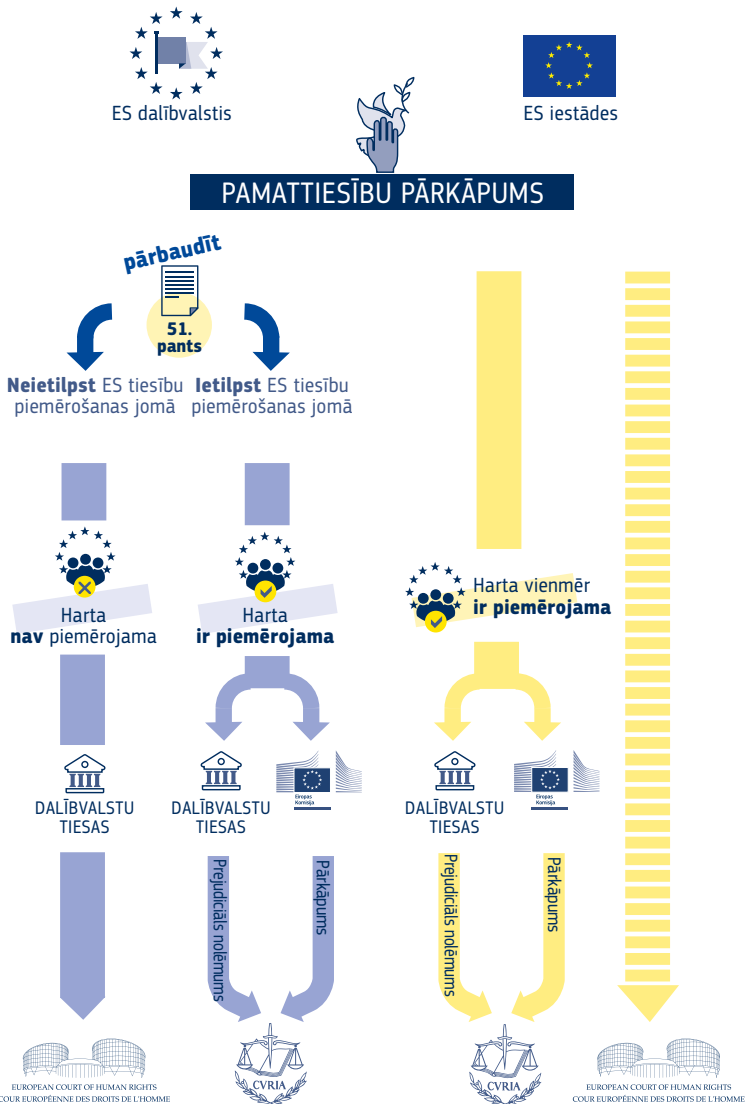
61 EST, C-176/12, *Association de médiation sociale pret Union locale des syndicats CGT un citiem* [virspalāta], 2014. gada 15. janvāris, 47. punkts.

62 Skatīt EST, apvienotās lietas C-6/90 un C-9/90, *Andrea Francovich un Danila Bonifaci un citi pret Itālijas Republiku*, 1991. gada 19. novembris. Konkrētajā pamattiesību pārkāpumu kontekstā skatīt EST, C-300/04, *M. G. Eman un O. B. Sevinger pret College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [virspalāta], 2006. gada 12. septembris, 69. punkts.

63 EST, apvienotās lietas C-46/93 un C-48/93, *Brasserie du Pêcheur SA pret Bundesrepublik Deutschland un The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd un citi*, 1996. gada 5. marts, 66. punkts.

## Eiropas Savienības Tiesa var interpretēt Hartu

### 5. attēls. Harta un piekļuve Eiropas Savienības Tiesai



Avots: FRA, 2018. gads.

**Līguma par Eiropas Savienības darbību 267. pants**

Eiropas Savienības Tiesas kompetencē ir sniegt prejudiciālus nolēmumus par:

(a) Līgumu interpretāciju;

(b) Savienības iestāžu vai struktūru tiesību aktu spēkā esamību un interpretāciju;

Ja šādu jautājumu ierosina kādas dalībvalsts tiesā, šī tiesa, ja tā uzskata, ka ir vajadzīgs Tiesas lēmums par šo jautājumu, lai šī tiesa varētu sniegt spriedumu, var lūgt, lai Tiesa sniedz nolēmumu par šo jautājumu.

Ja šādu jautājumu ierosina par lietu, ko izskata dalībvalsts tiesa, kuras lēmumus saskaņā ar attiecīgās valsts tiesību aktiem nevar pārsūdzēt, tad šai dalībvalsts tiesai jāvēršas Tiesā.

Ja šāds jautājums ir radies lietā, kas dalībvalsts tiesā tiek izskatīta attiecībā uz apcietinājumā esošu personu, Eiropas Savienības Tiesa to izlemj ar minimālu kavēšanos.

- Dalībvalstis var iesniegt EST prejudiciālus jautājumus<sup>64</sup>. Iespēja vai pienākums vērsties Tiesā ir balstīts uz sadarbību, kas izveidota nolūkā nodrošināt ES tiesību aktu, tostarp Pamattiesību hartas, pareizu piemērošanu un vienotu interpretāciju.
- Lēmums par to, vai nodot lietu EST, ir jāpieņem dalībvalsts tiesai. Lūgums sniegt prejudiciālu nolēmumu bieži vien nodrošina ātrāku un efektīvāku tiesisko aizsardzību nekā sūdzības iesniegšana Eiropas Cilvēktiesību tiesā. EST ir ekskluzīva jurisdikcija pasludināt ES aktus par spēkā neesošiem. Tāpēc gadījumos, kad dalībvalstu tiesām ir šaubas par šādu aktu spēkā esamību, tām ar attiecīgo jautājumu ir jāvēršas Tiesā, norādot iemeslus, kādēļ tās aktu uzskata par nelikumīgu. Turklāt dalībvalstu tiesām, pret kuru lēmumiem valsts tiesiskajā regulējumā nav paredzēti tiesiskās aizsardzības līdzekļi, ir likumā noteikts pienākums ar ES tiesību aktiem saistītu jautājumu gadījumā vērsties EST. Šāda pienākuma nav, ja tiesa konstatē, ka "jautājums nav neatbilstošs" vai ka attiecīgo normu "Tiesa jau ir interpretējusi", vai ka pareiza normas piemērošana "ir tik acīmredzama, ka nepastāv nekādas saprātīgas šaubas". Pārbaudot, vai šādas šaubas nepastāv, tiesai būtu jāņem vērā ES tiesību "specifiskās īpašības", tostarp "sevišķās

64 Skatīt EST, lēmumi valstu tiesām par prejudiciālās tiesvedības ierosināšanu, OV C 257, 2018. gada 20. jūlijs. Skatīt arī Tiesas tematisko pārskatu Eiropas Savienības Pamattiesību hartas piemērošanas joma, 2017. gada decembris.

grūtības, kas rodas, tās interpretējot, un atšķirīgas judikatūras rašanās risku” Eiropas Savienībā<sup>65</sup>.

### **Piemērs: dalībvalsts tiesneša atšķirīgā situācija attiecībās ar Eiropas Cilvēktiesību tiesu**

Ja ES tiesību aktos paredzētais prejudiciālais nolēmums sniedz dalībvalstu tiesām tiešu piekļuvi EST, situācija attiecībās ar Eiropas Cilvēktiesību tiesu (pašlaik) ir atšķirīga. Pirms pieteikuma iesniegšanas ECT ir jābūt izmantotiem valsts tiesās pieejamajiem tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, kā arī jānodrošina atbilstība citiem pieņemamības nosacījumiem. EST prejudiciālā nolēmuma procedūra šādus šķēršļus neparedz. EST arī nodrošina daudz ātrāku tiesas procesu. Vidējais tiesas procesa ilgums ir 16,3 mēneši<sup>66</sup>.

Tomēr ņemiet vērā, ka 2018. gada 1. oktobrī stājās spēkā ECT Protokols Nr. 16. Tajā ir noteikts, ka augstākā līmeņa tiesas var lūgt ECT sniegt konsultatīvus atzinumus “par principiāliem jautājumiem attiecībā uz Konvencijā vai tās protokolos noteikto tiesību un brīvību interpretāciju vai piemērošanu” saistībā ar to izskatīšanā esošām lietām. Šajā ziņā jaunā procedūra ir zināmā mērā līdzīga EST prejudiciālā nolēmuma tiesvedībai<sup>67</sup>.

## **Hartā garantēto tiesību pārkāpums var būt par iemeslu pārkāpuma procedūrai**

### **Līgums par Eiropas Savienības darbību, 258. pants**

Ja Komisija uzskata, ka dalībvalsts nav izpildījusi kādu Līgumos paredzētu pienākumu, tā sniedz argumentētu atzinumu par attiecīgo jautājumu, vispirms dodot attiecīgai valstij iespēju sniegt savus paskaidrojumus.

Ja attiecīgā valsts Komisijas noteiktajā termiņā neizpilda šā atzinuma prasības, Komisija var griezties Eiropas Savienības Tiesā.

- Eiropas Komisijas pārrauga Līgumu piemērošanu. Ja “Komisija uzskata, ka dalībvalsts nav izpildījusi kādu Līgumos paredzētu pienākumu”, tā var ierosināt

65 EST, lieta 283/81, *Srl CILFIT un Lanificio di Gavardo SpA pret Ministry of Health*, 1982. gada 6. oktobris, 21. punkts.

66 EST (2018), 2017. gada ziņojums, Luksemburga, 2018. gads, 14. lpp.

67 Līdz 1. augustam tikai piecas ES dalībvalstis bija ratificējušas šo instrumentu (Igaunija, Somija, Francija, Lietuva un Slovēnija).

pārkāpuma procedūru (oficiāla paziņojuma vēstule, pamatots atzinums un vērsšanās Tiesā)<sup>68</sup>.

- Harta veido daļu no ES primārajām tiesībām, un, ja dalībvalsts Hartu ir pārkāpusi, Eiropas Komisija var ierosināt pārkāpuma procedūru ar nosacījumu, ka Harta ir piemērojama (t. i., iespējams cilvēktiesību pārkāpums tika pieļauts ES tiesību aktu piemērošanas jomā; skatīt 4. nodaļu)<sup>69</sup>.

### Piemērs: Harta un pārkāpuma procedūras

Aktuāls šādas Komisijas iejaukšanās piemērs cita starpā ir pārkāpuma procedūra saistībā ar valsts patvēruma likumu, kuru Komisija uzskatīja par neatbilstošu ES tiesiskajam regulējumam (Direktīva 2013/32/ES par patvēruma procedūrām, Direktīva 2008/115/EK par atgriešanu, kā arī Direktīva 2013/33/ES par uzņemšanas nosacījumiem), kā arī vairākām Hartā noteiktām normām<sup>70</sup>. Vēl viens piemērs (šīs rokasgrāmatas sagatavošanas laikā attiecīgā lieta joprojām tiek izskatīta) ir saistīts ar likumu par tiesu varas reformu, no kura izriet, ka daudzi Augstākās tiesas tiesneši būtu spiesti pensionēties. Komisija uzskata, ka reformas aspekti nelabvēlīgi ietekmē tiesu neatkarību, tostarp tiesnešu neatceļamību, un tādējādi reforma ir pretrunā ar Līguma par Eiropas Savienības 19. panta 1. punktu kontekstā ar Eiropas Savienības Pamattiesību hartas 47. pantu<sup>71</sup>.

## 4. Kā pārbaudīt, vai Harta ir piemērojama

### Ar ko būtu jāsāk izvērtējums?

- Veicot izvērtējumu par to, vai Harta ir piemērojama, izejas punkts ir Hartas 51. pants. Tajā ir kodificēta EST judikatūra par ES tiesību vispārējo principu piemērošanu<sup>72</sup>. Skatīt 1. nodaļu, sadaļas “Piemērošanas joma” un “Kāds ir 51. panta loģiskais pamatojums”?

68 Eiropas Kopienas (2012), Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētā versija (LESB), OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 258. pants.

69 Informāciju par pārkāpuma procedūru un veidiem, kā to efektīvāk izmantot pamattiesību jomā, skatīt de Schutter, O. (2017), *Infringement proceedings as a tool for the enforcement of fundamental rights in the European Union*, Open Society Institute, 2017. gada oktobris.

70 Pārkāpums Nr. 20152201.

71 Pārkāpums Nr. 20172121.

72 Skatīt Paskaidrojumu par Hartas 51. panta 1. punktu, OV C 303, 2007. gada 14. decembris, 17.–37. lpp. Skatīt arī ģenerāldvokāta *Cruz Villalón* secinājumus, kas sniegti 2012. gada 12. jūnijā, EST, C-617/10, *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson* [virspalāta], 2013. gada 26. februāris, 25. punkts. Informāciju par vispārējiem tiesību principiem un Hartas 51. pantu skatīt 8. piezīmi.

- Lai novērstu ES tiesību aktu pārkāpumus, lēmumu pieņemšanas procesa (tostarp jo īpaši likumdošanas procedūru) robežās valsts līmenī būtu sistemātiski jāpārbauda, vai ir piemērojama ES Pamattiesību harta. Šis novērtējums būtu jāveic jebkuras plānotas likumdošanas vai politikas iniciatīvas agrīnajos sagatavošanas posmos. Ja uz noteiktām tiesību vai politikas veidošanas kategorijām jau sākotnēji nav attiecināta ar Hartu saistīta kontrole, pastāv risks, ka turpmākos priekšlikuma ietekmes novērtējumos vai juridiskās pārbaudēs Hartas noteikumi netiks ņemti vērā pat tad, ja – pretēji pārāk vispārīgam pieņēmumam par ES tiesību nepiemērojamību – Harta ir piemērojama.
- Sistemātiska pārbaude, lai noteiktu, vai ir izpildīti 51. pantā paredzētie nosacījumi, ir būtisks instruments, lai nodrošinātu Hartas piemērošanas veicināšanu. Regulāra “51. panta izpildes kontrole” veikšana nodrošina informētību un zināšanas par Hartas piemērojamību.

## Kāds ir Hartas piemērošanas nosacījums?

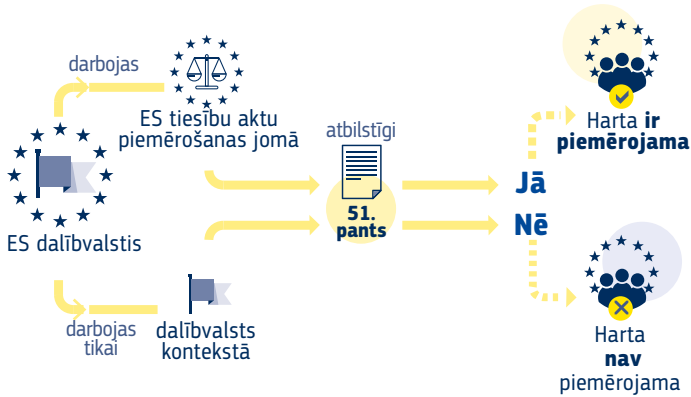
- Harta Savienības iestādēm ir vienmēr saistoša – pat tad, “kad tās darbojas ārpus Savienības tiesību sistēmas”<sup>73</sup>, bet dalībvalstīm tā ir saistoša tikai tad, kad tās “īsteno Savienības tiesību aktus”.
- Saskaņā ar EST judikatūru “Savienības tiesību aktu īstenošana” ir saprotama plaši, aptverot visu dalībvalstu veikto Savienības tiesību aktu izpildi (*mise en œuvre*) un piemērošanu<sup>74</sup>. “Savienības tiesību aktu īstenošana” nozīmē to pašu, ko “rīkošanās ES tiesību aktu robežās”, aptverot visas ES tiesību aktu reglamentētās situācijas.
- Tāpēc, lai Harta būtu piemērojama valsts tiesību aktam, tam (potenciāli) jābūt aktam, ar kuru īsteno Savienības tiesību aktu Hartas 51. panta 1. punkta nozīmē, proti, tam jāietilpst ES tiesību aktu īstenošanas jomā.

73 Skatīt EST, apvienotās lietas C-8/15 P līdz C-10/15 P, *Ledra Advertising Ltd un citi pret Eiropas Komisiju un Eiropas Centrālo banku (ECB)* [virspalāta], 2016. gada 20. septembris, 67. punkts.

74 EST, C-419/14, *WebMindLicenses kft pret Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és Vám Főigazgatóság*, 2015. gada 17. decembris, 66. punkts; EST, C-650/13, *Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc un Préfet de la Gironde* [virspalāta], 2015. gada 6. oktobris, 25.–27. punkts; EST, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 2013. gada 26. septembris, 73. punkts; EST, C-265/13, *Emiliano Torralbo Marcos pret Korota SA un Fondo de Garantía Salarial*, 2014. gada 27. marts, 29. un 30. punkts; EST, C-617/10, *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson* [virspalāta], 2013. gada 26. februāris, 19. punkts.



## 6. attēls. Hartas piemērojamības pārbaude



Avots: FRA, 2018. gads.

## Saiknes ar Eiropas Savienības tiesību aktiem pastāvēšana kā obligāts nosacījums

- Ja nav iespējams noteikt nekādu saikni ar ES tiesību aktiem, uz ES dalībvalstīm neattiecas nekādas ES pamattiesību saistības – Harta nav piemērojama.
- ES pamattiesības ir piemērojamas tikai kopā ar ES tiesību aktu noteikumiem. ES pamattiesību piemērošanas obligāts nosacījums ir pietiekama saikne ar Savienības tiesību aktu, kas nav Harta<sup>75</sup>.
- Jebkādas saiknes pastāvēšana ar ES tiesību aktu ne vienmēr nozīmē, ka ir piemērojamas ES pamattiesības. Ne visas saiknes ar Savienības tiesību aktiem ir pietiekamas, lai radītu pamatu ES pamattiesību piemērošanai<sup>76</sup>.

75 Skatīt, piemēram, EST, C-92/14, *Liliana Tudoran un citi pret SC Suport Colect SRL*, 2014. gada 3. jūlijs, 43.–48. punkts; EST, C-483/12, *Pelckmans Turnhout NV pret Walter Van Gestel Balen NV un citiem*, 2014. gada 8. maijs, 20. punkts; EST, C-457/09, *Claude Chartry pret Beļģijas valsti*, 2011. gada 1. marts, 22.–25. punkts.

76 Skatīt, piemēram, EST, C-20/10, *Vino Cosimo Damiano pret Poste Italiane SpA*, 2010. gada 11. novembris, 53., 54., 56., 57. un 64. punkts; EST, C-161/11, *Vino Cosimo Damiano pret Poste Italiane SpA*, 2011. gada 22. jūnijs, 38. un 39. punktu.

### Piemēri: “nepietiekamas” ES saiknes

- (Valsts aktā un ES tiesību akta noteikumos) regulētās jomas ir cieši saistītas, vai vienai no šīm jomām ir netieša ietekme uz otru jomu<sup>77</sup> (skatīt 7. nodaļu, B.1. situāciju).
- Vienīgi tas, ka valsts pasākums ietilpst jomā, kurā ES ir piešķirtas pilnvaras<sup>78</sup> (skatīt 7. nodaļu, B.6. situāciju).
- Valsts akts ir uzskatāms par “stingrāku valsts aizsargpasākumu” (akti, kuros noteiktās normas ir stingrākas nekā Savienības paredzētās obligātās prasības)<sup>79</sup> (skatīt 7. nodaļu, A.3. situāciju).
- Valsts tiesību aktos ir brīvprātīgi sniegtas atsauces uz Savienības tiesību aktiem<sup>80</sup> (skatīt 7. nodaļu, B.5. situāciju).
- Lai tiesību aktu varētu uzskatīt par tādu, “ar kuru īsteno Savienības tiesību aktu”, saiknei ar ES tiesību aktu jābūt pietiekami konkrētai. Šī saikne ir pietiekami konkrēta, ja dalībvalstis rīkojas kā ES aģentes vai ja tām jāizmanto kāda ES tiesību aktos paredzēta atļauja (skatīt 5. nodaļu).

## 5. Kādās situācijās Harta ir piemērojama?

### Kad dalībvalstis rīkojas kā Eiropas Savienības aģentes

- Dalībvalsts rīkojas kā ES “aģente” vai “pārstāve”, ja tā rīkojas Savienības vārdā. Šādā statusā var rīkoties visas dalībvalstu iestādes un tiesu iestādes.

77 EST, C-198/13, *Víctor Manuel Julian Hernández un citi pret Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) un citiem*, 2014. gada 10. jūlijs, 34.–36. punkts. Skatīt arī EST, apvienotās lietas C-483/09 un C-1/10, *Kriminālprocesi pret Magatte Gueye (C-483/09) un Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10)*, 2011. gada 15. septembris.

78 EST, C-206/13, *Cruciano Siragusa pret Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 2014. gada 6. marts; EST, C-198/13, *Víctor Manuel Julian Hernández un citi pret Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) un citiem*, 2014. gada 10. jūlijs, 24., 27., 34.–36. un 46. punkts. Skatīt arī EST, C-309/96, *Daniele Annibaldi pret Sindaco del Comune di Guidonia un Presidente Regione Lazio*, 1997. gada 18. decembris.

79 EST, C-6/03, *Deponiezweckverband Eiterköpfe pret Land Rheinland-Pfalz*, 2005. gada 14. aprīlis, 58.–64. punkts; EST, C-2/97, *Società italiana petroli SpA (IP) pret Borsana Srl*, 1998. gada 17. decembris.

80 EST, C-482/10, *Teresa Cicala pret Regione Siciliana*, 2011. gada 21. decembris.

- “Aģenta situācija” attiecas uz visu Eiropas Savienības iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru pieņemtu tiesību aktu izpildi vai transponēšanu<sup>81</sup>. Tā var attiekties uz tādiem aktiem kā regulas<sup>82</sup>, direktīvas<sup>83</sup>, ārējie nolīgumi (ES noslēgti starptautiski nolīgumi)<sup>84</sup> vai konkrētas liguma normas<sup>85</sup>. “Savienības tiesību aktu īstenošana” aģenta statusā var notikt dažādās situācijās, kurās ir iesaistīti valsts akti (to projekti). Pamatojoties uz plašo EST judikatūru par ES pamattiesību piemērošanu, iespējams noteikt dažādas aģenta situācijas<sup>86</sup>.
  - o Savienības tiesību aktu transponēšana valsts tiesiskajā regulējumā<sup>87</sup>: šajā bieži sastopamajā situācijā valsts aktu uzdevums ir transponēt konkrētus obligātus nosacījumus, pamatojoties uz Savienības tiesību aktiem, piemēram, īstenojot direktīvu. Plašāku skaidrojumu skatīt 7. nodaļā, A.1. un A.2. situācijā.
  - o Valsts akti, kuri pieņemti, pamatojoties uz pilnvarām, kuras piešķirtas ar Savienības tiesību aktiem<sup>88</sup>: šajā gadījumā dalībvalsts izmanto pilnvaras, pamatojoties uz ES tiesību aktiem. Iepriekšminētās situācijas piemērs būtu lēmumi, kurus dalībvalstis pieņēmušas, pamatojoties uz pilnvarām vai

81 EST, C-587/15, *Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras pret Gintaras Dockeyvičius un Jurgita Dockeyvičienė*, 2017. gada 15. jūnijs, 36. un 44. punkts; EST, C-258/14, *Eugenia Florescu un citi pret Casa Județeană de Pensii Sibiu un citiem* [virspalāta], 2017. gada 13. jūnijs, 35. punkts.

82 Skatīt, piemēram, EST, C-384/05, *Johan Piek pret Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 2007. gada 11. janvāris, 32. punkts.

83 Skatīt, piemēram, EST, apvienotās lietas C-20/00 un C- 64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) un Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) pret The Scottish Ministers*, 2003. gada 10. jūlijs, 88. punkts.

84 EST, C-7/98, *Dieter Krombach pret André Bamperski*, 2000. gada 28. marts, 18.–28. punkts; EST, apvienotās lietas C-7/10 un C-9/10, *Staatssecretaris van Justitie pret Tayfun Kahveci un Osman Inan*, 2012. gada 29. marts, 23. punkts. Skatīt arī EST, C-370/12, *Thomas Pringle pret Government of Ireland un citiem*, 2012. gada 27. novembris, 178.–181. punkts.

85 Skatīt, piemēram, EST, C-300/04, *M. G. Eman un O. B. Sevinger pret College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [virspalāta], 2006. gada 12. septembris, 56.–61. punkts; EST, C-650/13, *Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc un Préfet de la Gironde* [virspalāta], 2015. gada 6. oktobris, 33. punkts.

86 Šīs situācijas ir daļēji balstītas uz *De Mol, M.* (2014), *De directe werking van de grondrechten van de Europese Unie*, disertācija, Māstrihtas Universitāte, Oisterwijk Wolf Legal Publishers. Tiesas judikatūra, protams, pastāvīgi attīstās, tāpēc saraksts nav uzskatāms par izsmieļošu vai kā citādi galīgu.

87 Skatīt, piemēram, EST, apvienotās lietas C-20/00 un C-64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) un Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) pret The Scottish Ministers*, 2003. gada 10. jūlijs; EST, C-300/04, *M. G. Eman and O. B. Sevinger v. College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [virspalāta], 2006. gada 12. septembris.

88 Skatīt, piemēram, EST, apvienotās lietas C-356/11 un C-357/11, *O un S pret Maahanmuuttovirasto un Maahanmuuttovirasto pret L*, 2012. gada 6. decembris; EST, C-276/12, *Jiří Sabou pret Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu* [virspalāta], 2013. gada 22. oktobris.

izņēmumu, kas uz tām attiecināts Savienības tiesību aktā. Plašāku informāciju skatīt 7. nodaļā, A.3. situācijā.

- o Valsts akti, kas saistīti ar tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, sankcijām vai piespiedu izpildi un kurus var piemērot saistībā ar Savienības tiesību aktu vai Līguma normu<sup>89</sup>: saskaņā ar LES 4. panta 3. punktā noteikto lojālas sadarbības principu un ja nav attiecīgu ES procesuālu noteikumu, dalībvalstīm ir pienākums nodrošināt ES tiesību un pienākumu efektivitāti atbilstīgi Savienības tiesību aktiem. Lai gan uz dalībvalstīm attiecas procesuālā autonomija, tām ir jāizmanto savas procedūras, lai nodrošinātu pienācīgu ES materiālo tiesību īstenošanu (7. nodaļā, A.4. situācija).
- o Valsts akti, kuros izmantoti ES tiesību aktā minēti jēdzieni<sup>90</sup>: dažkārt Savienības tiesību aktos ir minēti valsts aktu jēdzieni. Ja šādi valsts jēdzieni ir izmantoti ES noteikumos, var sacīt, ka tie sekmē "ES tiesību aktu īstenošanu" (7. nodaļā, A.5. situācija).
- o Valsts akti, kas (precīzi) ietilpst Savienības tiesību aktu piemērošanas jomā bez spēkā esošiem konkrētiem īstenošanas tiesību aktiem<sup>91</sup>: šī situācija būtībā attiecas uz īstenošanas neveikšanu (7. nodaļā, B.1. situācija).

## Kad dalībvalstīm ir jāizmanto Savienības tiesību aktos noteiktā atļauja

- Šis "Savienības tiesību aktu īstenošanas" veids attiecas uz valsts aktiem, uz kuriem attiecas ES aizliegums. Lai attaisnotu šādu valsts aktu pieņemšanu, dalībvalstīm jāizmanto ES tiesību aktos paredzēti izņēmumi. Šādās situācijās ES tiesību aktos ir atļauta šādu valsts aktu spēkā esība, tomēr tie nedrīkst pārkāpt ES pamattiesības. Minētā iemesla dēļ ir piemērojama Harta, lai nodrošinātu, ka ES

---

89 Skatīt, piemēram, EST, C-682/15, *Berlioz Investment Fund SA pret Directeur de l'administration des contributions directes* [virspalāta], 2017. gada 16. maijs, 40.–42. punkts un 49.–52. punkts; EST, C-405/10, *QB*, 2011. gada 10. novembris; EST, C-617/10, *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson* [virspalāta], 2013. gada 26. februāris; EST, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 2013. gada 26. septembris.

90 Skatīt, piemēram, EST, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2002. gada 12. decembris, 29.–32. punkts; EST, C-520/03, *José Vicente Olaso Valero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2004. gada 16. decembris, 34. punkts; EST, C-177/05, *María Cristina Guerrero Pecino pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2005. gada 13. decembris, 25. un 26. punkts.

91 Skatīt, piemēram, EST, C-555/07, *Seda Küçükdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG* [virspalāta], 2010. gada 19. janvāris.

tiesību akti nesniedz dalībvalstīm atļauju veikt pasākumus, kuri rada pamattiesību pārkāpumu<sup>92</sup>.

### **Piemērs: valsts pasākums, kas uzskatāms par brīvas pārvietošanās ierobežojumu (tāpēc tam nepieciešams pamatojums)**

Piemērs ir valsts tiesību akts, ar kuru aizliedz spēļu automātu ekspluatāciju ārpus kazino. Šāds tiesiskais regulējums ierobežo LESD 56. pantā garantēto pakalpojumu sniegšanas brīvību, tāpēc tas saskaņā ar ES tiesību aktiem ir pieņemams tikai tad, ja to iespējams pamatot ar vispārējo interešu iemesliem. Hartai šāda pasākuma pamatotības izvērtējumā ir būtiska nozīme. Attiecīgos valsts noteikumus var uzskatīt par pamatojamiem tikai tad, ja tie ir saderīgi ar Hartu<sup>93</sup>.

- Pamatojoties uz EST judikatūru par ES pamattiesību piemērojamību, iespējams noteikt divas galvenās ES atļaujas nepieciešamības apakškategorijas<sup>94</sup>. Sīkāku informāciju par šīm kategorijām skatīt 7. nodaļā, **B.2. situācijā**.
  - Valsts akti, kuri uzskatāmi par brīvas personu kustības un preču, pakalpojumu un kapitāla aprites vai brīvības veikt uzņēmējdarbību ierobežojumu<sup>95</sup>: šī situācija atspoguļo klasisku pieeju EST judikatūrā.
  - Valsts akti, kuri uzskatāmi par ES pilsonības liegumu LESD 20. panta izpratnē<sup>96</sup>: šī situācija ir saistīta ar nesenākām EST judikatūras attīstības tendencēm.

#### **Īpaši norādījumi saistībā ar valsts likumdošanas un politikas veidošanas procesiem: skatīt mūsu kontrolsarakstu!**

Šis rokasgrāmatas 7. nodaļā ir sniegts "51. panta piemērošanas kontrolsaraksts", kas ir jāizmanto valsts likumdošanas un politikas veidošanas procesā, lai novērtētu, vai valsts akts (vai tā projekts) ir uzskatāms par tādu, ar kuru "isteno Savienības tiesību aktu".

92 EST, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE un Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou pret Dimotiki Etairia Pliroforissis un Sotirios Kouvelas un Nicolaos Avdellas un citiem*, 1991. gada 18. jūnijs, 41.–43. punkts. Skatīt arī EST, C-390/12, *Robert Pflieger un citi*, 2014. gada 30. aprīlis, 30.–37. punkts; EST, C-145/09, *Land Baden-Württemberg pret Panagiotis Tsakouridis* [virspalāta], 2010. gada 23. novembris, 52. punkts.

93 EST, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft un citi pret Magyar Állam*, 2015. gada 11. jūnijs.

94 Protams, turpmākā judikatūras attīstības gaitā var rasties arī citas apakškategorijas.

95 EST, C-390/12, *Robert Pflieger un citi*, 2014. gada 30. aprīlis, 30.–37. punkts.

96 EST, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft un citi pret Magyar Állam*, 2015. gada 11. jūnijs, 74. punkts.

## 6. Kā piemērot Hartu

Ja valsts tiesību akta vai politikas dokumentu projektu izskatīšanas laikā tiek secināts, ka Harta ir piemērojama, šāds valsts tiesību akts un politikas programmas ir jāinterpretē saskaņā ar Hartu un vajadzības gadījumā jāpārskata, ņemot vērā Hartu. Lai to paveiktu, valsts pārstāvjiem jāzina, kā Hartu interpretēt, un jāsaprot, vai un kādā mērā iespējams ierobežot Hartā paredzēto tiesību izmantošanu.

### Kādi ir atbilstīgie interpretācijas rīki?

Hartā noteikto tiesību interpretācijas nolūkā var izmantot dažādus rīkus:

- Paskaidrojumi attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu<sup>97</sup>. Paskaidrojumi ir noderīgs sākumpunkts: tajos sniegtas norādes par Hartas interpretāciju, un tie ir jāņem vērā, interpretējot Hartā paredzētās normas<sup>98</sup>.
- EST judikatūra<sup>99</sup>.
- ECTK un Eiropas Savienības Tiesas judikatūra<sup>100</sup>.
- Dalībvalstu kopējas konstitucionālās tradīcijas<sup>101</sup>.
- Atbilstoši starptautisko tiesību avoti (neskaitot ECTK), jo īpaši Eiropas Sociālā harta, kas iedvesmoja vairākas ES Pamattiesību hartā noteiktās normas. Gan Hartā, gan tās Paskaidrojumos ir minēti vairāki Hartas interpretēšanā būtiski starptautisko tiesību instrumenti<sup>102</sup>.
- Piemērojamie valsts tiesību akti. Dažās Hartas normās sniegta atsauce uz valsts tiesību aktiem. Piemēram, 9. pantā (tiesības stāties laulībā un tiesības izveidot ģimeni) ir noteikts, ka "tiesības stāties laulībā un tiesības veidot ģimeni tiek garantētas saskaņā ar valsts tiesību aktiem, kas nosaka šo tiesību izveidošanu."

97 *Eiropas Savienības Oficiālais Vēstnesis*, OV C 303, 2007. gada 14. decembris, 17.–35. lpp.

98 Eiropas Kopienas (2012), Līguma par Eiropas Savienību (LES) konsolidētā versija, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 6. panta 1. punkts, un ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C326, 2012. gada 26. oktobris, 52. panta 7. punkts.

99 Pieejama *Curia* vai *EUR-Lex*.

100 ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 52. panta 3. punkts.

101 ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 52. panta 4. punkts.

102 Skatīt šīs rokasgrāmatas pielikumu.

**FRA DARBĪBA****FRA atbalsts: *Charterpedia* un rokasgrāmatas**

FRA tīmekļa vietnē ir pieejamas vairākas tematiskas rokasgrāmatas, kuras kopīgiem spēkiem izstrādājusi FRA un Eiropas Padome / Eiropas Cilvēktiesību tiesa. Šajās rokasgrāmatās sniegts pārskats par būtiskāko EST un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru saistībā ar Hartas un ECTK izmantošanu attiecīgajās politikas jomās, un tās ir pieejamas visās ES valodās:

- *Handbook on European data protection law – 2018 edition*, 2018. gads
- *Handbook on European non-discrimination law – 2018 edition*, 2018. gads
- *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām saistībā ar tiesu iestāžu pieejamību* 2016. gads
- *Rokasgrāmata par Eiropas tiesību aktiem bērnu tiesību jomā*, 2015. gads
- *Rokasgrāmata par Eiropas tiesībām patvēruma, robežu un imigrācijas jomā* 2014. gads

FRA *Charterpedia* darbojas kā tiešsaistes vienas pieturas aģentūra, kas sniedz piekļuvi Eiropas un dalībvalstu judikatūrai par katru Hartas pantu. Turklāt *Charterpedia* attiecībā uz visiem Hartas noteikumiem nodrošina attiecīgos valsts konstitucionālo tiesību, kā arī starptautisko un Eiropas cilvēktiesību noteikumus. *Charterpedia* arī nodrošina ērtu piekļuvi ar Hartu saistītai informācijai par konkrētām valstīm (piemēram, Hartas valstu lapām).

*Charterpedia* var piekļūt FRA tīmekļa vietnē.

**Kādos apstākļos tiesību izmantošanu var ierobežot?****Pamattiesību harta, 52. pants – tiesību un principu piemērošana un interpretēšana**

1. Visiem šajā Hartā atzīto tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem tiesību aktos, un tajos jāievēro šo tiesību un brīvību būtība, levērojot proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējās nozīmes mērķiem, ko atzinusi Savienība, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.

- Hartas 52. pantā iekļauts vispārīgs noteikums par tiesību ierobežošanu.
- Hartā atzīto tiesību un brīvību izmantošanu ir atļauts ierobežot atbilstīgi šādiem nosacījumiem:
  - ierobežojumiem jābūt noteiktiem tiesību aktos;
  - nosakot ierobežojumus, ir jāievēro šo tiesību un brīvību būtība;

- o tiem jāsniedz ieguldījums Savienības atzītu vispārējas nozīmes mērķu sasniegšanā vai vajadzības aizsargāt citu personu tiesības un brīvības īstenošanā (legitīms mērķis);
- o tiem saskaņā ar proporcionalitātes principu jābūt nepieciešamiem un patiešām jāatbilst īstenojamajiem mērķiem (proporcionalitātes princips).
- Turklāt ierobežojumam, kas attiecas uz Hartā nostiprinātām tiesībām, kuras atbilst ECTK paredzētām tiesībām, ir jābūt saskaņā ar ECTK paredzētiem ierobežojuma piemērošanas nosacījumiem<sup>103</sup>.

**Īpaši norādījumi: skatīt mūsu kontrolsarakstu!**

Šis rokasgrāmatas 8. nodaļā ir sniegts kontrolsaraksts, kuru var izmantot, lai pārbaudītu tiesību aktu priekšlikumu saskanību ar Pamattiesību hartu.

---

<sup>103</sup> ES (2012), Eiropas Savienības Pamattiesību harta, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris, 52. panta 3. punkts.



## II daļa. Praktiskie rīki



### 7. Kontrolsaraksts Hartas piemērojamības noteikšanai

- Šis kontrolsaraksts ir rīks, kas izmantojams, lai noteiktu, vai un kādā mērā uz valsts likumdošanas un politikas veidošanas procesiem attiecas ES pamattiesības. Tā pamatā ir EST judikatūra, kas attīstījusies pirms un pēc Hartas pieņemšanas<sup>104</sup>.
- Veicot šādu 51. panta izpildes kontroli, galvenais jautājums ir par to, vai valsts akts (tā projekts) ir uzskatāms par tādu, ar kuru “īsteno Savienības tiesību aktus” Hartas 51. panta 1. punkta izpratnē (turpmāk tekstā “Savienības tiesību aktu īstenošana” vai “ar kuriem īsteno Savienības tiesību aktus”). Ievada paskaidrojumu skatīt 1. nodaļā, 4. nodaļā un 5. nodaļā.

#### Izvēlieties scenāriju, kas atspoguļo jūsu izejas punktu

- Šā kontrolsaraksta pamatā ir divi dažādi “scenāriji” atkarībā no tā, vai valsts likumdošanas vai politikas veidošanas process reaģē uz konkrētu ES aktu (pieņemam, regulu, direktīvu, ārēju nolīgumu vai konkrētu Līguma normu). Jūsu situāciju (skatīt 5. nodaļu) noteiks tas, kāds būs jūsu izejas punkts.
- Izmantojiet A scenāriju, ja valsts likumdošanas vai politikas veidošanas procesa mērķis ir ES akta transponēšana, piemērošana vai īstenošana valsts tiesību sistēmā.

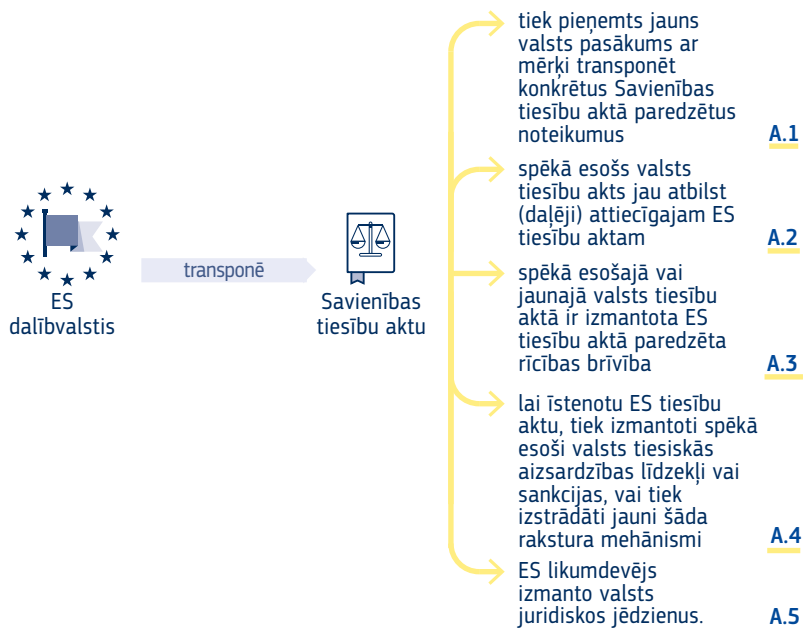
<sup>104</sup> Šā kontrolsaraksta pamatā lielā mērā ir šāda publikācija: de Mol, M. (2016), “Article 51 of the EU Charter in the legislative processes of the Member States”, *Maastricht Journal of European and Comparative Law (MJ)*, 23(4), 640.–666. lpp.

- Izmantojiet B scenāriju, ja valsts likumdošanas vai politikas procesa mērķis nav saistīts ar ES tiesību aktu.

## A scenārijs: valsts legīslatīvās darbības iemesls ir ES akts

- Vistipiskākais “Savienības tiesību aktu īstenošanas” piemērs ir scenārijs, kurā dalībvalsts rīkojas, lai transponētu vai īstenotu Savienības tiesību aktu. Šajā scenārijā dalībvalstis rīkojas kā ES “aģentes” vai “pārstāves” (“aģenta situācija”, skatīt 4. nodaļu). Šādā scenārijā ir skaidrs, ka principā ir piemērojamas ES pamattiesības.
- Savienības tiesību akti var dažādos veidos ietekmēt valsts tiesību aktus, tādējādi ir iespējami atšķirīgi “Savienības tiesību aktu” īstenošanas veidi Hartas 51. panta

### 7. attēls. Hartas piemērošanas situācijas, reaģējot uz Savienības tiesību aktu



Avots: FRA, 2018. gads.

izpratnē. Turpmāk aprakstīto situāciju kopā ir iekļauti detalizētāki piemēri tam, ko šajā kontekstā var uzskatīt par “Savienības tiesību aktu īstenošanu”.

### **Tiek pieņemts jauns valsts pasākums ar mērķi transponēt konkrētus Savienības tiesību aktā paredzētus materiālus un/vai procesuālus noteikumus (A.1. situācija)**

Attiecīgais Savienības tiesību akts var radīt vajadzību pēc jaunu valsts pasākumu pieņemšanas konkrēto materiālo un procesuālo noteikumu transponēšanai. Šie valsts pasākumi ir uzskatāmi par tādiem, “ar kuriem īsteno Savienības tiesību aktus.”<sup>105</sup> ES pamattiesības principā ir piemērojamas.

## **Dažādi saistošu Savienības aktu veidi**

- 51. pants: īstenošana attiecas uz ES iestāžu, struktūru, biroju un aģentūru pieņemtu tiesību aktu izpildi vai transponēšanu<sup>106</sup>.
- Šie juridiski saistošie akti var būt, piemēram, regulas<sup>107</sup>, direktīvas<sup>108</sup>, (ES noslēgti) ārējie nolīgumi<sup>109</sup> vai konkrētas Līguma normas<sup>110</sup>.

## **Transponēšana, izmantojot jaunus valsts pasākumus**

- Jauni valsts regulatīvi vai leģislatīvi pasākumi, kuri jāpieņem, lai valsts tiesību sistēmā iekļautu obligātus ES aktu noteikumus, ir uzskatāmi par tādiem, ar kuriem “īsteno ES tiesību aktus”.
- “Savienības tiesību aktu īstenošana” aptver visu veidu valsts pasākumus, kurus var īstenot visas dalībvalstu iestādes: tā ietver centralizētu un decentralizētu struktūru, augstāku un zemāku likumdevēju iestāžu, pārvaldes struktūru valsts

<sup>105</sup> EST, lieta 5/88, *Hubert Wachauf pret Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, 1989. gada 13. jūlijs.

<sup>106</sup> EST, C-587/15, *Lietuvos Respublikos transporto priemonių draudikų biuras pret Gintaras Dokevičius un Jurgita Dokevičienė*, 2017. gada 15. jūnijs, 36. un 44. punkts; EST, C-258/14, *Eugenia Florescu un citi pret Casa Județeană de Pensii Sibiu un citiem* [virspalāta], 2017. gada 13. jūnijs, 35. punkts.

<sup>107</sup> Skatīt, piemēram, EST, C-384/05, *Johan Piek pret Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 2007. gada 11. janvāris, 32. punkts.

<sup>108</sup> Skatīt, piemēram, EST, apvienotās lietas C-20/00 un C-64/00, *Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) un Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) pret The Scottish Ministers*, 2003. gada 10. jūlijs, 88. punkts.

<sup>109</sup> EST, C-7/98, *Dieter Krombach pret André Bamberski*, 2000. gada 28. marts, 18.–28. punkts; EST, apvienotās lietas C-7/10 un C-9/10, *Staatssecretaris van Justitie pret Tayfun Kahveci un Osman Inan*, 2012. gada 29. marts, 23. punkts. Skatīt arī EST, C-370/12, *Thomas Pringle pret Government of Ireland un citiem*, 2012. gada 27. novembris, 178.–181. punkts.

<sup>110</sup> Skatīt, piemēram, EST, C-300/04, *M. G. Eman un O. B. Sevinger pret College van burgemeester en wethouders van Den Haag* [virspalāta], 2006. gada 12. septembris, 56.–61. punkts; EST, C-650/13, *Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc un Préfet de la Gironde* [virspalāta], 2015. gada 6. oktobris, 33. punkts.

leģislatīvus un politikas aktus u. c. Visi valsts pasākumi, kuri izriet no ES tiesību aktiem, ir uzskatāmi par tādiem, ar kuriem "īsteno Savienības tiesību aktus". Scenārijos, kuros ES tiesību aktus transponē valsts likumdevējs un tos izpilda (pamatojoties uz šo valsts tiesisko regulējumu), izmantojot citu veidu likumdošanas vai administratīvos pasākumus, visi valsts pasākumu līmeņi ir uzskatāmi par tādiem, ar kuriem "īsteno Savienības tiesību aktus".

## Rīcības brīvība

- Bieži vien ES tiesību aktos dalībvalstīm ir atļauta rīcības brīvība. Skaidrākais piemērs ir direktīvas: dalībvalstīm ir jāsasniedz konkrēts rezultāts, bet nav noteikts, kādā veidā šis rezultāts ir sasniedzams. Tomēr citos ES tiesību aktos, piemēram, regulās, dalībvalstīm bieži vien ir sniegtas zināmas interpretācijas iespējas to īstenošanā.
- Valsts pasākumi, kuros tiek izmantota ES likumdevēja sniegtā rīcības brīvība, ir uzskatāmi par tādiem, "ar kuriem īsteno ES tiesību aktus"<sup>111</sup>.

### Piemērs: apmaksāts ikgadējais atvaļinājums

ES direktīva par darba laika organizēšanu paredz, ka dalībvalstīm jāveic pasākumi, kas nepieciešami, lai nodrošinātu, ka katram darba ņēmējam ir tiesības uz vismaz četras nedēļas ilgu apmaksātu ikgadējo atvaļinājumu saskaņā ar valsts tiesiskajā regulējumā un/vai praksē paredzētiem nosacījumiem attiecībā uz tiesībām uz šādu atvaļinājumu un tā piešķiršanu. Šajā piemērā tiesību uz apmaksātu ikgadējo atvaļinājumu transponēšana valsts tiesiskajā regulējumā ir uzskatāma par "Savienības tiesību aktu īstenošanu". Turklāt ar nosacījumiem attiecībā uz tiesībām uz šādu atvaļinājumu un tā piešķiršanu arī "īsteno Savienības tiesību aktus", lai gan ES direktīva paredz, ka šo nosacījumu izstrāde ir dalībvalstu ziņā. Izmantojot šo rīcības brīvību, dalībvalstīm ir jāievēro ES pamattiesības<sup>112</sup>.

### Spēkā esošs valsts tiesību akts īsteno ES tiesību aktu tiktāl, ciktāl tas jau (daļēji) atspoguļo attiecīgo ES tiesību aktu (A.2. situācija)

Pastāv iespēja, ka spēkā esošs valsts tiesību akts jau paredz atsevišķus materiālus un procesuālus noteikumus, kuri izriet no attiecīgā Savienības tiesību akta. Šādā gadījumā spēkā esošie valsts noteikumi, kuri (jau) atspoguļo no Savienības tiesību aktiem izrietošas materiālas un procesuālas prasības, ir uzskatāmi par tādiem, ar kuriem "īsteno Savienības tiesību aktu."<sup>113</sup> ES pamattiesības principā ir piemērojamas.

<sup>112</sup> Eiropas Parlamenta un Padomes 2003. gada 4. novembra direktīva 2003/88/EK par konkrētiem darba laika organizēšanas aspektiem, OV L 299, 2003. gada 18. novembris, 9.–19. lpp., 7. pants.

<sup>113</sup> EST, lieta 5/88, *Hubert Wachauf pret Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft*, 1989. gada 13. jūlijs.

**Transponēšana, izmantojot spēkā esošus valsts tiesību aktus**

- Dažkārt iespējams, ka valsts tiesību akts ir saskanīgs ar attiecīgo Savienības aktu, pamatojoties uz jau spēkā esošiem valsts noteikumiem. Šādā gadījumā nav nepieciešams izstrādāt jaunus valsts noteikumus, kas īpaši paredzēti Savienības tiesību akta īstenošanai.
- Šādus jau spēkā esošus valsts noteikumus, kas spēj nodrošināt valsts tiesību akta saderību ar attiecīgo Savienības tiesību aktu, var uzskatīt par tādiem, ar kuriem "īsteno Savienības tiesību aktu". Stājoties spēkā attiecīgajam ES tiesiskajam regulējumam, minēto valsts noteikumu statuss mainās: tie no valsts līmeņa noteikumiem kļūst par pasākumiem, ar kuriem "īsteno Savienības tiesību aktu".
- Gadījumos, kad jau spēkā esoši valsts noteikumi nodrošina valsts tiesiskā regulējuma saderību ar jauniem Savienības tiesību aktiem, ir jāpārbauda šo noteikumu pilnīga saderība ar attiecīgo Savienības tiesību aktu, kā arī to atbilstība Hartai.

**Spēkā esošā vai jaunajā valsts tiesību aktā ir izmantota ES tiesību aktā paredzēta rīcības brīvība (A.3. situācija)**

ES tiesību aktos paredzētas rīcības brīvības izmantošana principā uzskatāma par "Savienības tiesību aktu īstenošanu." Principā ir piemērojamas ES pamattiesības, tomēr uz šo noteikumu attiecas izņēmumi.

## Rīcības brīvība

- Ļoti bieži ES tiesību aktos dalībvalstīm ir sniegta rīcības brīvība, jo īpaši direktīvu gadījumā.
- Šādas rīcības brīvības izmantošana no dalībvalstu puses ir principā uzskatāma par “Savienības tiesību aktu īstenošanu”, neraugoties uz to, vai tā attiecas uz obligātu vai fakultatīvu rīcības brīvības izmantošanu<sup>114</sup>. Tomēr ir izņēmumi, kuru gadījumā rīcības brīvības izmantošanu neuzskata par ES tiesību aktu īstenošanu.

## Izņēmums: labvēlīgāki vai stingrāki valsts noteikumi (t. s. *gold-plating*)

- ES tiesību aktos dalībvalstīm var būt atļauts atkāpties no obligātajām ES prasībām, pieņemot labvēlīgākus vai stingrākus valsts noteikumus. Šīs kompetences izmantošana no dalībvalstu puses nav uzskatāma par “Savienības tiesību aktu īstenošanu”, ja labvēlīgāku tiesību normu noteikšanas iespēja ietver tikai tādu pilnvaru atzīšanu, kuras dalībvalstīm (jau) ir pieejamas saskaņā ar valsts tiesisko regulējumu. ES tiesību akta noteikumi tikai apstiprina, ka dalībvalstis konkrētajā jautājumā saglabā savas pilnvaras. Tas nenozīmē, ka valsts rīcība saskaņā ar šādiem noteikumiem ietilptu ES tiesību aktu piemērošanas jomā<sup>115</sup>.
- Norāde, ka situācija attiecas tikai uz tādu jau spēkā esošu pilnvaru atzīšanu, kuras ļauj pieņemt labvēlīgākus valsts noteikumus, ir apstāklis, ka noteikumi par “labvēlīgākiem valsts noteikumiem” ir iekļauti nodaļā par vispārīgiem un nobeiguma noteikumiem. Vēl viena norāde ir apstāklis, ka pilnvaras pieņemt labvēlīgākus valsts noteikumus ir balstītas uz tādiem līguma noteikumiem kā LESD 153. panta 4. punkts (Sociālā politika), 169. panta 4. punkts (Patērētāju aizsardzība) un 193. pants (Vide).

114 EST, C-276/12, *Jiří Sabou pret Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu* [virspalāta], 2013. gada 22. oktobris, 41.–43. punkts; EST, C-406/15, *Petya Milkova pret Izpalnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol*, 2017. gada 9. marts, 52. un 53. punkts; EST, apvienotās lietas C-411/10 un C-493/10, N. S. (C-411/10) *pret Secretary of State for the Home Department un M. E. un citi* (C-493/10) *pret Refugee Applications Commissioner un Minister for Justice, Equality and Law Reform*. [virspalāta], 2011. gada 21. decembris, 64.–69. un 77. punkts.

115 EST, C-2/97, *Società italiana petroli SpA (IP) pret Borsana Srl*, 1998. gada 17. decembris, 40. punkts; EST, C-6/03, *Deponiezweckverband Eiterköpfe pret Land Rheinland-Pfalz*, 2005. gada 14. aprīlis, 62. un 63. punkts; EST, C-282/10, *Maribel Dominguez pret Centre informatique du Centre Ouest Atlantique and Préfet de la région Centre* [virspalāta], 2012. gada 24. janvāris, 45.–50. punkts (pēc noklusējuma); EST, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández uniti pret Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) un citiem*, 2014. gada 10. jūlijs, 44. un 45. punkts.

### **Piemērs: labvēlīgāki valsts noteikumi, kas nav uzskatāmi par tādiem, ar kuriem "īsteno ES tiesību aktus"**

Saskaņā ar direktīvu par darba laika organizāciju dalībvalstīm jāveic pasākumi, kas nepieciešami, lai nodrošinātu, ka katram darba ņēmējam ir tiesības uz vismaz četras nedēļas ilgu apmaksātu ikgadēju atvaļinājumu. Turklāt viens no direktīvas dažādajiem noteikumiem paredz, ka "[š]i direktīva neskar dalībvalstu tiesības piemērot vai ieviest normatīvus un administratīvus aktus, kas ir labvēlīgāki darba ņēmēju veselības un drošības aizsardzībai".

Ja dalībvalsts izvēlētos noteikt piecas nedēļas ilgu ikgadējo atvaļinājumu, ES pamattiesības attiektos tikai uz ES līmenī noteiktās prasības par obligātajām četrām nedēļām īstenošanu valsts tiesiskajā regulējumā, bet tās neattiektos uz valsts likumdevēja piešķirto papildu nedēļu. Tas varētu būt būt svarīgi, piemēram, gadījumā, ja ikgadējā apmaksātā atvaļinājuma piekto nedēļu piešķirtu tikai darba ņēmējiem, kuri ir 50 gadus veci vai vecāki. Domājams, ka Savienības princips par diskriminācijas aizliegumu vecuma dēļ neattiektos uz šo atšķirīgo attieksmi, kuras pamatā ir vecums, jo norma par piekto nedēļu netiktu uzskatīta par tādu, ar kuru "īsteno Savienības tiesību aktu".

Tomēr attiecīgajā Savienības tiesību aktā varētu būt skaidri noteikts, ka gadījumā, ja valsts līmenī nosaka labvēlīgākus vai stingrākus valsts noteikumus (t. s. *gold-plating*), tie ietilpst ES tiesību aktu piemērošanas jomā, tādējādi tiem jāatbilst Hartai. Šādā scenārijā ir skaidrs, ka ir piemērojamas ES tiesības, tostarp ES pamattiesības.

### **Piemērs: labvēlīgāku vai stingrāku normu noteikšana kā "Savienības tiesību aktu" īstenošana**

Audiovizuālo mediju pakalpojumu direktīvas 4. panta 1. punktā ir noteikts, ka "[d]alībvalstis patur tiesības pieprasīt, lai to jurisdikcijā esošie mediju pakalpojumu sniedzēji ievērotu sikāk izstrādātus vai stingrākus noteikumus jomās, ko koordinē ar šo direktīvu, *ar noteikumu, ka šādi noteikumi atbilst Savienības tiesību aktiem*" (izcēlums pievienots)<sup>116</sup>. Šajā gadījumā no pašas direktīvas izriet, ka valsts tiesību aktos noteikti stingrāki aizsardzības pasākumi ietilpst ES tiesību aktu piemērošanas jomā. Tādējādi Harta attiecas ne tikai uz direktīvā

<sup>116</sup> Eiropas Parlamenta un Padomes 2010. gada 10. marta Direktīva 2010/13/ES par to, lai koordinētu dažus dalībvalstu normatīvajos un administratīvajos aktos paredzētus noteikumus par audiovizuālo mediju pakalpojumu sniegšanu, OV L 95/1, 2010. gada 15. aprīlis, un labojums OV L 263/15, 2010. gada 6. oktobris.

paredzētajām obligātajām prasībām, bet arī valsts līmenī noteiktiem labvēlīgākiem vai stingrākiem noteikumiem<sup>117</sup>.

- Pastāv iespēja, ka uz valsts tiesību aktos paredzētiem stingrākiem noteikumiem var attiekties kāds Savienības līmenī noteikts aizliegums. Šādā gadījumā uz valsts līmenī noteiktiem labvēlīgākiem vai stingrākiem noteikumiem attiecas Harta, jo, lai istenotu šādus pasākumus, ir jāsaņem ES atļauja atbilstīgi iespējamajiem pamatojumiem. Sīkāka informācija ir sniegta B.2. situācijas aprakstā.

### Izņēmums: “atturēšanās no jebkādas darbības” klauzulas

- Dažkārt ES tiesību aktos dalībvalstīm ir atļauts paturēt spēkā atsevišķus iepriekš pieņemta valsts tiesiskā regulējuma noteikumus, kuri bez šādas atļaujas sniegšanas būtu nesaderīgi ar konkrēto Savienības tiesību aktu.
- Ja dalībvalsts patur spēkā šādus noteikumus, tā neīsteno Savienības tiesību aktu Hartas 51. panta 1. punkta izpratnē. Tāpat kā labvēlīgāku vai stingrāku noteikumu gadījumā, ar šo izņēmumu tiek atzītas pilnvaras, kuras saskaņā ar valsts tiesisko regulējumu dalībvalstij (jau) ir piešķirtas.

### Piemērs: “atturēšanās no jebkādas darbības” klauzula nodokļu tiesību jomā

Padomes 1977. gada 17. maija Direktīva 77/388/EEK par to, kā saskaņojami dalībvalstu tiesību akti par apgrozījuma nodokļiem, neparedzēja pilnīgu saskaņošanu. Tas skaidrojams ar apstākli, ka saskaņā ar šīs tā dēvētās Sestās direktīvas 28. panta 3. punkta b) apakšpunktu dalībvalstīm pilnībā atļauts paturēt spēkā noteiktus to valsts tiesību aktu noteikumus, kuri tika pieņemti pirms sestās direktīvas stāšanās spēkā un kuri bez minētās atļaujas sniegšanas būtu nesaderīgi ar šo direktīvu. Attiecīgi EST norādīja, ka “ja dalībvalsts patur spēkā šādus noteikumus, tā netransponē Sesto direktīvu un tādējādi nepārkāpj ne direktīvu, ne vispārējos Kopienas principus, kuri dalībvalstīm saskaņā ar spriedumu *Klensch* lietā ir jāpiemēro, īstenojot Kopienas tiesību aktus.”<sup>118</sup>

117 EST, C-234/12, *Sky Italia Srl pret Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni*, 2013. gada 18. jūlijs, 14. punkts.

118 EST, C-36/99, *Idéal tourisme SA pret Belgijas valsti*, 2000. gada 13. jūlijs, 37. un 38. punkts.



**Tādu valsts noteikumu par tiesiskās aizsardzības līdzekļiem, sankcijām vai piespiedu izpildi pieņemšana vai izmantošana, kuri attieksies uz attiecīgo ES tiesību aktu vai valsts tiesību aktu, ar kuru transponē minēto ES tiesību aktu (A.4. situācija)**

Valsts pasākumi, kas ir paredzēti ES tiesību aktu īstenošanas un efektivitātes garantēšanai (sankcijas, tiesiskās aizsardzības līdzekļi un piespiedu izpilde) ir uzskatāmi par tādiem, ar kuriem "īsteno ES tiesību aktus" Hartas 51. panta 1. punkta izpratnē. Ja šos valsts pasākumus izmanto iepriekšminētajā kontekstā, uz tiem attiecas ES pamattiesības. Šī norma parasti ir piemērojama neatkarīgi no tā, vai attiecīgais Savienības tiesību akts ietver konkrētus noteikumus (saistības) attiecībā uz ES tiesību efektivitāti (sankcijas, tiesiskās aizsardzības līdzekļi un piespiedu izpilde).

**Līgums par Eiropas Savienību, 4. panta 3. punkts**

Saskaņā ar lojālas sadarbības principu Savienība un dalībvalstis ar patiesu savstarpējo cieņu palīdz cita citai veikt uzdevumus, ko nosaka Līgumos.

Dalībvalstis veic visus vajadzīgos vispārējos un īpašos pasākumus, lai nodrošinātu to pienākumu izpildi, kas izriet no Līgumiem vai no Savienības iestāžu aktiem.

Dalībvalstis sekmē Savienības uzdevumu izpildi un atturas no jebkādiem pasākumiem, kuri varētu apdraudēt Savienības mērķu sasniegšanu.

**Pienākums veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai īstenotu Savienības tiesību aktus**

- Dalībvalstu pienākums ir īstenot konkrētas Savienības tiesību aktos noteiktas (materiālas un procesuālas) saistības, kā arī veikt visus nepieciešamos pasākumus, lai īstenotu Savienības tiesību aktus savā tiesību sistēmā.
- Ir spēkā pienākums īstenot ES tiesību aktus, lai konkrētas personas varētu izmantot tiesības, kas tām piešķirtas minētajos tiesību aktos. Šis pienākums ir spēkā vienmēr – pat tad, ja ES tiesību aktos nav paredzēti konkrēti noteikumi

par sankcijām, tiesiskās aizsardzības līdzekļiem un piespiedu izpildi<sup>119</sup>. Ir spēkā vispārējs pienākums attiecībā uz ES tiesību aktu efektivitāti. Tas izriet no LES 4. panta 3. punktā noteiktā lojālas sadarbības principa. Saskaņā ar EST judikatūru šis princips ietver pienākumu nodrošināt ES tiesību aktu īstenošanu<sup>120</sup>. Konkrētākas šī principa izpausmes ir atrodamas LESD 19. panta 1. punktā un 325. pantā, kā arī sekundāro ES tiesību aktu noteikumos.

- Valsts pasākumi, kas ir paredzēti ES tiesību aktu īstenošanas garantēšanai vai tiek izmantoti šajā nolūkā ir uzskatāmi par tādiem, ar kuriem “īsteno ES tiesību aktus” Hartas 51. panta 1. punkta izpratnē<sup>121</sup>. Šie pasākumi ietver (krimināltiesiska vai administratīva rakstura) sodus par ES tiesību aktu pārkāpumiem, tiesiskās aizsardzības līdzekļus, lai nodrošinātu Savienības tiesību aktos paredzēto individuālo tiesību tiesisko aizsardzību, šādas darbības darbības reglamentējošus procesuālos noteikumus, pasākumus tādu maksājumu atlīdzināšanai, kas ir iekasēti, pārkāpjot ES tiesību aktus, kā arī pasākumus sodu piemērošanai par Savienības finansiālām interesēm kaitējošu rīcību.
- Šāda veida pasākumi ir uzskatāmi par tādiem, ar kuriem “īsteno Savienības tiesību aktus”, neraugoties uz to, vai tie ir vai nav pieņemti ES tiesību aktu transponēšanai valsts tiesiskajā regulējumā<sup>122</sup>. Šie pasākumi var ietvert arī dalībvalstu suverēnā kompetencē ietilpstošus vispārējus krimināltiesību vai procesuālo

119 Skatīt, piemēram, Padomes 2000. gada 27. novembra Direktīvu 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, OV L 303, 2000. gada 2. decembris, 16.–22. lpp., 9. pants. EST judikatūras piemēri – lietas, kurās bija piemērojama Harta vai Savienības tiesību aktu vispārējie principi, lai gan sekundārajos tiesību aktos nebija noteikts konkrēts pienākums nodrošināt ES tiesību aktu īstenošanu (piemēram, paredzot sankcijas par neatbilstību): EST, C-262/99, *Paraskevas Louloudakis pret Elliniko Dimosio*, 2001. gada 12. jūlijs, 67. punkts; EST, C-430/05, *Ntioni Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis un Ioannis Michail Pikoulas pret Epitropi Kefalalaigoros*, 2007. gada 5. jūlijs, 50., 52. un 53. punkts; EST, C-546/09, *Aurubis Bulgaria AD pret Nachalnik na Mitnitsa Stolichna*, 2011. gada 31. marts, 41. punkts; EST, C-405/10, *QB*, 2011. gada 10. novembris, 48. punkts; EST, C-682/15, *Berlioz Investment Fund SA pret Directeur de l'administration des contributions directes* [virspalāta], 2017. gada 16. maijs, 41. punkts.

120 EST, C-177/95, *Ebony Maritime SA un Loten Navigation Co. Ltd pret Prefetto della Provincia di Brindisi un citiem*, 1997. gada 27. februāris, 35. punkts; EST, C-186/98, *Kriminālprocesi pret Maria Amélia Nunes un Evangelina de Matos*, 1999. gada 8. jūlijs, 14. punkts; EST, C-432/05, *Unibet (London) Ltd un Unibet (International) Ltd pret Justitiekanslern* [virspalāta], 2007. gada 13. marts, 38. punkts; EST, C-268/06, *Impact pret Minister for Agriculture and Food un citiem* [virspalāta], 2008. gada 15. aprīlis, 44. punkts.

121 EST, C-617/10, *Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson* [virspalāta], 2013. gada 26. februāris, 26. un 27. punkts.

122 EST, C-218/15, *Kriminālprocess pret Gianpaolo Paoletti un citi*, 2016. gada 6. oktobris, 18. punkts.

tiesību pasākumus, bet tikai ar nosacījumu, ka tie tiek piemēroti ES tiesību aktu kontekstā.

### **Piemērs: administratīvs sods par neatbilstību Savienības tiesību aktiem**

Direktīvā 2001/34/EK par vērtspapīru iekļaušanu fondu biržas oficiālajā sarakstā un par informāciju, kas jāpublicē par tādiem vērtspapīriem, nav skaidri paredzēta sodu sistēma, kas piemērojama gadījumos, kad sarakstā norādītā informācija ir neprecīza vai maldinoša. Tādējādi dalībvalstīm ir tiesības izvēlēties sodus, kuri tām šķiet atbilstoši. Lietā *Ntioni en Pikoulas* EST norādīja, ka šis pilnvaras ir jāizmanto saskaņā ar vispārējiem tiesību principiem<sup>123</sup>.

### **Piemērs: kriminālsankcijas par neatbilstību Savienības tiesību aktiem**

Vēl viens piemērs ir Regula (EK) Nr. 1013/2006 par atkritumu sūtījumiem<sup>124</sup>. Valsts soda pasākumi, kurus piemēro šīs regulas noteikumu neievērošanas gadījumā, ir uzskatāmi par 51. panta īstenošanas pasākumiem. Lietā *Garenfeld* tika secināts, ka Vācijas Kriminālkodekss šīs regulas kontekstā ir uzskatāms par īstenošanas pasākumu un ka ir piemērojams Hartas 49. panta 1. punkts (noziedzīgu nodarījumu un sodu likumības un samērīguma principi)<sup>125</sup>.

EST ir norādījusi: “Šis princips [noziedzīgu nodarījumu un sodu likumības princips], kas dalībvalstīm jo īpaši jāievēro, nosakot sodu par ES tiesību aktu noteikumu neievērošanu, nozīmē, ka likumdevējam ir skaidri jādefinē pārkāpumi un par tiem piemērotie sodi. Šī prasība ir izpildīta, ja attiecīgā persona, pamatojoties uz konkrētās normas formulējumu, un vajadzības gadījumā ar tiesu sniegtu skaidrojumu palīdzību spēj saprast, kādu darbību vai nerīkošanās gadījumā viņam iestāsies kriminālatbildība.”

- EST judikatūrā vēl jāprecizē, vai tāda pati pieeja attiecas uz civiltiesiskiem pasākumiem attiecībā uz privātpersonām, kuras ir pārkāpušas normas, kuru pamatā ir ES tiesību akti (piemēram, civiltiesiskā atbildība). Šāda veida pasākumus – neatkarīgi no tā, vai tie būtu jāuzskata par pasākumiem ar tiesiskās aizsardzības līdzekļa raksturu (kompensācija) un/vai represīva rakstura pasākumiem – varētu

123 EST, C-430/05, *Ntioni Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis un Ioannis Michail Pikoulas pret Epitropi Kefalaiagoras*, 2007. gada 5. jūlijs, 50., 52. un 53. punkts.

124 *Eiropas Parlamenta un Padomes 2006. gada 14. jūnija Regula (EK) Nr. 1013/2009 par atkritumu sūtījumiem*, OV L 190, 2006. gada 12. jūlijs, 1.–98. lpp.

125 EST, C-405/10, *QB*, 2011. gada 10. novembris, 48. punkts.

uzskatīt par “īstenošanas pasākumiem”<sup>126</sup>. Tomēr lieta *Miravittles et al.* varētu liecināt par stingrāku pieeju no Tiesas puses<sup>127</sup>. Šāda veida valsts akti noteikti ir uzskatāmi par “īstenošanas pasākumiem”, ja tie ir skaidri minēti ES tiesību aktos.

### **Piemērs: civiltiesiskas sankcijas par neatbilstību ES tiesību aktiem**

Padomes Vienpadsmitajā direktīvā par informācijas sniegšanas prasībām attiecībā uz filiālēm norādīts, ka dalībvalstīm jāparedz atbilstoši sodi, kas piemērojami gadījumos, kad nav sniegta direktīvā norādītā informācija<sup>128</sup>. Lietā *Texdata Software EST* nolēma, ka Austrijas tiesību akts, kas paredz periodisku soda maksājumu par Vienpadsmitajā direktīvā noteikto informācijas sniegšanas prasību neizpildi, ir uzskatāms par pasākumu, “ar kuru īsteno Savienības tiesību aktu” Hartas 5. panta 1. punkta izpratnē. Tādējādi Austrijas Komerclikumam bija jāatbilst Hartas noteikumiem<sup>129</sup>.

#### **ES tiesību aktā ir minēti valsts tiesību aktos izmantoti jēdzieni (A.5. situācija)**

Šajā situācijā uz valsts līmeņa jēdzieniem (kas, iespējams, pastāvēja jau iepriekš) attiecas ES pamattiesības ar nosacījumu, ka šie jēdzieni ir izmantoti saistībā ar attiecīgo Savienības tiesību aktu vai valsts tiesību aktu, ar kuru transponē šo Savienības tiesību aktu.

## **ES likumdevēja atsauces uz valsts tiesību aktos izmantotiem jēdzieniem**

- Savienības tiesību aktos var būt sniegtas atsauces uz valsts tiesību aktos izmantotiem jēdzieniem, piemēram, ja nav veikta saskaņošana ES līmenī. Šādā veidā ES likumdevējs “aizņemas” jēdzienus no valsts tiesību aktiem, kuri ietilpst dalībvalstu kompetencē.
- Tādējādi, ja tiesību aktos vai politikas aktos ir izmantoti šādi jau pastāvoši valsts līmeņa jēdzieni, var rasties situācijas, kurās dalībvalstis īsteno ES tiesību aktus

126 Ģenerālvokāta *Y. Bot* secinājumi, 2017. gada 27. jūlijs, EST, C-243/16, *Antonio Miravittles Ciurana un citi pret Contimark SA un Jordi Socias Gispert*, 2017. gada 14. decembris, 53. punkts.

127 EST, C-243/16, *Antonio Miravittles Ciurana un citi pret Contimark SA un Jordi Socias Gispert*, 2017. gada 14. decembris, 33. un 34. punkts.

128 *Padomes Vienpadsmitā direktīva (1989. gada 21. decembris) par informācijas sniegšanas prasībām attiecībā uz filiālēm, ko kādā dalībvalstī atvērušas noteiktu veidu sabiedrības, uz kurām attiecas citas valsts tiesību akti*, OV L 395/36, 1989. gada 30. decembris, 36.-39. lpp.

129 EST, C-418/11, *Texdata Software GmbH*, 2013. gada 26. septembris, 71.-75. punkts.

51. panta nozīmē, tomēr tikai ar nosacījumu, ka jēdzieni tiek izmantoti attiecīgo ES noteikumu kontekstā<sup>130</sup>.

- Tāpēc valsts likumdevējam ir jāpārbauda, vai gadījumos, kad šie jēdzieni tiek izmantoti ES tiesību aktu kontekstā, uz tiem attiecas Harta.

### Piemēram: maksātnespēja

Direktīva saistībā ar darba ņēmēju aizsardzību maksātnespējas gadījumā paredz, ka attiecībā uz tādu jēdzienu definīciju kā “darba ņēmējs”, “darba devējs” un “maksāt” tā neskar valsts tiesību aktus. Tādējādi direktīvā sniegta atsauce uz valsts tiesību aktiem, kuros ir jāprecizē un jādefinē šie jēdzieni. Ja šie valsts līmeņa juridiskie jēdzieni tiek izmantoti direktīvas kontekstā, ir piemērojamas ES pamattiesības, neraugoties uz to, vai šie jēdzieni ir iekļauti jaunā valsts tiesību aktā, kas īpaši paredzēts direktīvas transponēšanai, vai arī tie ir jau pastāvoši juridiski jēdzieni (piemēram, darba tiesības)<sup>131</sup>.

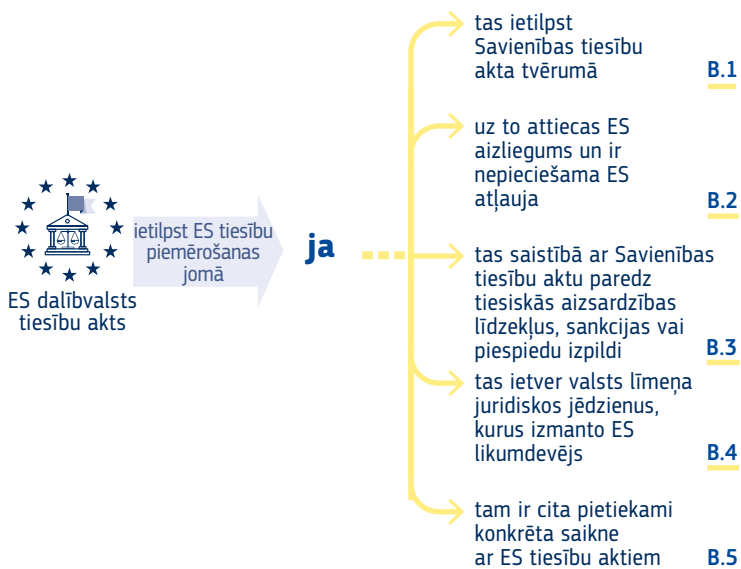
## B scenārijs: tiesību aktu priekšlikumi, kas nav saistīti ar ES tiesību aktu transponēšanas procesu

- Valsts tiesību akti, kas nav pieņemti nolūkā īstenot ES tiesību aktus un tādējādi ir iecerēti tikai valsts līmenī, vairākās situācijās var ietvert “Savienības tiesību īstenošanu” (skatīt 8. attēlu).
- Tādu tiesību aktu priekšlikumu gadījumā, kas ir iecerēti tikai valsts līmenī un tādējādi to ierosināšana neizriet no Savienības tiesību aktiem, informētība par iespējami saistošo Hartu var būt sliktāka vai šādas informācijas var nebūt vispār.
- Tomēr pat tad, kad dalībvalstis pieņem tiesību aktus savas kompetences robežās vai bez mērķa transponēt ES tiesību aktu valsts tiesiskajā regulējumā, Harta var būt piemērojama.

<sup>130</sup> Skatīt, piemēram, EST, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2002. gada 12. decembris, 29.–32. punkts; EST, C-177/05, *Ángel Rodríguez Caballero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2005. gada 13. decembris, 25. un 26. punkts.

<sup>131</sup> EST, C-520/03, *José Vicente Olaso Valero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2004. gada 16. decembris, 4. un 34. punkts.

## 8. attēls. Hartas piemērošanas situācijas, kuras nav saistītas ar ES tiesību aktu transponēšanas procesu



Avots: FRA, 2018. gads.

### Valsts leģislatīvs pasākums ietilpst ES tiesību akta tvērumā (B.1. situācija)

Valsts pasākumi, kuri ietilpst Savienības tiesību aktu materiālās un personiskās piemērojamības jomā, kā arī atbilst to piemērošanas laikposmam, ir uzskatāmi par pasākumiem, ar kuriem īsteno 51. pantu, – pat gadījumos, kad tie nav paredzēti minētās tiesību normas īstenošanai.<sup>132</sup>

### Neīstenošana kā īstenošana Hartas 51. panta 1. punkta nozīmē

- Šo “Savienības tiesību aktu īstenošanas” veidu būtībā var uzskatīt par īstenošanas neveikšanu. Valsts likumdevējs neplāno īstenot ES tiesību aktu, lai gan tam tas būtu jādara.

<sup>132</sup> EST, C-555/07, *Seda Kückdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG* [virspalāta], 2010. gada 19. janvāris, 25. punkts.

### Piemērs: lieta saistībā ar Vācijas Civilkodeksu

Lietā *Kücükdeveci* strīdīgais valsts tiesību akts bija Vācijas Civilkodekss (*Bürgerliches Gesetzbuch*), kurā cita starpā bija paredzēti noteikumi par uzteikuma termiņu<sup>133</sup>. Šis tiesību akts netika pieņemts, lai īstenotu ES tiesības. Tomēr EST noteica, ka šajā konkrētajā gadījumā Vācijas tiesību akts ietilpa Savienības tiesību piemērošanas jomā, jo atļaušanas nosacījumus regulē Direktīva 2000/78/EK<sup>134</sup>. Tādējādi, ņemot vērā šo direktīvu, valsts tiesību akts ietilpa Savienības tiesību piemērošanas jomā. Iepriekšminētais nozīmēja, ka bija piemērojams vispārējais princips par diskriminācijas aizliegumu vecuma dēļ.

### Vienkārša mijiedarbība ar ES tiesību aktiem nav pietiekama

- Attiecīgajam tiesību aktam patiešām jāietilpst konkrēta Savienības tiesību akta piemērošanas jomā tā personiskās (uz ko tas attiecas?) vai materiālās (uz kādām situācijām tas attiecas?) piemērojamības ziņā vai saistībā ar tā piemērošanas laikposmu. Vienkārša valsts tiesību akta temata mijiedarbība ar Savienības tiesību aktu nav pietiekama, lai šis valsts tiesību akts ietilptu ES tiesību piemērošanas jomā<sup>135</sup>.

### Piemērs: lieta saistībā ar Spānijas Kriminālkodeksu

Lietā *Gueye and Sanchez* jautājums bija par to, vai uz Spānijas Kriminālkodeksa (*Código Penal*) prasību par papildsoda, kas paredz aizliegumu sazināties ar cietušo un viņam tuvoties, ietekmi attiecas Hartas 7. pants (Privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība)<sup>136</sup>. EST uzskatīja, ka attiecīgās valsts materiālās tiesības nav iespējams izvērtēt, ņemot vērā Hartas noteikumus. Konkrētāk, no Padomes Pamatlēmuma par cietušo statusu kriminālprocesā<sup>137</sup> neizrietēja, ka attiecīgais valsts tiesību akts ietilpst ES tiesību piemērošanas jomā. Pamatlēmuma vienīgais

- 133 EST, C-555/07, *Seda Küçükdeveci pret Swedex GmbH & Co. KG* [virspalāta], 2010. gada 19. janvāris.
- 134 Padomes 2000. gada 27. novembra Direktīva 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, OV L 303, 2000. gada 2. decembris, 16.–22. lpp.
- 135 EST, C-206/13, *Cruciano Siragusa pret Regione Sicilia — Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 2014. gada 6. marts; EST, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández un citi pret Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) un citiem*, 2014. gada 10. jūlijs, 25. un 37. punkts.
- 136 Skatīt arī EST, apvienotās lietas C-483/09 un C-1/10, *Kriminālprocesi pret Magatte Gueye (C-483/09) un Valentín Salmerón Sánchez (C-1/10)*, 2011. gada 15. septembris, 69. punkts. Skatīt arī EST, *Grima Janet Nisttahuz Poclava pret Jose María Ariza Toledano (Taberna del Marqués)*, C-117/14, 2015. gada 5. februāris, 30.–38. un 40.–42. punkts.
- 137 Padomes 2001. gada 15. marta Pamatlēmums par cietušo statusu kriminālprocesā, OV L 82, 2001. gada 22. marts, 1.–4. lpp.

mērķis bija nodrošināt, lai kriminālprocesa kontekstā tiktu izstrādāti obligātie standarti par cietušo aizsardzību un lai upuriem tiktu nodrošināts augsts aizsardzības līmenis, jo īpaši saistībā ar tiesas pieejamību. Turklāt ir jāpatur prātā, ka, ja dalībvalsts, izmantojot savas tiesības īstenot tiesību aktus, nodrošina, ka tās krimināllikuma noteikumi sniedz aizsardzību pret vardarbību ģimenē, šis rīcības mērķis ir ne tikai upura interešu aizsardzība atbilstoši upura ieskatiem, bet arī citu, plašāku, sabiedrības interešu aizsardzība.

**Uz valsts leģislatīvo pasākumu attiecas ES tiesību aktā paredzēts aizliegums, tāpēc tam ar ES tiesību aktu jāpiešķir atļauja (pamatojums, atkāpe) (B.2. situācija)**

Valsts pasākumi, uz kuriem attiecas ES tiesību aktā paredzēts aizliegums un kuriem ar ES tiesību aktu jāpiešķir atļauja, ir uzskatāmi par pasākumiem, "pasākumiem, "ar kuriem īsteno ES tiesību aktus"<sup>138</sup>.

## Aizliegums un atļauja

- Īstenošanas jēdziens neattiecas tikai uz situācijām, kurās dalībvalsts rīkojas kā ES aģente (skatīt 4. nodaļu). Cita veida īstenošana notiek situācijās, kurās dalībvalsts izmanto ES tiesību aktos noteiktu izņēmumu, lai pamatotu tāda valsts akta pieņemšanu, uz kuru citādi attiektos ES tiesiskajā regulējumā paredzēts aizliegums. Šiem valsts pasākumiem nepieciešama atļauja saskaņā ar ES tiesību aktiem, un šā iemesla dēļ ir piemērojamas ES pamattiesības. Šā īstenošanas veida pamatā ir nosacījums, ka ES tiesību aktos dalībvalstīm nedrīkst sniegt atļauju īstenot pasākumus, kuri rada Hartas pārkāpumus<sup>139</sup>.

138 EST, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE un Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou pret Dimotiki Etairia Pliroforissis un Sotirios Kouvelas un Nicolaos Avdellas un citiem*, 1991. gada 18. jūnijs, 41.–43. punkts; EST, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) pret Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis* [virspalāta], 2016. gada 21. decembris, 62.–64. punkts.

139 EST, C-235/14, *Safe Interenvios, SA pret Liberbank, SA un citiem*, 2016. gada 10. marts, 109. punkts; EST, C-260/89, *Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE un Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou pret Dimotiki Etairia Pliroforissis un Sotirios Kouvelas un Nicolaos Avdellas un citiem*, 1991. gada 18. jūnijs, 41.–43. punkts; EST, C-390/12, *Robert Pflieger un citi*, 2014. gada 30. aprīlis, 30.–37. punkts; EST, C-145/09, *Land Baden-Württemberg pret Panagiotis Tsakouridis* [virspalāta], 2010. gada 23. novembris, 52. punkts.



- Saskaņā ar attiecīgo līdzšinējo judikatūru šāda situācija rodas:
  - ja valsts pasākumi ir diskriminējoši valstspiederības dēļ atbilstīgi LESD 18. pantam;
  - ja valsts pasākumi ierobežo Savienības pilsoņu pārvietošanās brīvību (LESD 21. pants), personu, (LESD 45. un 49. pants), pakalpojumu (LESD 56. pants) un kapitāla (LESD 63. pants) brīvu apriti vai ir uzskatāmi par importa un eksporta kvantitatīviem ierobežojumiem (LESD 34. un 35. pants);
  - ja valsts pasākumi liedz (varētu liegt) Savienības pilsoņiem iespēju faktiski izmantot ar Savienības pilsoņa statusu saistītās tiesības (LESD 20. pants).
- Lai noteiktu, vai tiesību akta priekšlikums ietver šādu “Savienības tiesību īstenošanas” veidu, vispirms jāizvērtē, vai uz valsts tiesību aktu priekšlikumu attiecas kāds ES tiesību aktos noteikts aizliegums<sup>140</sup>.

### Piemērs: valsts noteikumi par veikalu slēgšanu

Lietā *Pelckmans* attiecās uz Beļģijas tiesisko regulējumu par darba laiku tirdzniecības, amatniecības un pakalpojumu sniegšanas jomā<sup>141</sup>. EST noteica, ka Harta nav piemērojama, jo valsts noteikumi par veikalu slēgšanu parasti netiek uzskatīti par preču brīvas aprites ierobežojumu (LESD 34. un 36. pants), ja tie attiecas uz visiem uzņēmējiem, kuri darbojas valsts teritorijā, un ja tie kā juridiski, tā faktiski vienādi skar šīs dalībvalsts preču un citu dalībvalstu izcelsmes preču tirdzniecību.

## Pārvietošanās brīvības ierobežojumi

- Valsts pasākumi, kas ir diskriminējoši valstspiederības dēļ atbilstīgi LESD 18. pantam, ierobežo Savienības pilsoņu pārvietošanās brīvību (LESD 21. pants), personu, (LESD 45. un 49. pants), pakalpojumu (LESD 56. pants) un kapitāla (LESD 63. pants) brīvu apriti vai ir uzskatāmi par importa un eksporta kvantitatīviem ierobežojumiem (LESD 34. un 35. pants) ir principā aizliegti, izņemot gadījumus, kad dalībvalsts var pamatot attiecīgo ierobežojumu.
- Pārvietošanās brīvības ierobežojums ir attaisnojams, ja tas ir nepieciešams likumīga mērķa īstenošanai sabiedrības interesēs. Harta ir būtiska, izvērtējot to, vai tiesību akta priekšlikums saskaņā ar ES tiesību aktiem ir attaisnojams. Valsts noteikumiem, kuri paredz pārvietošanās brīvības ierobežojumus, var

<sup>140</sup> EST, C-159/90, *The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd pret Stephen Grogan un citiem*, 1991. gada 4. oktobris, 27. un 31. punkts.

<sup>141</sup> EST, C-483/12, *Pelckmans Turnhout NV pret Walter Van Gestel Balen NV un citiem*, 2014. gada 8. maijs, 24. un 25. punkts.

piemērot ES izņēmumus/pamatojumus tikai tad, ja tie ir saderīgi ar Savienības pamattiesībām<sup>142</sup>.

- Valsts leģislatīvajiem aktiem, kuri ir uzskatāmi par pārvietošanās brīvības ierobežojumiem, ir jāatbilst Hartai arī gadījumā, ja tie attiecas uz jomām, kuras ietilpst dalībvalstu kompetencē.

### **Piemērs: krustvārdu mīklu aizliegums**

Lietā *Familiapress* neskaidrības bija par Austrijas Likumu par negodīgu konkurenci (*Gesetz über unlauteren Wettbewerb, UWG*)<sup>143</sup>. UWG bija noteikts vispārējs aizliegums piedāvāt patērētājiem bezmaksas dāvanas saistībā ar preču pārdošanu vai pakalpojumu sniegšanu. Šis aizliegums attiecās arī uz periodisko izdevumu izdevējiem, kuri aicināja patērētājus piedalīties balvu izlozēs. Šī aizlieguma likumību apstrīdēja Vācijā reģistrēts laikrakstu izdevējs. Viņš Austrijā vēlējās pārdot izdevumus, kuros lasītājiem tika piedāvāta iespēja piedalīties spēlēs (minot krustvārdu mīklas), kurās bija iespējams iegūt balvas. EST noteica, ka aizliegums ir uzskatāms par brīvas preču aprites ierobežojumu (pasākums ar līdzvērtīgu ietekmi). Austrijai bija jāsniedz pamatojums.

Austrijas valdība apgalvoja, ka attiecīgā valsts tiesību akta mērķis bija saglabāt preses izdevumu daudzveidību. Lai noteiktu, vai attiecīgais ierobežojums bija attaisnojams, EST izvērtēja, vai preses izdevumu daudzveidības saglabāšanu var uzskatīt par primāru apsvērumu, kas attaisno brīvas preču aprites ierobežošanu, un vai tika ievērots proporcionalitātes princips. Turklāt kā vispārēju Savienības tiesību principu EST piemēroja ECTK 10. pantu (vārda brīvība). EST secināja, ka attiecīgais aizliegums varēja kaitēt tiesībām uz vārda brīvību. Tāpēc, lai aizliegums saskaņā ar ES tiesisko regulējumu būtu attaisnojams, tam bija jāatbilst ECTK 10. panta prasībām (t. i., tas ir noteikts likumā un nepieciešams demokrātiskā sabiedrībā).

---

142 EST, C-98/14, *Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft un citi pret Magyar Állam*, 2015. gada 11. jūnijs, 74. punkts; EST, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) pret Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalis kai Koinonikis Allilengyis* [virspalāta], 2016. gada 21. decembris, 63. punkts.

143 EST, C-368/95, *Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH pret Heinrich Bauer Verlag*, 1997. gada 26. jūnijs.

## Ar Savienības pilsoņa statusu saistīto tiesību izmantošanas liegums

### Līguma par Eiropas Savienības darbību 20. pants

Ar šo ir izveidota Savienības pilsonība. Savienības pilsonis ir jebkura persona, kurai ir kādas dalībvalsts pilsonība. Savienības pilsonība papildina, nevis aizstāj valsts pilsonību. (..)

Šīs tiesības īsteno saskaņā ar nosacījumiem un ierobežojumiem, ko nosaka Līgumos un ar to īstenošanai paredzētajiem pasākumiem.

- Valsts pasākumi, kuri liedz Savienības pilsoņiem iespēju faktiski izmantot ar Savienības pilsoņa statusu saistītās tiesības, LESD 20. pantā ir principā aizliegti<sup>144</sup>. Tomēr, tāpat kā attiecībā uz brīvas pārvietošanās noteikumiem, LESD 20. pantā ir paredzēta iespēja piemērot pamatotu atkāpi.
- Dalībvalstis var izmantot izņēmumu, kas jo īpaši saistīts ar sabiedriskās kārtības un drošības aizsardzību.
- Harta ir būtiska, izvērtējot to, vai tiesību akta priekšlikums saskaņā ar ES tiesību aktiem ir attaisnojams. Valsts priekšlikumam var piemērot ES izņēmumus/pamatojumus tikai tad, ja tie ir saderīgi ar Savienības pamattiesībām<sup>145</sup>.

### Piemēram: ES pilsoņa tēva uzturēšanās atļauja

Kolumbijas valstspiederīgais *Rendón Marín* bija vienīgais savu bērnu aprūpētājs un aizgādnis Spānijā. Tomēr iepriekšējas sodāmības dēļ viņam tika liegta uzturēšanās atļauja un draudēja izraidīšana no Spānijas un tādējādi ES teritorijas. Tā rezultātā Spāniju un Eiropas Savienību pamestu arī abi viņa apgādībā esošie nepilngadīgie bērni. Iesniedzējtiesa, ņemot vērā LESD 20. pantu, nebija droša, vai šādā situācijā valsts tiesiskais regulējums var paredzēt aizliegumu izsniegt uzturēšanās atļauju, neparedzot nekādu iespēju piemērot atkāpi. Lai gan EST atzina, ka LESD 20. pants dalībvalstīm neliedz atsaukties uz sabiedrisko drošību, tā uzsvēra, ka ir jāievēro Hartas 7. pants (privāts un ģimenes dzīves neaizskaramība) kopsakarā ar Hartas 24. panta 2. punktā atzīto pienākumu ņemt vērā bērna intereses<sup>146</sup>.

144 EST, C-34/09, *Gerardo Ruiz Zambrano pret Office national de l'emploi (ONEm)* [virspalāta], 2011. gada 8. marts; EST, C-87/12, *Kreshnik Ymeraga un citi pret Ministre du Travail, de l'Emploi et de l'Immigration*, 2013. gada 8. maijs.

145 EST, C-304/14, *Secretary of State for the Home Department pret CS* [virspalāta], 2016. gada 13. septembris, 36. punkts; EST, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado* [virspalāta], 2016. gada 13. septembris, 81. pants.

146 EST, C-165/14, *Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado* [virspalāta], 2016. gada 13. septembris, 66. un 81. punkts.

**Valsts leģislatīvais pasākums ietver tiesiskās aizsardzības līdzekļus, sankcijas vai piespiedu izpildi, ko var izmantot saistībā ar ES tiesību aktiem (B.3. situācija)**

Valsts pasākumi, kas ir paredzēti ES tiesību aktu īstenošanas un efektivitātes garantēšanai (sankcijas, tiesiskās aizsardzības līdzekļi un piespiedu izpilde), ir uzskatāmi par tādējiem, ar kuriem "īsteno ES tiesību aktus" Hartas 51. panta 1. punkta izpratnē. Ja šos valsts pasākumus izmanto iepriekšminētajā kontekstā, uz tiem attiecas ES pamattiesības.

Plašāka informācija un īpašas piezīmes saistībā ar šiem pasākumiem ir sniegta A.4. situācijas skaidrojumā.

**Valsts leģislatīvais pasākums ietver juridisku jēdzienu, kas ir izmantots ES tiesību aktā (B.4. situācija)**

Dažkārt Savienības tiesību aktos ir minēti valsts tiesību aktos izmantoti jēdzieni. Uz šiem valsts līmeņa jēdzieniem attiecas ES pamattiesības ar nosacījumu, ka šie jēdzieni ir izmantoti saistībā ar attiecīgo Savienības tiesību aktu vai valsts tiesību aktu, ar kuru transponē šo Savienības tiesību aktu.<sup>147</sup>

Plašāka informācija un īpašas piezīmes saistībā ar šiem pasākumiem ir sniegta A.5. situācijas skaidrojumā.

**Valsts leģislatīvais pasākums ietver brīvprātīgas atsaucis uz ES tiesību aktiem (tajos izmantotajiem jēdzieniem) (B.5. situācija)**

Harta nav piemērojama tad, ja valsts likumdevējs, regulējot iekšējas valsts situācijas, brīvprātīgi atsaucas uz Savienības tiesību aktu noteikumiem vai jēdzieniem.

## **Brīvprātīga atsaucis uz ES tiesību aktiem nav uzskatāma par "Savienības tiesību aktu īstenošanu"**

- Atsaukšanās uz Savienības tiesību aktu jēdzieniem neiekļauj valsts pasākumus ES tiesību aktu piemērošanas jomā<sup>148</sup>.
- Tādējādi saskaņā ar Savienības tiesību aktiem šajā situācijā dalībvalstīm nav pienākuma ievērot ES pamattiesības.

<sup>147</sup> Skatīt, piemēram, EST, C-442/00, *Ángel Rodríguez Caballero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2002. gada 12. decembris, 29.–32. punkts; EST, C-520/03, *José Vicente Olaso Valero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2004. gada 16. decembris, 34. punkts; EST, C-177/05, *María Cristina Guerrero Pecino pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)*, 2005. gada 13. decembris, 25. un 26. punkts.

<sup>148</sup> EST, C-482/10, *Teresa Cicala pret Regione Siciliana*, 2011. gada 21. decembris, 17. punkts un *dictum*.

## Piezīme par EST jurisdikciju

- Jāņem vērā, ka EST jurisdikcijā saskaņā ar LESD 267. pantu (prejudiciālā nolēmuma tiesvedība) noteiktās situācijās ietilpst Savienības noteikumu vai jēdzienu interpretēšana – pat ja attiecīgo situāciju tieši nereglamentē Savienības tiesību akti (piemēram, ja valsts atsauce uz ES tiesību aktu ir “tieša un beznosacījumu”).
- Šis pieejas pamatojums ir tāds, ka Savienības tiesiskās kārtības interesēs ir novērst turpmākas Savienības tiesību noteikumu vai jēdzienu interpretācijas atšķirības, jo tie būtu jāinterpretē vienādi – neatkarīgi no apstākļiem, kuros tie jāpiemēro<sup>149</sup>. Interpretējot Savienības noteikumus, Hartu var izmantot kā interpretācijas rīku<sup>150</sup>.

## ES pilnvaru spēkā esamība kā tāda nav pietiekama

- Fakts, ka valsts tiesību akta priekšlikuma temats ietilpst jomā, kurā ES ir pilnvaras, nav pietiekams iemesls piemērot ES pamattiesības<sup>151</sup>.

### Valsts tiesību akta priekšlikums ietilpst jomā, kurai ES ir pilnvaras (B.6. situācija)

Fakts, ka valsts tiesību akta priekšlikums ietilpst jomā, kurā ES ir kompetence, nav pietiekams iemesls piemērot ES pamattiesības<sup>152</sup>.

### Piemērs. Spānijas darba tiesības

Lieta *Poclava* attiecās uz Spānijas tiesisko regulējumu, kurā ir paredzēts darba līgums uz nenoteiktu laiku ar pārbaudes laiku uz vienu gadu<sup>153</sup>. EST nosprieda, ka, lai arī darba ņēmēju aizsardzība, izbeidzot darba līgumu, ir viens no līdzekļiem LESD 151. pantā norādīto mērķu sasniegšanai un Savienības likumdevējam ir kompetence šajā jomā, saskaņā ar LESD 153. panta 2. punktā norādītajiem nosacījumiem situācijas, kas nav pasākumu, kas veikti, pamatojoties uz šiem pantiem, priekšmets, neietilpst Savienības tiesību piemērošanas jomā.

149 EST, C-28/95, *A. Leur-Bloem pret Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam 2*, 1997. gada 17. jūlijs, 34. punkts; EST, C-482/10, *Teresa Cicala pret Regione Siciliana*, 2011. gada 21. decembris, 17.–20. punkts.

150 Tas kļūst skaidrs arī attiecībā uz valsts tiesisko regulējumu. Skatīt FRA (2018), *Challenges and opportunities for the implementation of the Charter of Fundamental Rights*, Eiropas Savienības Pamattiesību aģentūras atzinums, Vīne, 2018. gada aprīlis.

151 EST, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández un citi pret Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) un citiem*, 2014. gada 10. jūlijs, 46. punkts. Tomēr skatīt tālejošo ģenerālvokātes Sharpston ierosinājumu 2010. gada 30. septembrī sniegto secinājumu C-34/09 163. punktā.

152 EST, C-198/13, *Victor Manuel Julian Hernández un citi pret Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) un citiem*, 2014. gada 10. jūlijs, 46. punkts.

153 EST, C-117/14, *Grima Janet Nisttahuz Poclava pret Jose María Ariza Toledano (Taberna del Marqués)*, 2015. gada 5. februāris, 41. punkts.

- ES kompetences pastāvēšana konkrētajā jomā ir jāņem vērā tikai tad, ja ir izpildīti divi nosacījumi:
  - ES ir izmantojusi šo kompetenci, pieņemot leģislatīvus pasākumus;
  - valsts pasākums ietilpst precīzā šo ES leģislatīvo pasākumu piemērošanas jomā (sīkāku informāciju skatīt B.1. situācijas aprakstā).

#### **Starp valsts tiesību akta priekšlikumu un ES tiesiskā regulējuma noteikumiem pastāv cita veida saikne (B.7. situācija)**

ES pamattiesības ir piemērojamas tikai tad, ja šī saikne ar Savienības tiesisko regulējumu nozīmē, ka valsts tiesību akta priekšlikums ietver ES tiesiskā regulējuma piemērošanu.

### **Citu ES saikņu izvērtēšana, ņemot vērā Hartas 51. panta 1. punkta loģisko pamatojumu**

- Ja, pamatojoties uz iepriekš aprakstītajām situācijām, nononākat pie slēdziena, ka ir piemērojamas ES pamattiesības, domājams, ka tās patiešām nav jāpiemēro.
- Tomēr, ja esat noteicis kādu cita veida ES saikni, nav izslēdzams, ka šīs saiknes dēļ varētu būt jāpiemēro ES pamattiesības.
- Lai veiktu galīgo novērtējumu, ir jāņem vērā Hartas 51. panta 1. punkta loģiskais pamatojums, proti, nodrošināt, lai ES pamattiesības netiktu pārkāptas ES darbības jomās vai nu ES darbības dēļ, vai dalībvalstu veiktās Savienības tiesību piemērošanas dēļ (skatīt 4. nodaļu)<sup>154</sup>.

## **8. Pārbaude par atbilstību Hartai**

- Šajā nodaļā ir sniegti 11 jautājumi, lai pārbaudītu, vai valsts tiesību aktu priekšlikumi atbilst pamattiesībām.
- Tajā galvenā uzmanība veltīta pamattiesībām kā vispārējiem ES tiesību principiem un Hartā nostiprinātajām pamattiesībām. ES pamattiesības var būt formulētas arī līgumu noteikumos<sup>155</sup> vai citos ES sekundārajos tiesību aktos<sup>156</sup>. Ja tiesību

<sup>154</sup> EST, C-206/13, *Cruciano Siragusa pret Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo*, 2014. gada 6. marts, 31. punkts.

<sup>155</sup> Skatīt Līguma par Eiropas Savienības darbību konsolidētās versijas (LESD) 157. pantu, OV C 326, 2012. gada 26. oktobris.

<sup>156</sup> Skatīt, piemēram, Padomes 2000. gada 27. novembra Direktīvu 2000/78/EK, ar ko nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību un profesiju, OV L 303, 2000. gada 2. decembris, 16.–22. lpp.

akta priekšlikums ietilpst šādu ES tiesiskā regulējuma noteikumu piemērošanas jomā, būtu jāņem vērā arī šajos noteikumos paredzētās konkrētās prasības.

- Novērtējot atbilstību cilvēktiesībām, veicamo soļu un uzdodamo jautājumu secība un precīzs tvērums juridiskajā teorijā un praksē atšķiras. Arī judikatūra šajā ziņā nav pilnīgi konsekventa. Šī kontrolsaraksta mērķis nav izveidot "modeli", bet nodrošināt lietotājam atbilstošu cilvēktiesību dimensiju novērtēšanā saistībā ar konkrētu tiesību akta priekšlikumu.

## I posms: cilvēktiesību ierobežojumu noteikšana

### **Pamattiesību harta, 52. panta 1. punkts**

Visiem šajā Hartā atzīto tiesību un brīvību izmantošanas ierobežojumiem ir jābūt noteiktiem tiesību aktos, un tajos jāievēro šo tiesību un brīvību būtība. Ievērojot proporcionalitātes principu, ierobežojumus drīkst uzlikt tikai tad, ja tie ir nepieciešami un patiešām atbilst vispārējas nozīmes mērķiem, ko atzinusi Savienība, vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības.

### **1. Vai priekšlikums ierobežo ES pamattiesības?**

- Vai ierosinātais valsts pasākums skar tiesības?
- Pārbaudīt, kāds tieši ir attiecīgo pamattiesību saturs, izmantojot 6. nodaļā minētos interpretācijas avotus. Tas palīdzēs saprast, vai priekšlikums ierobežot Hartā atzīto pamattiesību izmantošanu.

#### **Piemēri: tiesībām piemērotie ierobežojumi**

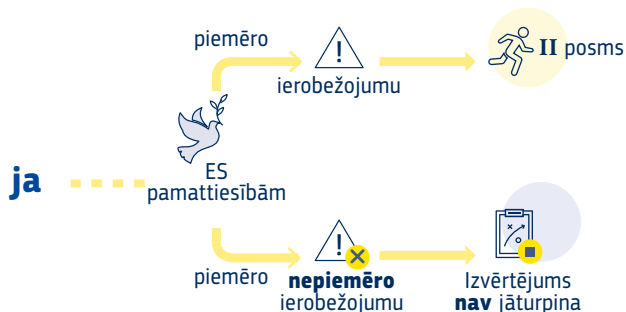
Hartas 15. panta 1. punkta (tiesības strādāt un iesaistīties brīvi izraudzītā vai akceptētā profesijā) ierobežojuma piemērs ir aizliegums pilotam turpināt veikt lidojumus pēc 65 gadu vecuma sasniegšanas. Tajā pašā laikā šāds aizliegums rada diskrimināciju vecuma dēļ (Hartas 21. panta 1. punkts)<sup>157</sup>.

Tiesību balsot (Hartas 39. panta 2. punkts) ierobežojuma piemērs ir valsts tiesību akts, kas paredz liegt balsošanas tiesības personai, kurai kriminālietā piemērots notiesājošs spriedums<sup>158</sup>.

157 EST, C-190/16, *Werner Fries pret Lufthansa CityLine GmbH*, 2017. gada 5. jūlijs, 34. un 71. punkts.

158 EST, C-650/13, *Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc un Préfet de la Gironde* [virspalāta], 2015. gada 6. oktobris, 45. punkts.

Tiesību uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību (Hartas 7. pants) ierobežojuma piemērs ir psihologa eksperta atzinuma sagatavošana un izmantošana starptautiskās aizsardzības pieteikuma kontekstā saistībā ar pieteikuma iesniedzēja dzimumorientāciju<sup>159</sup>. Šāda atzinuma sagatavošana un izmantošana ir uzskatāma par minēto tiesību ierobežojumu pat tad, ja psiholoģiskie testi, kas ir eksperta ziņojuma pamatā, ir oficiāli atļauti tikai ar attiecīgās personas piekrišanu. Saskaņā ar EST jebkurā patvēruma procedūrā ir jāņem vērā, ka piekrišana ne vienmēr ir sniegta brīvprātīgi, jo tās sniegšana apstākļos, kuros atrodas starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzējs, var būt faktiski uzspiesta.



Tiesību uz darījumdarbības brīvību (Hartas 16. pants) ierobežojuma piemērs ir noteiktām ar nodokli apliekamām personām noteikts pienākums reģistrācijas veikšanas nolūkā PVN maksātāju reģistrā sniegt garantiju (kas var sasniegt līdz 500 000 EUR). EST šādu prasību lietas *BB Construct* kontekstā uzskatīja par ierobežojumu, kas ierobežo uzņēmuma rīcībā esošo finanšu resursu brīvu lietošanu un tātad aizskar tā darījumdarbības brīvību<sup>160</sup>.

## II posms: izvērtējums par to, vai ierobežojumi vispār ir atļauti

### 2. Vai skartajām pamattiesībām drīkst piemērot ierobežojumus?

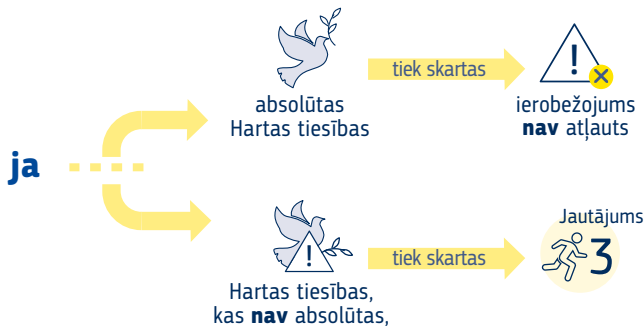
- Pārbaudīt, vai situācija attiecas uz Hartā noteiktām absolūtām tiesībām.

159 EST, C-473/16, *F pret Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, 2018. gada 25. janvāris, 52.–54. punkts.

160 EST, C-534/16, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky pret BB construct s.r.o.*, 2017. gada 26. oktobris, 38. punkts.



- Hartā nav skaidri norādīts, kuras tiesības ir absolūtas. Pamatojoties uz Hartas skaidrojumiem<sup>161</sup>, ECT un Eiropas tiesu judikatūru, tiek pieņemts, ka cilvēka cieņa (Hartas 1. pants)<sup>162</sup>, spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas aizliegums (Hartas 4. pants)<sup>163</sup>, verdzības un piespiedu darba aizliegums (Hartas 5. panta 1. un 2. punkts)<sup>164</sup>, *iekšēja* domu, pārliecības un ticības brīvība (Hartas 10. panta 1. punkts)<sup>165</sup>, nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību (Hartas 48. pants)<sup>166</sup>, likumības princips (Hartas 49. panta 1. punkts)<sup>167</sup> un tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam krimināllietā par to pašu noziedzīgo nodarījumu (Hartas 50. pants)<sup>168</sup> var uzskatīt par absolūtām tiesībām.



- 161 Saskaņā ar Paskaidrojumiem attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu Hartas 4. panta, 5. panta 1. un 2. punkta, 10. panta 1. punkta, 48. panta un 49. panta 1. punkta nozīme un apjoms ir identisks atbilstošo Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas pantu nozīmei un apjomam.
- 162 Saskaņā ar Paskaidrojumiem attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu nevienu no šajā Hartā ietvertajām tiesībām nevar izmantot, lai aizskartu citas personas cieņu, un cilvēka cieņa pieder pie šajā Hartā ietverto tiesību būtības. Tādēļ tā jārespektē, pat ja kādas no tiesībām būtu jāierobežo.
- 163 Atbilst ECTK 3. pantam. Uz šiem noteikumiem neattiecas ierobežojumu klauzula. ECTK 15. panta 2. punktā arī skaidri norādīts, ka atkāpes no šī panta nav iespējamās (15. pantā reglamentētas atkāpes ārkārtas stāvokļa laikā).
- 164 Atbilst ECTK 4. pantam. Uz šiem noteikumiem neattiecas ierobežojumu klauzula. ECTK 15. panta 2. punktā arī skaidri norādīts, ka atkāpes no šī panta nav iespējamās.
- 165 Atbilst ECTK 9. panta 1. punktam. Saskaņā ar šo pantu noteiktos apstākļos var ierobežot tikai brīvību nodoties savai ticībai vai pārliecībai. Tomēr ņemiet vērā, ka ECTK 15. pantā 9. panta 1. punkts nav norādīts kā tāds, no kura nav iespējamās atkāpes.
- 166 Atbilst ECTK 6. panta 2. un 3. punktam. Uz šiem noteikumiem neattiecas ierobežojumu klauzula. Tomēr ņemiet vērā, ka ECTK 15. pantā 6. panta 2. un 3. punkts nav norādīts kā tāds, no kura nav iespējamās atkāpes.
- 167 Atbilst ECTK 7. panta 1. punktam. Uz šiem noteikumiem neattiecas ierobežojumu klauzula. ECTK 15. panta 2. punktā arī skaidri norādīts, ka atkāpes no šī panta nav iespējamās.
- 168 Kā norādīts paskaidrojumos par 50. pantu, saskaņā ar ECTK 7. protokola 4. punktu atkāpes no *ne bis in idem* nav pieļaujamas.

### 3. Vai šādi ierobežojumi ir paredzēti tiesību aktos?

- Pārbaudīt, vai ierobežojumi ir paredzēti tiesību aktos; tie var būt noteikti valsts tiesību aktos<sup>169</sup> vai ES tiesību aktos<sup>170</sup>.
- Pārbaudīt, vai šie ierobežojumi ir pienācīgi pieejami un paredzami. Izstrādājot tiesību aktus, paredzamība ir pamatkritērijs, un šis princips ir visai detalizēti aplūkots Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā.

#### Piemērs: pieejamība un paredzamība

Akts ir pieejams, ja tas ir pienācīgi publicēts (piemēram, ES tiesību aktus publicē *ES Oficiālajā Vēstnesī*). Paredzamība nozīmē, ka akta teksts ir formulēts pietiekami precīzi, lai ļautu pilsonim pielāgot normai savu uzvedību. Pilsoņiem ir pienācīgā mērā jāspēj paredzēt tiesību aktā paredzētās sekas. Tiesību aktā arī pietiekami skaidri jānorāda tiesību aktu īstenojošajām kompetentajām iestādēm sniegtās rīcības brīvības apjoms<sup>171</sup>.

### 4. Vai ir garantēta attiecīgo pamattiesību būtības ievērošana?

- Pārbaudīt, vai ir skarta attiecīgo tiesību saturiskā būtība<sup>172</sup>. Vai ierobežojums apdraud tiesības kā tādas? Vai ierobežojums piemērots, ievērojot attiecīgo tiesību faktisko būtību?
- Domājams, ka ierobežojums neapdraud tiesības kā tādas, ja ierobežota tiesību izmantošana skaidri definētos un labi pārraudzītos apstākļos<sup>173</sup>.

---

169 Skatīt, piemēram, EST, C-650/13, *Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde* [virspalāta], 2015. gada 6. oktobris, 47. punkts.

170 Piemēram, ES regula vai ES direktīva: EST, C-190/16, *Werner Fries pret Lufthansa CityLine GmbH*, 2017. gada 5. jūlijs, 37. punkts; EST, C-601/15 PPU, *J. N. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie* [virspalāta], 2016. gada 15. februāris, 51. punkts.

171 ECT, *Sunday Times pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 6538/74, 1979. gada 26. aprīlis, 49. punkts; ECT, *Malone pret Apvienoto Karalisti*, Nr. 8691/79, 1984. gada 2. augusts, 68. punkts.

172 EST izmanto arī tādas frāzes kā "faktiskā būtība", "paša būtība" un "pats princips"; skatīt, piemēram, EST, apvienotās lietas C-379/08 un C-380/08, *Raffinerie Mediterranée (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA un Syndial SpA pret Ministero dello Sviluppo economico un citi (C-379/08) un ENI SpA pret Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare un citiem (C-380/08)* [virspalāta], 2010. gada 9. marts, 88. punkts.

173 Skatīt, piemēram, EST, C-258/14, *Eugenia Florescu un citi pret Casa Județeană de Pensii Sibiu un citiem* [virspalāta], 2017. gada 13. jūnijs, 55. punkts; EST, C-190/16, *Werner Fries pret Lufthansa CityLine GmbH*, 2017. gada 5. jūlijs, 38. un 75. punkts; EST, C-524/15, *Kriminālprocess pret Luca Menci* [virspalāta], 2018. gada 20. marts, 43. punkts.

**Piemērs: tiesības uz privātās dzīves neaizskaramību (Hartas 7. pants)**

EST lietā *Schrems* un *Digital Rights* pauda, ka tiesiskais regulējums, saskaņā ar kuru valsts iestādēm vispārīgi tiek ļauts piekļūt elektronisko komunikāciju saturam, apdraud pašu Hartas 7. pantā garantēto pamattiesību uz privātās dzīves neaizskaramību būtību<sup>174</sup>.

**Piemērs: tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību (Hartas 47. pants)**

Lietā *Schrems* EST norādīja, ka tiesiskajā regulējumā, kurā indivīdiem nav paredzētas nekādas iespējas likt lietā tiesību aizsardzības līdzekļus, lai piekļūtu personas datiem, kas uz tiem attiecas, vai panākt šādu datu labošanu vai dzēšanu, nav ņemta vērā Hartas 47. pantā iedibināto pamattiesību uz efektīvu aizsardzību tiesā būtība<sup>175</sup>.

**Piemērs: Savienības pilsoņu tiesības balsot Eiropas Parlamenta vēlēšanās (Hartas 39. panta 2. punkts)**

Lietā *Delvigne* attiecās uz valsts tiesisko regulējumu, kas paredz tiesību balsot atņemšanu notiesāšanas par noziedzīga nodarījuma izdarīšanu gadījumā<sup>176</sup>. EST uzskatīja, ka, piemērojot šo Hartas 39. panta 2. punktā garantēto tiesību ierobežojumu, tiek ievērota šo tiesību būtība. Ierobežojums neapdraudēja tiesības kā tādas, jo tas no to personu loka, kurām ir tiesības balsot Parlamenta vēlēšanās, izslēdza konkrētas personas atbilstīgi konkrētiem nosacījumiem, pamatojoties uz to rīcību, ja minētie nosacījumi bija izpildīti.

**Piemērs: ikvienas personas tiesības strādāt un iesaistīties brīvi izraudzītā profesijā (Hartas 15. panta 1. punkts)**

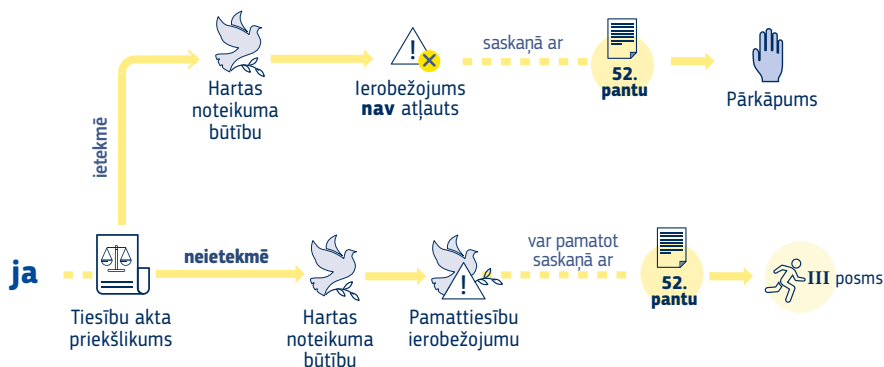
Lietā *Fries* EST izvērtēja, vai ir spēkā ES regula, kura paredz 65 gadu vecumu sasniegušu pilota apliecības turētāju brīvības izvēlēties profesiju ierobežojumu, jo pēdējie minētie no viņu sešdesmit piektās dzimšanas dienas vairs nevar strādāt pilota profesijā komerciālu gaisa pārvadājumu jomā<sup>177</sup>. Šis aizliegums neietekmē brīvības izvēlēties profesiju būtību, jo tas tikai paredz dažus ierobežojumus 65 gadu vecumu sasniegušu pilota apliecības turētāju profesionālajai darbībai.

174 EST, C-362/14, *Maximilian Schrems pret Data Protection Commissioner* [virspalāta], 2015. gada 6. oktobris, 94. punkts.

175 Turpat, 95. pants.

176 EST, C-650/13, *Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc and Préfet de la Gironde* [virspalāta], 2015. gada 6. oktobris, 48. punkts.

177 EST, C-190/16, *Werner Fries pret Lufthansa CityLine GmbH*, 2017. gada 5. jūlijs, 38. punkts.



## III posms: izvērtējums par to, vai ierobežojumus var pamatot

### 5. Vai ierobežojumi kalpo likumīgam mērķim?

- Kāds ir ierobežojuma mērķis?
- Pārbaudīt, vai šis mērķis ir likumīgs. Vai tas atbilst vispārējās nozīmes mērķiem vai vajadzībai aizsargāt citu personu tiesības un brīvības? Nosakot, vai mērķis ir likumīgs, EST ir piemērojusi visai plašu pieeju<sup>178</sup>.
- Vairāku mērķu līdzspastāvēšana neizslēdz likumīga mērķa spēkā esamību<sup>179</sup>.
- Pārbaudīt, vai tiesas var noteikt likumīgo mērķi pārskatīšanas nolūkā: mērķim jābūt skaidram, iepazīstoties ar pašu pasākumu vai citiem attiecīgā pasākuma vispārējā konteksta elementiem.

<sup>178</sup> Piemēram, par “likumīgiem” ir tikuši atzīti šādi mērķi: kopīgas tirgus organizācijas izveide (EST, lieta 44/79, *Liselotte Hauer pret Land Rheinland-Pfalz*, 1979. gada 13. decembris), sabiedrības veselības un sabiedriskās drošības aizsardzība (EST, C-293/97, *The Queen pret Secretary of State for the Environment, Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte H. A. Standley un citi*, 1999. gada 29. aprīlis), kā arī starptautiskās drošības prasības (EST, apvienotās lietas C-402/05 P un C-415/05 P, *Yassin Abdullah Kadi un Al Barakaat International Foundation pret Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Kopienų Komisiju* [virspalāta], 2008. gada 3. septembris). Tomēr ES tiesiskajā regulējumā aizliegtus šķēršļus nevar pamatot ar ekonomiskiem apsvērumiem vien, piemēram, valsts tautsaimniecības vai tās pienācīgas darbības veicināšanu (EST, C-201/15, *Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) pret Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis* [virspalāta], 2016. gada 21. decembris, 72. punkts).

<sup>179</sup> EST, apvienotās lietas C-159/10 un C-160/10, *Gerhard Fuchs (C-159/10) un Peter Köhler (C-160/10) pret Land Hessen*, 2011. gada 21. jūlijs, 44. punkts.

**Piemērs: tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību (Hartas 7. pants)**

Patvēruma pieteikuma kontekstā iejaukšanos pieteikuma iesniedzēja privātajā dzīvē var pamatot ar informācijas meklēšanu, kas ļautu novērtēt viņa faktisko vajadzību pēc starptautiskās aizsardzības. Šajā gadījumā iejaukšanās bija saistīta ar starptautiskās aizsardzības pieteikuma iesniedzēja sniegtās informācijas izvērtēšanu saistībā ar viņa dzimumorientāciju<sup>180</sup>.

**Piemērs: darījumdarbības brīvība (Hartas 16. pants)**

PVN kontekstā šķēršļus personas darījumdarbības brīvībai var pamatot ar likumīgiem precīzas PVN iekasēšanas un krāpšanas nodokļu jomā novēršanas mērķiem<sup>181</sup>. Šajā gadījumā šķēršļi bija saistīti ar prasību sniegt garantiju, lai reģistrētos par PVN maksātāju.

**6. Vai ierobežojums ir atbilstošs noteiktās problēmas risināšanai?**

- Pārbaudīt ierobežojuma piemērojamību. Vai ierobežojums ir piemērots vēlāmā mērķa īstenošanai?
- Pārbaudīt iekšējo konsekvenci. Tiesību akts ir piemērots vēlāmā mērķa sasniegšanas nodrošināšanai tikai tad, ja tas konsekvēnti un sistemātiski tiek izmantots minētā mērķa īstenošanai<sup>182</sup>.
- Pārbaudīt, vai tiesību akta noteikumu izņēmumi atsevišķos gadījumos var negatīvi ietekmēt tiesību akta konsekvenci, jo īpaši gadījumos, kad to tvērums ir tāds, ka no tiem izriet rezultāti, kas ir pretrunā ar šo tiesību aktu īstenošajam mērķim<sup>183</sup>.

**7. Vai ierobežojums pārsniedz to, kas nepieciešams, lai sasniegtu vēlamo mērķi? Vai ir pieejami pasākumi, kuri mazāk ietekmētu pamattiesības?**

- Pārbaudīt ierobežojuma nepieciešamību. Vai pastāv citas alternatīvas?

180 EST, C-473/16, *F pret Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, 2018. gada 25. janvāris, 58. punkts.

181 EST, C-534/16, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky pret BB construct s.r.o.*, 2017. gada 26. oktobris, 39. punkts.

182 EST, C-190/16, *Werner Fries pret Lufthansa CityLine GmbH*, 2017. gada 5. jūlijs, 48. punkts.

183 Turpat.

- Ja ir iespējams izvēlēties starp vairākiem atbilstošiem pasākumiem, jāizmanto pasākums, kurš rada vismazāko apgrūtinājumu, proti, vismazāk ietekmē attiecīgās cilvēktiesības<sup>184</sup>.

## 8. Vai ierobežojumi ir samērīgi ar sasniedzamo mērķi?

- Radītie trūkumi nedrīkst būt nesamērīgi ar sasniedzamajiem mērķiem<sup>185</sup>.
- Pasākumam nebūtu jāuzliek ar īstenojamo mērķi nesamērīgs un pārmērīgs slogs personām, kuras skar ierobežojums<sup>186</sup>.
- Jālīdzsvaro interese īstenot likumīgo mērķi ar attiecīgo pamattiesību ierobežošanu.
- Ja jautājums ir par vairākām pamattiesībām, ir jāsaskaņo šo dažādo tiesību aizsardzības prasības un jāpanāk starp tām taisnīgs līdzsvars<sup>187</sup>.

### **Piemērs: tiesības uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību (Hartas 7. pants)**

Lietā *F. EST* uzskatīja, ka psihologu eksperta ieteikumu sagatavošana un izmantošana starptautiskās aizsardzības pieteikuma kontekstā saistībā ar pieteikuma iesniedzēja dzimumorientāciju nav samērīga ar īstenojamo mērķi, jo ieviešanas tiesību uz privāto dzīvi jomā bija tik nopietna, ka to nevarēja uzskatīt par samērīgu ar ieguvumu, ko tā varētu sniegt attiecīgajā direktīvā, proti, Direktīvā 2011/95/EK, prasītā faktu un apstākļu novērtējuma veikšanā<sup>188</sup>.

---

184 EST, C-134/15, *Lidl GmbH & Co. KG pret Freistaat Sachsen*, 2016. gada 30. jūnijs, 33. punkts; EST, C-189/01, *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren en Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren pret Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 2001. gada 12. jūlijs, 81. punkts.

185 EST, apvienotās lietas C-92/09 un C-93/09, *Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) un Hartmut Eifert (C-93/09) pret Land Hessen* [virspalāta], 2010. gada 9. novembris, 76. un 77. punkts; EST, C-189/01, *H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren en Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren pret Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij*, 2001. gada 12. jūlijs, 81. punkts.

186 EST, C-258/14, *Eugenia Florescu un citi pret Casa Județeană de Pensii Sibiu un citiem* [virspalāta], 2017. gada 13. jūnijs, 58. punkts.

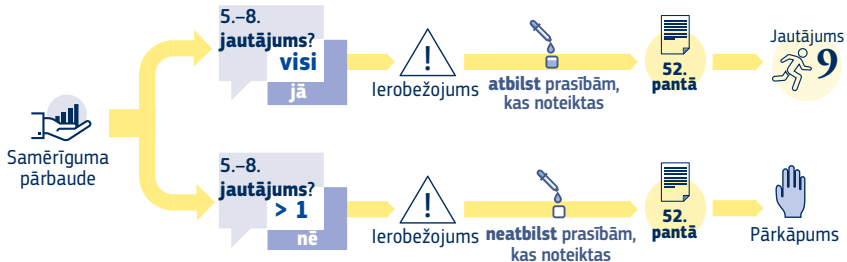
187 EST, C-283/11, *Sky Österreich GmbH pret Österreichischer Rundfunk* [virspalāta], 2013. gada 22. janvāris, 60. punkts; EST, C-275/06, *Productores de Música de España (Promusicae) pret Telefónica de España SAU* [virspalāta], 2008. gada 29. janvāris, 65. un 66. punkts.

188 EST, C-473/16, *F. pret Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal*, 2018. gada 25. janvāris, 59.-69. punkts.

## Darījumdarbības brīvības piemērs (Hartas 16. pants)

Lietā *BB Construct EST* ir noteikusi elementus, kuri jāņem vērā, lai izvērtētu, vai precīzas PVN iekasēšanas un krāpšanas nodokļu jomā novēršanas mērķa sasniegšanai ir nepieciešams valsts tiesību akts, kas nosaka, ka, lai reģistrētos par PVN maksātāju, ir jāiesniedz garantija<sup>189</sup>. Būtisks faktors ir apstākļi, ka garantijas summu automātiski aprēķina datorizēta informātikas sistēma un tās apmēru nav iespējams pielāgot. No tā var izrietēt situācija, ka zināmos gadījumos var tikt pārsniegts tas, kas ir nepieciešams, lai nodrošinātu precīzu PVN iekasēšanu un novērstu krāpšanu nodokļu jomā. Samērīguma princips prasa, lai garantijas summa atbilstu nemaksāšanas riskam nākotnē un agrāko nodokļa parādu summai.

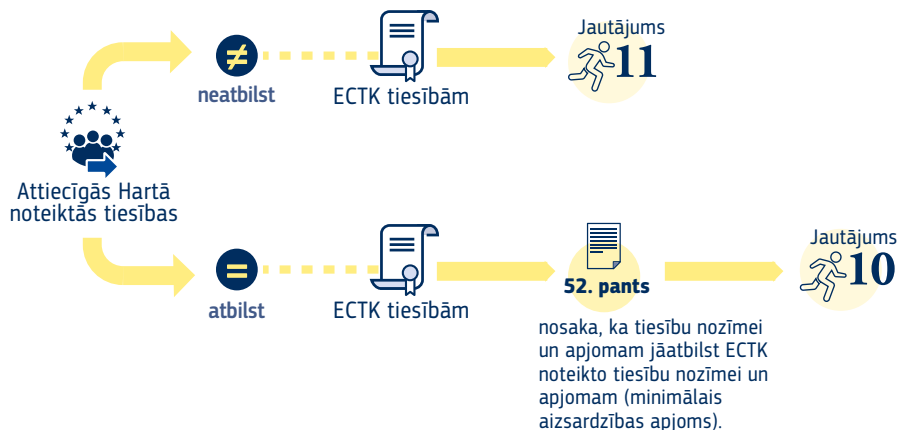
Šajā lietā iesniedzējtiesa norādīja, ka minētā garantija ir 500 000 EUR un, ņemot vērā tās apmēru, tā var piespiest *BB Construct* uzsākt maksātnespējas procedūru. EST nosprieda, ka, tā kā garantijas sniegšana, ņemot vērā tās ievērojamo apmēru, nepamatoti atņem attiecīgajai sabiedrībai tās resursus no tās izveidošanas brīža un kavē to attīstīt savu saimniecisko darbību, tā acīmredzami nesamērīgi apdraud darījumdarbības brīvību.



<sup>189</sup> EST, C-534/16, *Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky pret BB construct s.r.o.*, 2017. gada 26. oktobris, 40.-42. punkts.

## 9. Vai attiecīgās Hartā noteiktās tiesības atbilst kādām ECTK garantētām tiesībām?

- Skatīt informāciju par attiecīgajām tiesībām Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, kā arī skatiet Paskaidrojumos sniegto sarakstu par Hartas 52. panta 3. punktu. Skatīt pielikumu.



## 10. Vai ierobežojumi ir saskanīgi ar ECTK?

- Nosakot ierobežojumus attiecībā uz tiesībām, kuras atbilst ECTK tiesībām, ir jāievēro ECTK sīki noteiktā ierobežojumu noteikšanas kārtība paredzētajiem standartiem.
- Pārbaudīt ECTK un Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūru, lai noteiktu, vai ierobežojums ir atļauts.

### Piemērs: tiesības uz vārda brīvību

ECTK 10. pantā (Vārda brīvība) ir paredzēti ierobežoti un sīki paskaidroti pamatojumi šīs brīvības ierobežošanai. Tādējādi tikai šos pamatojumus var ņemt vērā kā likumīgus mērķus attiecīgo Hartā noteikto tiesību (11. pants) ierobežošanai.



### Piemērs: tiesības uz brīvību

Lietā *Al Chodor* attiecās uz Hartas 6. pantā (kas atbilst ECTK 5. pantam) nostiprināto pamattiesību uz brīvību izmantošanas ierobežojuma izvērtēšanu<sup>190</sup>. Tāpēc EST atsaucās uz Eiropas Cilvēktiesību tiesu, kuras ieskatā jebkurai brīvības atņemšanai ir jābūt likumīgai, ne tikai tādā ziņā, ka tai ir jābūt valsts tiesībās paredzētam juridiskam pamatam, bet šī likumība attiecas arī uz tiesību akta kvalitāti un ir saistīta ar prasību, lai valsts tiesību akts, ar kuru tiek atļauta brīvības atņemšana, būtu piemērošanas ziņā pietiekami pieejams, precīzs un paredzams, lai tiktu novērsts jebkāds patvaļas risks.

*Al Chodor* attiecās uz patvēruma pieteikuma iesniedzēju aizturēšanu. EST to uzskatīja par nopietnu iejaukšanos pieteikuma iesniedzēju tiesībās uz brīvību, uz kuru attiecās prasība, lai būtu ievērotas stingras garantijas, proti, lai būtu juridiskais pamats, skaidrība, paredzamība, pieejamība un aizsardzība pret patvaļu. EST šajā lietā nosprieda, ka tikai saistoša vispārpiemērojama tiesību norma varētu atbilst šīm prasībām.

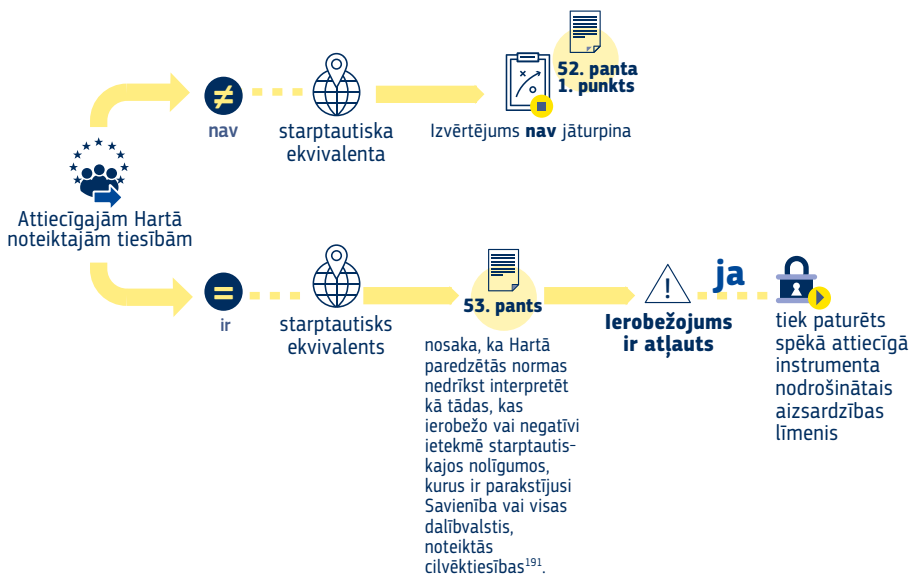


## 11. Vai attiecīgajām Hartā noteiktajām tiesībām ir ekvivalentas tiesības, kas noteiktas citos cilvēktiesību instrumentos, kuriem pievienojusies Savienība vai visas dalībvalstis?

- Noskaidrojiet, vai ir spēkā šādas ekvivalentas tiesības. Pārskatu par šādām tiesībām skatīt [pielikumā](#).

<sup>190</sup> EST, C-528/15, *Polície ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie pret Salah Al Chodor un citiem*, 2017. gada 15. marts, 37.-47. punkts.

- Pārbaudīt, vai ir ievērots šo ekvivalento noteikumu aizsardzības līmenis.



191 FRA tīmekļa vietnē ir pieejams pārskats par to, vai ES dalībvalstis ir ratificējušas svarīgākās cilvēktiesību konvencijas (ANO līmenī un Eiropas Padomes līmenī).

## Pielikums. Pārskats par Hartā garantētajām tiesībām

Pamatojoties uz Paskaidrojumiem attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, šajā pielikumā sniegts pārskats par Hartā noteiktajām 50 pamattiesībām, iekļaujot tās Eiropas Padomes un Apvienoto Nāciju Organizācijas cilvēktiesību instrumentu, kā arī ES un starptautisko tiesību avotu kontekstā.

### A. Atbilstīgie ECTK noteikumi

- Saskaņā ar Hartas 52. panta 3. punktu Hartā ietverto atbilstīgo tiesību nozīmei un apjomam (tostarp atļautajiem ierobežojumiem) jābūt tādām pašām, kā ECTK (tostarp protokolos) noteiktajām tiesībām.
- Šā iemesla dēļ pārskatā norādīti atbilstīgie ECTK panti, pamatojoties uz:
  - Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu sniegto informāciju par katru normu;
  - Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu sniegto informāciju par 52. panta 2. punktu.

### B. Ekvivalenti noteikumi citos cilvēktiesību instrumentos

- Saskaņā ar Hartas 53. pantu ir jānodrošina aizsardzības līmenis, kas paredzēts citos cilvēktiesību instrumentos, kuriem pievienojusies Savienība vai visas dalībvalstis.
- Šā iemesla dēļ pārskatā norādītas ekvivalentas tiesības, kas noteiktas citos cilvēktiesību instrumentos, kuriem pievienojusies Savienība vai visas dalībvalstis. Šie avoti dažkārt, bet ne vienmēr minēti Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu.
- Ja Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu avots nav minēts, attiecīgā norma ir atzīmēta ar zvaigznīti (\*).

## C. Atbilstošie ES un valsts tiesību avoti

- Saskaņā ar Hartas 52. panta 2. punktu šajā Hartā atzītās tiesības, kuras ir paredzētas Līgumos, izmanto saskaņā ar noteiktajiem nosacījumiem un ierobežojumiem. Šā iemesla dēļ, ja šīs normas ir minētas Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, tās ir iekļautas pārskatā.
- Pārskatā arī norādītas Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētās atsauces uz ES sekundārajiem tiesību aktiem. Papildu informāciju skatīt *Charterpedia*.
- Tajā minētas arī tiesības, kuras saskaņā ar Paskaidrojumiem attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu atbilst valsts konstitucionālajām tradīcijām. Saskaņā ar Hartas 52. panta 4. punktu šīs tiesības ir jāinterpretē saskaņā ar šīm tradīcijām.
- Tajā minētas Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu iekļautās atsauces uz valsts tiesību aktiem.
- Tajā sniegta dažāda informācija, kas iegūta Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, piemēram, vai attiecīgās tiesības ir īpaši attiecināmas uz ES (piemēram, tiesības balsot ES vēlēšanās).

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>1. pants</b>	Cilvēka cieņa		ICCPR 1. pants, ICESCR 1. pants, CRPD 17. pants	EST judikatūra
<b>2. panta 1. punkts</b>	Tiesības uz dzīvību	2. pants	ICCPR 6. panta 1. punkts, CRPD 10. pants, CRC 6. pants	
<b>2. panta 2. punkts</b>	Nāves soda nepiemērošana	6. protokola 1. un 2. pants, 13. protokola 1. pants	ICCPR 6. panta 2.-6. punkts, ICCPR-OP2	
<b>3. pants</b>	Tiesības uz personas neaizskaramību	Konvencija par cilvēktiesībām un biomedicīnu (ETS 164 un papildu protokols ETS 168)*	ICCPR 7. pants, Starptautiskās Kriminālītiesas statūtu, kas pieņemti Romā 1998. gada 17. jūlijā, 7. panta 1. punkta g) apakšpunkts*	EST judikatūra

192 Šie ECTK noteikumi ir minēti arī Hartas paskaidrojumos (izņemot Hartas 20. un 23. pantu, kuru paskaidrojumos nav sniegta atsauce uz ECTK).  
193 Ir sniegta tikai atbilstošu noteikumu izlase. Ir ņemtas vērā tikai svarīgākās cilvēktiesību konvencijas, kuras ir ratificējušas visas 28 dalībvalstis (izņēmums: ESH un ESH 96).

194 Ir sniegta tikai atbilstošu noteikumu izlase. Ir ņemtas vērā tikai svarīgākās cilvēktiesību konvencijas, kuras ir ratificējušas visas 28 dalībvalstis (izņēmums: OP CRC-SC parakstīja 28 dalībvalstis, bet ratificēja tikai 27 dalībvalstis).

\* Noteikumi, kuri ir minēti Paskaidrojumos attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu, ir atzīmēti ar zvaigznīti (\*).

Pamattiesību harta		Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>4. pants</b>	Spīdzināšanas un necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodu aizliegums	3. pants	<i>ECPT</i>	<i>ICCPR</i> 7. pants, <i>CAT</i> , <i>CRPD</i> 15. pants, <i>CRC</i> 37. pants, <i>ICERD</i> 5. panta b) apakšpunkts	
<b>5. panta 1. punkts</b>	Verdžība vai izkalpināšana	4. pants		<i>CRC</i> 8. pants	
<b>5. panta 2. punkts</b>	Piespiedu vai obligāts darbs				
<b>5. panta 3. punkts</b>	Cilvēku tirdzniecība		EP Konvencija par cīņu pret cilvēku tirdzniecību	<i>ICCPR</i> 8. panta 1. un 2. punkts	Eiropas konvencijas pielikums, īpaši tā 27. panta 1. punkts, ES Pamatlēmums par cilvēku tirdzniecības apkarošanu (OV L 203, 1.8.2002., 1. lpp.)
<b>6. pants</b>	Tiesības uz brīvību un drošību:	5. pants		<i>ICCPR</i> 9. un 10. pants, <i>CRPD</i> 14. pants	LESD 82., 83. un 85. pants
<b>7. pants</b>	Privātās un ģimenes dzīves neaizskaramība	8. pants		<i>ICCPR</i> 17. pants, <i>CRPD</i> 22. pants, <i>CEDAW</i> 16. pants, <i>CRC</i> 16. pants, <i>ICERD</i> 5. panta d) apakšpunkts	

Pamattiesību harta		Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>8. panta 1. punkts</b>	Personas datu aizsardzība	8. pants	Datu aizsardzības konvencija (Konv. 108)*		LESD 16. pants un LES 39. pants, Direktīva 95/46/EK, Regula (EK) Nr. 45/2001
<b>8. panta 2. punkts</b>	Godprātīgs, konkrēts mērķis, piekrišana vai likumīgs pamatojums, piekļuve, izlabošana				
<b>8. panta 3. punkts</b>	Neatkarīgas iestādes kontrole				
<b>9. pants</b>	Tiesības stāties laulībā un tiesības izveidot ģimeni	12. pants			Atsauce uz "valsts tiesību aktiem"
<b>10. panta 1. punkts</b>	Domu, pārliecības un ticības brīvība	9. pants			Atsauce uz "valsts konstitucionālajām tradīcijām" un "valsts tiesību aktiem"
<b>10. panta 2. punkts</b>	Uz pārliecību balstīta atteikšanās	9. pants			EST judikatūra, Līgumiem pievienotais Protokols par sabiedriskās apraides sistēmu dalībvalstīs, Padomes Direktīva 89/552/EK (jo īpaši tās septiņpadsmitais apsvērums)

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
11. panta 1. punkts	10. pants		ICCPR 19. pants, CRPD 21. pants, CRC 13. pants, ICERD 5. panta d) apakšpunkts	
11. panta 2. punkts	10. pants		CRC 17. pants	EST judikatūra, Līgumiem pievienotais Protokols par sabiedriskās apraides sistēmu dalībvalstīs, Padomes Direktīva 89/552/EK (jo īpaši tās septiņpadsmitais apsvērumš), atsauce uz ES "konkurences tiesībām"
12. panta 1. punkts	11. pants		ICCPR 21. un 22. pants, ICESCR 8. pants, CRC 15. pants, ICERD 5. panta d) apakšpunkts	Kopienas Hartas par darba ņēmēju sociālajām pamattiesībām (turpmāk tekstā: Kopienas Harta)* 11. pants
12. panta 2. punkts				LES 10. panta 4. punkts
13. pants	10. pants			Savstarpēja atsauce uz Hartas 1. pantu



Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>14. pants</b>	Tiesības uz izglītību	ESH 10. pants*	ICESCR 13. pants, CRPD 24. pants, CEDAW 10. pants, CRC 28. pants, ICERD 5. pants e) apakšpunkts	Dalībvalstu kopīgās konstitucionālās tradīcijas; Kopienas Hartas 15. punkts*
<b>14. panta 1. punkts</b>	Izglītība, arodmācība, tālākizglītība		ICESCR 13. panta 2. punkta b) apakšpunkts	
<b>14. panta 2. punkts</b>	Bezmaksas obligātā izglītība		ICESCR 13. panta 2. punkta a) apakšpunkts un 14. pants	Savstarpēja atsauce uz Hartas 24. pantu
<b>14. panta 3. punkts</b>	Izglītības iestādes; vecāku izvēle		ICESCR 13. panta 3. punkts	Savstarpēja atsauce uz Hartas 16. pantu un "valsts tiesību aktiem"
<b>15. panta 1. punkts</b>	Brīvība izvēlēties profesiju un tiesības strādāt	ESH 1. panta 2. punkts*	ICESCR 6. panta 1. punkts, CRPD 27. pants, CEDAW 11. pants, ICERD 5. panta e) apakšpunkts	EST judikatūra, LESD 156. pants (saistībā ar terminu "darba apstākļi"), atsauce uz valsts tiesību aktiem, Kopienas Hartas 4. punkts*

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>15. panta 2. punkts</b>	Tiesības brīvi meklēt darbu, strādāt, izmantot tiesības veikt uzņēmējdarbību un sniegt pakalpojumus			LESD 26., 45., 49. un 56. pantā garantētās brīvības
<b>15. panta 3. punkts</b>	Trešo valstu valstspiederīgo, kuriem piešķirta darba atļauja, nediskriminācija	ESH 19. panta 4. punkts*		LESD 153. panta 1. punkta g) apakšpunkts, atsaucot uz "valsts tiesību aktiem" (saistībā ar jūrnieku pieņemšanu darbā)
<b>16. pants</b>	Darījumdarbības brīvība			EST judikatūra, LESD 119. panta 1. un 3. punkts
<b>17. pants</b>	Tiesības uz īpašumu	1. protokola 1. pants	ICERD 5. panta d) apakšpunkts	EST judikatūra, atsaucot uz ES "sekundārajiem tiesību aktiem"
<b>18. pants</b>	Patvēruma tiesības			LESD 78. pants, ar Apvienoto Karalisti, Īriju un Dāniju saistīti protokoli, Protokols par patvērumu
<b>19. panta 1. punkts</b>	Kolektīva izraidīšana	4. protokola 4. pants	ICERD 5. pants, ICCPR 13. pants*	
<b>19. panta 2. punkts</b>	Aizsardzība pārvietošanas, izraidīšanas vai izdošanas gadījumā	3. pants*	CRC 3. pants	CAT 3. pants, CRC 22. pants, ICCPR 13. pants

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>20. pants</b>	Vienlīdzība likuma priekšā 6. un 14. pants, 12. protokola 1. pants		ICCPR 14. panta 1. punkts un 16. pants	"Vispārējie tiesību principi, kas ir iekļauti visās Eiropas konstitūcijās", EST judikatūra
<b>21. pants</b>	Diskriminācijas aizliegums 14. pants	Konvencijas par cilvēktiesībām un biomedicīnu saistībā ar ģenētisko mantojumu 11. pants*, Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību 3. pants	ICERD, ICCPR 2. un 27. pants, CRPD 5. pants, CEDAW	LESD 19. pants, 2. punkts atbilst LESD 18. panta 1. punktam "un jāpiemēro saskaņā ar šo pantu"
<b>22. pants</b>	Kultūru, reliģiju un valodu daudzveidība		ICCPR 27. pants, ICESCR 15. pants, CRPD 30. pants, ICERD 5. panta e) apakšpunkts	LESD 3. panta 3. punkts un 6. pants, LESD 17. pants un 167. panta 1. un 4. punkts
<b>23. pants</b>	Vīriešu un sieviešu līdztiesība 14. pants, 12. protokols	ESH 96 20. pants*, Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību 17. pants	ICCPR 3. pants, CEDAW 3. pants	LESD 3. pants, LESD 8. un 157. pants, Direktīva 76/207/EEK (vienlīdzīga attieksme pret sievietēm un vīriešiem), Kopienas Hartas 16. punkts*
<b>24. pants</b>	Bērnu tiesības		CRC 3., 9., 12. un 13. pants*, ICCPR 24. pants, CRPD 7. pants, OPCRC-SC	LESD 81. pants
<b>25. pants</b>	Vecāka gadagājuma cilvēku tiesības	ESH 96 23. pants		Kopienas Hartas 24. un 25. pants*
<b>26. pants</b>	Invalidu integrācija	ESH 15. pants*	CRPD	Kopienas Hartas 26. punkts*

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>27. pants</b>	Darba ņēmēju tiesības uz informāciju un konsultācijām uzņēmumā	ESH 96 21. pants	SDO konvencijas	LESD 154. un 155. pants, Direktīva 2002/14/EK (darbinieku uzklaušanās), Direktīva 98/59/EK (kollektīvas atļaušanas), Direktīva 2001/23/EK (uzņēmumu īpašnieku maiņas) un Direktīva 94/45/EK (Eiropas uzņēmumu padomes), Kopienas Hartas 17. un 18. punkts*
<b>28. pants</b>	Tiesības uz kolektīvām sarunām un rīcību	11. pants	ESH 6. pants*	ECT judikatūra par ECKT 11. pantu, atsauce uz "valstu tiesību aktiem un praksēm", Kopienas Hartas 12.–14. punkts*
<b>29. pants</b>	Tiesības izmantot darbā iekārtošanas pakalpojumus		ESH 1. panta 3. punkts*	Kopienas Hartas 13. punkts*
<b>30. pants</b>	Aizstāvība nepamatotas atļaušanas gadījumā		ESH 96 24. pants*	Direktīva 2001/23/EK (uzņēmumu īpašnieku maiņas), Direktīva 80/987/EEK (darba devēja maksātņespēja), kas grozīta ar Direktīvu 2002/74/EK.

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>31. panta 1. punkts</b>	Taisnīgi darba apstākļi	ESH 3. pants*, ESH 96 26. pants*	ICESCR 7. pants, ICERD 5. panta e) apakšpunkts	Direktīva 89/391/EEK (darba ņēmēju darba drošība un veselības aizsardzība), "darba apstākļi" jāsaprot LFSD 156. panta nozīmē, Kopienas Hartas 19. punkts*
<b>31. panta 2. punkts</b>	Maksimālais darba stundu skaits	ESH 2. pants*	ICESCR 7. panta d) apakšpunkts	Direktīva 93/104/EK (darba laiks), Kopienas Hartas 8. punkts*
<b>32. pants</b>	Bērnu darba aizliegšana un strādājošu jauniešu aizsardzība	ESH 7. pants*	ICESCR 10. panta 3. punkts	Direktīva 94/33/EK (jauniešu darba aizsardzība), Kopienas Hartas 20.–23. punkts*
<b>33. panta 1. punkts</b>	Ģimenes dzīve un darbs	ESH 16. pants*	ICCPR 23. panta 1. punkts, ICESCR 10. pants	
<b>33. panta 2. punkts</b>	Aizsardzība pret atļaišanu	ESH 8. pants*, ESH 96 27. pants*	ICESCR 10. panta 2. punkts	Padomes Direktīva 92/85/EEK (veselības aizsardzība darbā strādājošām grūtniecēm), Direktīva 96/34/EK par pamatnolīgumu attiecībā uz bērnu kopšanas atvaļinājumu

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>34. pants</b>	Sociālais nodrošinājums un sociālā palīdzība		ICESCR 9.–11. pants, CRPD 28. pants, CEDAW 13. pants, CRC 26. pants, ICERD 5. panta e) apakšpunkts	
<b>34. panta 1. punkts</b>	Sociālais nodrošinājums un sociālā palīdzība	ESH 12. pants*		LESD 153. un 156. pants, Kopienas Hartas 10. punkts*
<b>34. panta 2. punkts</b>	Likumīga uzturēšanās un pārvietošanās ES	ESH 12. panta 4. punkts un 13. panta 4. punkts*		Regula (EEK) Nr. 1408/71 un Regula (EEK) Nr. 1612/68, Kopienas Hartas 2. punkts*
<b>34. panta 3. punkts</b>	Sociālās atstumtības un nabadzības apkarošana	ESH 13. pants*, ESH 96 30. un 31. pants*	ICERD 5. panta e) apakšpunkts	LESD 153. pants, Kopienas Hartas 10. punkts*
<b>35. pants</b>	Veselības aizsardzība	ESH 11. un 12. pants*	ICESCR 12. pants, CRPD 25. pants, CEDAW 12. pants, CRC 24. pants	LESD 168. pants
<b>36. pants</b>	Pekļuve pakalpojumiem ar vispārēju tautsaimniecisku nozīmi			LESD 14. pants, atsauce uz "valsts noteikumiem"

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>37. pants</b>	Vides aizsardzība		ICESCR 12. panta b) punkts	LES 3. panta 3. punkts, LESD 11. un 191. pants "tā pamatā ir uz dažu valstu konstitūcijās paredzētie noteikumi"
<b>38. pants</b>	Patērētāju tiesību aizsardzība			LESD 169. pants
<b>39. pants</b>	Tiesības balsot un tiesības kandidēt Eiropas Parlamenta vēlēšanās		CRPD 29. pants, CEDAW 7.-8. pants, ICCPR 25. pants, ICERD 5. panta c) apakšpunkts	LESD 20. panta 2. punkts un 22. pants, LES 14. panta 3. apakšpunkts
<b>40. pants</b>	Tiesības balsot un tiesības kandidēt pašvaldību vēlēšanās		CRPD 29. pants, CEDAW 7.-8. pants, ICCPR 25. pants, ICERD 5. panta c) apakšpunkts	LESD 20. panta 2. punkts un 22. pants
<b>41. pants</b>	Tiesības uz labu pārvaldību			EST judikatūra, LESD 20. panta 2. punkta d) apakšpunkts, 25., 296., 298. un 340. pants, savstarpēja atsauce uz Hartas 47. pantu.
<b>42. pants</b>	Tiesības piekļūt dokumentiem			LESD 15. panta 3. punkts; Regula (EK) Nr. 1049/2001 (piekļuve dokumentiem)
<b>43. pants</b>	Eiropas Ombuds			LESD 20. un 228. pants
<b>44. pants</b>	Tiesības iesniegt lūgumrakstus			LESD 20. un 227. pants

Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>45. pants</b>	Pārvietošanās un uzturēšanās brīvība		<p>ICCPR 12. pants, CRPD 18. pants, CRC 10. pants, ICERD 5. panta d) apakšpunkts</p>	<p>LESD 20. panta 2. punkta a) apakšpunkts, EST judikatūra, LESD 77., 78., 79. pants</p>
<b>46. pants</b>	Diplomātiskā un konsulārā aizsardzība			<p>LESD 20. un 23. pants</p>
<b>47. panta pirmā rindkopa</b>	Tiesības uz efektīvu tiesību aizsardzību tiesā	13. pants	<p>ICCPR 2. panta 3. punkts, CRPD 13. pants, CRC 40. panta 2. punkta b) apakšpunkts, ICERD 6. pants</p>	<p>EST judikatūra, LESD 251.–281. pants</p>
<b>47. panta otrā rindkopa</b>	Tiesības uz lietas taisnīgu izskatīšanu		<p>ICCPR 14. panta 3. punkta d) apakšpunkts, CRC 40. panta 2. punkta b) apakšpunkts</p>	<p>EST judikatūra</p>
<b>47. panta trešā rindkopa</b>	Juridiskā palīdzība (balstīta uz vajadzībām)		<p>ICCPR 14. panta 3. punkta d) apakšpunkts, CRC 40. panta 2. punkta b) apakšpunkts</p>	



Pamattiesību harta	Atbilstošie ECTK (ieskaitot DP) noteikumi <sup>192</sup>	Citi atbilstoši Eiropas Padomes instrumenti <sup>193</sup>	ANO Cilvēktiesību padome <sup>194</sup>	Paskaidrojums attiecībā uz Eiropas Savienības Pamattiesību hartu minētie ES/valsts tiesību akti
<b>48. pants</b>	Nevainīguma prezumpcija un tiesības uz aizstāvību	6. panta 2. un 3. punkts	ICCPR 14. panta 2. un 3. punkts, CRC 40. panta 2. punkta b) apakšpunkts	
<b>49. panta 1. un 2. punkts</b>	Noziedzīgu nodarījumu un sodu likumības un samērīguma principi	7. pants*	ICCPR 15. pants*, CRC 40. panta 3. punkts	Atsauce uz "kopējām konstitucionālām tradīcijām" un EST judikatūru
<b>49. panta 3. punkts</b>	Samērīgi sodi			
<b>50. pants</b>	Tiesības netikt divreiz tiesātam vai sodītam kriminālietā par to pašu noziedzīgo nodarījumu	7. protokola 4. pants*	ICCPR 14. panta 7. punkts	EST judikatūra, Šengenas konvencija, Konvencijas par Eiropas Koplienu finanšu interešu aizsardzību 7. pants, Konvencijas par cīņu pret korupciju 10. pants

Avots: FRA, 2018. gads.

## Indekss

### Case-law of the Court of Justice of the European Union

<i>A. Leur-Bloem pret Inspecteur der Belastingdienst/Ondernemingen Amsterdam 2</i> , C-28/95, 1997. gada 17. jūlijs.....	67
<i>Abdoulaye Amadou Tall pret Centre public d'action sociale de Huy (CPAS de Huy)</i> , C-239/14, 2015. gada 17. decembris.....	31
<i>Åklagaren pret Hans Åkerberg Fransson</i> [virspalāta], C-617/10, 2013. gada 26. februāris.....	37, 38, 42, 56
<i>Alfredo Rendón Marín pret Administración del Estado</i> [virspalāta], C-165/14, 2016. gada 13. septembris.....	65
<i>Andrea Francovich un Danila Bonifaci un citi pret Itālijas Republiku</i> , apvienotās lietas C-6/90 un C-9/90, 1991. gada 19. novembris.....	33
<i>Ángel Rodríguez Caballero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)</i> , C-442/00, 2002. gada 12. decembris.....	31, 42, 59, 66
<i>Angelo Ferlini pret Centre hospitalier de Luxembourg</i> , C-411/98, 2000. gada 3. oktobris.....	33
<i>Anonymi Geniki Etairia Tsimenton Iraklis (AGET Iraklis) pret Ypourgos Ergasias, Koinonikis Asfalisis kai Koinonikis Allilengyis</i> [virspalāta], C-201/15, 2016. gada 21. decembris.....	62, 64, 74
<i>Antonio Miravittles Ciurana un citi pret Contimark SA un Jordi Socias Gispert</i> , C-243/16, 2017. gada 14. decembris.....	58
<i>Association de médiation sociale pret Union locale des syndicats CGT un citiem</i> [virspalāta], C-176/12, 2014. gada 15. janvāris.....	21, 33
<i>Aurubis Bulgaria AD pret Nachalnik na Mitnitsa Stolichna</i> , C-546/09, 2011. gada 31. marts.....	18, 56
<i>Berlington Hungary Tanácsadó és Szolgáltató kft un citi pret Magyar Állam</i> , C-98/14, 2015. gada 11. jūnijs.....	43, 64
<i>Berlioz Investment Fund SA pret Directeur de l'administration des contributions directes</i> [virspalāta], C-682/15, 2017. gada 16. maijs.....	42, 56

<i>Blanka Soukupová pret Ministerstvo zemědělství, C-401/11, 2013. gada 11. aprīlis</i> .....	18, 30
<i>Booker Aquacultur Ltd (C-20/00) un Hydro Seafood GSP Ltd (C-64/00) pret The Scottish Ministers, apvienotās lietas C-20/00 un C- 64/00, 2003. gada 10. jūlijs</i> .....	41, 49
<i>Brasserie du Pêcheur SA pret Bundesrepublik Deutschland un The Queen pret Secretary of State for Transport, ex parte: Factortame Ltd un citi, apvienotās lietas C-46/93 un C-48/93, 1996. gada 5. marts</i> .....	33
<i>Centre public d'action sociale d'Ottignies-Louvain-La-Neuve pret Moussa Abdida [virspalāta], C-562/13, 2014. gada 18. decembris</i> .....	31
<i>Claude Chartry pret Beļģijas valsti, C-457/09, 2011. gada 1. marts</i> .....	39
<i>Cruciano Siragusa pret Regione Sicilia – Soprintendenza Beni Culturali e Ambientali di Palermo, C-206/13, 2014. gada 6. marts</i> .....	40, 61, 68
<i>Daniele Annibaldi pret Sindaco del Comune di Guidonia un Presidente Regione Lazio, C-309/96, 1997. gada 18. decembris</i> .....	40
<i>DEB Deutsche Energiehandels- und Beratungsgesellschaft mbH pret Bundesrepublik Deutschland, C-279/09, 2010. gada 22. decembris</i> .....	18, 19
<i>Deponiezweckverband Eiterköpfe pret Land Rheinland-Pfalz, C-6/03, 2005. gada 14. aprīlis</i> .....	40, 52
<i>Dieter Krombach pret André Bamberski, C-7/98, 2000. gada 28. marts</i> .....	41, 49
<i>Ebony Maritime SA un Loten Navigation Co. Ltd pret Prefetto della Provincia di Brindisi un citiem, C-177/95, 1997. gada 27. februāris</i> .....	56
<i>Eiropas Komisija pret Spānijas Karalisti, C-610/10, 2012. gada 11. decembris</i> .....	20
<i>Eiropas Parlaments pret Eiropas Savienības Padomi [virspalāta], C-540/03, 2006. gada 27. jūnijs</i> .....	23
<i>Eiropas Savienības Padome pret Bank Mellat, C-176/13 P, 2016. gada 18. februāris</i> ...20	
<i>Eiropas Savienības Padome pret Bank Saderat Iran, C-200/13 P, 2016. gada 21. aprīlis</i> .....	20

<i>Elliniki Radiophonia Tiléorassi AE un Panellinia Omospondia Syllogon Prossopikou pret Dimotiki Etairia Pliroforissis un Sotirios Kouvelas un Nicolaos Avdellas un citiem</i> , C-260/89, 1991. gada 18. jūnijs.....	43, 62
<i>Emiliano Torralbo Marcos pret Korota SA un Fondo de Garantía Salarial</i> , C-265/13, 2014. gada 27. marts.....	38
<i>Erich Stauder pret City of Ulm – Sozialamt</i> , lieta 29-69, 1969. gada 12. novembris.....	16
<i>Eugenia Florescu un citi pret Casa Județeană de Pensii Sibiu un citiem</i> [virspalāta], C-258/14, 2017. gada 13. jūnijs.....	41, 49, 72, 76
<i>F pret Bevándorlási és Állampolgársági Hivatal</i> , C-473/16, 2018. gada 25. janvāris.....	70, 75, 76
<i>Finančné riaditeľstvo Slovenskej republiky pret BB construct s.r.o.</i> , C-534/16, 2017. gada 26. oktobris.....	77
<i>Gabrielle Defrenne pret Société anonyme belge de navigation aérienne Sabena</i> , lieta 43-75, 1976. gada 8. aprīlis.....	33
<i>Geoffrey Léger pret Ministre des Affaires sociales, de la Santé et des Droits des femmes and Etablissement français du sang</i> , C-528/13, 2015. gada 29. aprīlis.....	18
<i>Georg Stollwitzer pret ÖBB Personenverkehr AG</i> , C-482/16, 2018. gada 14. marts.....	31
<i>Gerardo Ruiz Zambrano pret Office national de l'emploi (ONEm)</i> [virspalāta], C-34/09, 2011. gada 8. marts.....	65
<i>Gerhard Fuchs (C-159/10) un Peter Köhler (C-160/10) pret Land Hessen</i> , apvienotās lietas C-159/10 un C-160/10, 2011. gada 21. jūlijs.....	74
<i>Grima Janet Nisttahuz Poclava pret Jose María Ariza Toledano (Taberna del Marqués)</i> , C-117/14, 2015. gada 5. februāris.....	61, 67
<i>H. Jippes, Afdeling Groningen van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren and Afdeling Assen en omstreken van de Nederlandse Vereniging tot Bescherming van Dieren pret Minister van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij</i> , C-189/01, 2001. gada 12. jūlijs.....	76
<i>Hubert Wachauf pret Bundesamt für Ernährung und Forstwirtschaft</i> , lieta 5/88, 1989. gada 13. jūlijs.....	49, 51
<i>Idéal tourisme SA pret Belgian State</i> , C-36/99, 2000. gada 13. jūlijs.....	54

<i>Impact pret Minister for Agriculture and Food un citi [virspalāta],</i> C-268/06, 2008. gada 15. aprīlis.....	56
<i>International Transport Workers' Federation un Finnish Seamen's Union</i> <i>pret Viking Line ABP un OÜ Viking Line Eesti, C-438/05, 2007. gada</i> <i>11. decembris .....</i>	33
<i>Internationale Handelsgesellschaft mbH pret Einfuhr- und Vorratsstelle</i> <i>für Getreide und Futtermittel, lieta 11-70, 1970. gada 17. decembris.....</i>	16
<i>IR pret JQ [virspalāta], C-68/17, 2018. gada 11. septembris.....</i>	33
<i>J. N. pret Staatssecretaris van Veiligheid en Justitie [virspalāta], C-601/15</i> <i>PPU, 2016. gada 15. februāris.....</i>	22, 72
<i>J.Nold, Kohlen- und Baustoffgroßhandlung pret Eiropas Kopienu</i> <i>Komisiju, lieta 4-73, 1974. gada 14. maijs.....</i>	16
<i>Jiří Sabou pret Finanční ředitelství pro hlavní město Prahu [virspalāta],</i> C-276/12, 2013. gada 22. oktobris .....	18, 41, 52
<i>Johan Piek pret Ministerie van Landbouw, Natuurbeheer en Visserij,</i> C-384/05, 2007. gada 11. janvāris .....	41, 49, 50
<i>José Vicente Olaso Valero pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa),</i> C-520/03, 2004. gada 16. decembris.....	42, 59, 66
<i>Juan Carlos Sánchez Morcillo un María del Carmen Abril García pret</i> <i>Banco Bilbao Vizcaya Argentaria SA, C-169/14, 2014. gada 17. jūlijs .....</i>	31
<i>Kreshnik Ymeraga un citi pret Ministre du Travail, de l'Emploi et de</i> <i>l'Immigration, C-87/12, 2013. gada 8. maijs .....</i>	65
<i>Kriminālprocesā pret Gianpaolo Paoletti un citi, C-218/15, 2016. gada 6. oktobris.....</i>	56
<i>Kriminālprocesi pret Magatte Gueye (C-483/09) un Valentín Salmerón</i> <i>Sánchez (C-1/10), apvienotās lietas C-483/09 un C-1/10, 2011. gada</i> <i>15. septembris.....</i>	40, 61
<i>Kriminālprocesi pret Maria Amélia Nunes un Evangelina de Matos,</i> C-186/98, 1999. gada 8. jūlijs.....	56
<i>Kriminālprocess pret Luca Menci [virspalāta], C-524/15, 2018. gada 20. marts.....</i>	72

<i>Land Baden-Württemberg pret Panagiotis Tsakouridis</i> [virspalāta], C-145/09, 2010. gada 23. novembris.....	43, 62
<i>Ledra Advertising Ltd un citi pret Eiropas Komisiju un Eiropas Centrālo banku (ECB)</i> [virspalāta], apvienotās lietas C-8/15 P līdz C-10/15 P, 2016. gada 20. septembris.....	38
<i>Lidl GmbH &amp; Co. KG pret Freistaat Sachsen</i> , C-134/15, 2016. gada 30. jūnijs.....	76
<i>Lietuvos Respublikos transporto priemoniņū draudikū biuras pret Gintaras Dockevičius un Jurgita Dockevičienė</i> , C-587/15, 2017. gada 15. jūnijs .....	41, 49
<i>Liliana Tudoran un citi pret SC Suport Colect SRL</i> , C-92/14, 2014. gada 3. jūlijs.....	39
<i>Liselotte Hauer pret Land Rheinland-Pfalz</i> , lieta 44/79, 1979. gada 13. decembris.	74
<i>M. G. Eman un O. B. Sevinger pret College van burgemeester en wethouders van Den Haag</i> [virspalāta], C-300/04, 2006. gada 12. septembris.....	33, 41, 49
<i>María Cristina Guerrero Pecino pret Fondo de Garantía Salarial (Fogasa)</i> , C-177/05, 2005. gada 13. decembris.....	42, 66
<i>Maribel Dominguez pret Centre informatique du Centre Ouest Atlantique un Préfet de la région Centre</i> [virspalāta], C-282/10, 2012. gada 24. janvāris.....	52
<i>Marie Landtová pret Česká správa socialního zabezpečení</i> , C-399/09, 2011. gada 22. jūnijs .....	31
<i>Mario Vital Pérez pret Ayuntamiento de Oviedo</i> , C-416/13, 2014. gada 13. novembris.....	18
<i>Mark Alemo-Herron un citi pret Parkwood Leisure Ltd</i> , C-426/11, 2013. gada 18. jūlijs .....	31
<i>Maximilian Schrems pret Data Protection Commissioner</i> [virspalāta], C-362/14, 2015. gada 6. oktobris.....	73
<i>Michael Schwarz pret Stadt Bochum</i> , C-291/12, 2013. gada 17. oktobris.....	18

- N. S. (C-411/10) pret Secretary of State for the Home Department un M. E. un citi (C-493/10) pret Refugee Applications Commissioner and Minister for Justice, Equality and Law Reform [virspalāta], apvienotās lietas C-411/10 un C-493/10, 2011. gada 21. decembris..... 10*
- Nttonik Anonymi Etaireia Emporias H/Y, Logismikou kai Paroxis Ypiresion Michanografisis un Ioannis Michail Pikoulas pret Epitropi Kefalaiaioras, C-430/05, 2007. gada 5. jūlijs.....56, 57*
- NV Algemene Transport- en Expeditie Onderneming van Gend & Loos pret Netherlands Inland Revenue Administration, lieta 26-62, 1963. gada 5. februāris.....31*
- O un S pret Maahanmuuttovirasto un Maahanmuuttovirasto pret L, apvienotās lietas C-356/11 un C-357/1, 2012. gada 6. decembris..... 41*
- Othmar Michaeler (C-55/07 un C-56/07), Subito GmbH (C-55/07 un C-56/07) un Ruth Volgger (C-56/07) pret Amt für sozialen Arbeitsschutz and Autonome Provinz Bozen, apvienotās lietas C-55/07 un C-56/07, 2008. gada 24. aprīlis ..... 16*
- Paraskevas Louloudakis pret Elliniko Dimosio, C-262/99, 2001. gada 12. jūlijs..... 56*
- Pelckmans Turnhout NV pret Walter Van Gestel Balen NV un citiem, C-483/12, 2014. gada 8. maijs.....39, 63*
- Petya Milkova pret Izpālnitelen direktor na Agentsiata za privatizatsia i sledprivatizatsionen kontrol, C-406/15, 2017. gada 9. marts ..... 15, 52*
- Policie ČR, Krajské ředitelství policie Ústeckého kraje, odbor cizinecké policie pret Salah Al Chodor un citiem, C-528/15, 2017. gada 15. marts ..... 79*
- Productores de Música de España (Promusicae) pret Telefónica de España SAU [virspalāta], C-275/06, 2008. gada 29. janvāris..... 76*
- QB, C-405/10, 2011. gada 10. novembris..... 42, 56, 57*
- Raffinerie Mediterranee (ERG) SpA, Polimeri Europa SpA unSyndial SpA pret Ministero dello Sviluppo economico un citi (C-379/08) un ENI SpA pret Ministero Ambiente e Tutela del Territorio e del Mare un citi (C-380/08) [virspalāta], apvienotās lietas C-379/08 un C-380/08, 2010. gada 9. marts..... 72*

<i>Robert Pflieger un citi, C-390/12</i> , 2014. gada 30. aprīlis.....	18, 43, 62
<i>Roman Angonese pret Cassa di Risparmio di Bolzano SpA, C-281/98</i> , 2000. gada 6. jūnijs.....	
<i>Safe Interenvios, SA pret Liberbank, SA un citiem, C-235/14</i> , 2016. gada 10. marts.....	62
<i>Schindler Holding Ltd un citi pret Eiropas Komisiju, C-501/11 P</i> , 2013. gada 18. jūlijs.....	22
<i>Secretary of State for the Home Department pret CS [virspalāta]</i> , <i>C-304/14</i> , 2016. gada 13. septembris.....	65
<i>Seda Küçükdeveci pret Swedex GmbH &amp; Co. KG [virspalāta]</i> , <i>C-555/07</i> , 2010. gada 19. janvāris.....	32, 42, 60, 61
<i>Servet Kamberaj pret Istituto per l'Edilizia Sociale della Provincia autonoma di Bolzano (IPES) un citiem [virspalāta]</i> , <i>C-571/10</i> , 2012. gada 24. aprīlis.....	22
<i>Sky Italia Srl pret Autorità per le Garanzie nelle Comunicazioni, C-234/12</i> , 2013. gada 18. jūlijs.....	18, 54
<i>Sky Österreich GmbH pret Österreichischer Rundfunk [virspalāta]</i> , <i>C-283/11</i> , 2013. gada 22. janvāris.....	76
<i>Società italiana petroli SpA (IP) pret Borsana Srl, C-2/97</i> , 1998. gada 17. decembris.....	40, 52
<i>Srl CILFIT un Lanificio di Gavardo SpA pret Ministry of Health</i> , lieta 283/81, 1982. gada 6. oktobris.....	36
<i>Staatssecretaris van Justitie pret Tayfun Kahveci un Osman Inan</i> , apvienotās lietas <i>C-7/10</i> un <i>C-9/10</i> , 2012. gada 29. marts.....	41, 49
<i>Stefano Melloni pret Ministero Fiscal [virspalāta]</i> , <i>C-399/11</i> , 2013. gada 26. februāris.....	24
<i>Telez Sverige AB pret Post- och telestyrelsen ub Secretary of State for the Home Department pret Tom Watson un citiem [virspalāta]</i> , apvienotās lietas <i>C-203/15</i> un <i>C-698/15</i> , 2016. gada 21. decembris.....	22
<i>Teresa Cicala pret Regione Siciliana, C-482/10</i> , 2011. gada 21. decembris.....	40, 66, 67



<i>Texdata Software GmbH</i> , C-418/11, 2013. gada 26. septembris .....	18, 38, 42, 58
<i>The Queen pret Secretary of State for the Environment, Minister of Agriculture, Fisheries and Food, ex parte H. A. Standley un citi</i> , C-293/97, 1999. gada 29. aprīlis .....	74
<i>The Society for the Protection of Unborn Children Ireland Ltd pret Stephen Grogan un citiem</i> , C-159/90, 1991. gada 4. oktobris .....	63
<i>Thierry Delvigne pret Commune de Lesparre Médoc un Préfet de la Gironde</i> [virspalāta], C-650/13, 2015. gada 6. oktobris .....	38, 41, 49, 69
<i>Thomas Pringle pret Government of Ireland un citiem</i> , C-370/12, 2012. gada 27. novembris .....	41, 49
<i>Toshiba Corporation un citi pret Úřad pro ochranu hospodářské soutěže</i> [virspalāta], C-17/10, 2012. gada 14. februāris .....	18
<i>Unibet (London) Ltd un Unibet (International) Ltd pret Justitiekanslern</i> [virspalāta], C-432/05, 2007. gada 13. marts .....	56
<i>Vera Egenberger pret Evangelisches Werk für Diakonie und Entwicklung e.V.</i> [virspalāta], C-414/16, 2018. gada 17. aprīlis .....	33
<i>Vereinigte Familiapress Zeitungsverlags- und vertriebs GmbH pret Heinrich Bauer Verlag</i> , C-368/95, 1997. gada 26. jūnijs.....	64
<i>Víctor Manuel Julian Hernández un citi pret Reino de España (Subdelegación del Gobierno de España en Alicante) un citiem</i> , C-198/13, 2014. gada 10. jūlijs.....	40, 61, 67
<i>Vino Cosimo Damiano pret Poste Italiane SpA</i> , C-161/11, 2011. gada 22. jūnijs.....	39
<i>Vino Cosimo Damiano pret Poste Italiane SpA</i> , C-20/10, 2010. gada 11. novembris .....	39
<i>Volker und Markus Schecke GbR (C-92/09) un Hartmut Eifert (C-93/09) pret Land Hessen</i> [virspalāta], apvienotās lietas C-92/09 un C-93/09, 2010. gada 9. novembris.....	76
<i>WebMindLicenses kft pret Nemzeti Adó- és Vámhivatal Kiemelt Adó- és Vám Főigazgatóság</i> , C-419/14, 2015. gada 17. decembris .....	38

<i>Werner Fries pret Lufthansa CityLine GmbH, C-190/16,</i> 2017. gada 5. jūlijs .....	69, 72, 73, 75
<i>Werner Mangold pret Rüdiger Helm [virspalāta], C-144/04, 2005. gada</i> 22. novembris .....	32
<i>Yassin Abdullah Kadi un Al Barakaat International Foundation</i> <i>pret Eiropas Savienības Padomi un Eiropas Kopienu Komisiju</i> <i>[virspalāta], apvienotās lietas C-402/05 P un C-415/05 P,</i> 2008. gada 3. septembris .....	74

## Case-law of the European Court of Human Rights

<i>Andrle pret Čehijas Republiku, Nr. 6268/08, 2011. gada 20. jūnijs .....</i>	30
<i>Malone pret Apvienoto Karalisti, Nr. 8691/79, 1984. gada 2. augusts .....</i>	72
<i>Sunday Times pret Apvienoto Karalisti, Nr. 6538/74, 1979. gada 26. aprīlis.....</i>	72

## EU Legislation

<i>Eiropas Parlamenta un Padomes Regula (EK) Nr. 1013/2009 (2006. gada</i> 14. jūnijs) <i>par atkritumu sūtījumiem (OV L 190, 2006. gada 12. jūlijs,</i> 1.–98. lpp.) .....	57
<i>Labojums Eiropas Parlamenta un Padomes Direktīvā 2010/13/ES</i> <i>(2010. gada 10. marts) par to, lai koordinētu dažus dalībvalstu</i> <i>normatīvajos un administratīvajos aktos paredzētus noteikumus</i> <i>par audiovizuālo mediju pakalpojumu sniegšanu (Audiovizuālo</i> <i>mediju pakalpojumu direktīva) (OV L 95, 15.4.2010.), OV L 263,</i> 2010. gada 6. oktobris .....	53
<i>Padomes Direktīva 2000/78/EK (2000. gada 27. novembris), ar ko</i> <i>nosaka kopēju sistēmu vienlīdzīgai attieksmei pret nodarbinātību</i> <i>un profesiju, OV L 303, 2000. gada 2. decembris, 16.–22. lpp.....</i>	15, 61
<i>Padomes Pamatlēmums (2001. gada 15. marts) par cietušo statusu</i> <i>kriminālprocesā, OV L 82, 2001. gada 22. marts, 1.–4. lpp.....</i>	61
<i>Padomes Vienpadsmitā direktīva (1989. gada 21. decembris) par</i> <i>informācijas sniegšanas prasībām attiecībā uz filiālēm, ko kādā</i> <i>dalībvalstī atvērušas noteiktu veidu sabiedrības, uz kurām attiecas</i> <i> citas valsts tiesību akti, OV L 395/36, 1989. gada 30. decembris, 36.–39. lpp.....</i>	58

## Kā sazināties ar ES

### Klātienē

Visā Eiropas Savienībā ir simtiem *Europe Direct* informācijas centru. Sev tuvākā centra adresi varat atrast tīmekļa vietnē [https://europa.eu/european-union/contact\\_lv](https://europa.eu/european-union/contact_lv)

### Pa tālruni vai e-pastu

*Europe Direct* ir dienests, kas atbild uz jūsu jautājumiem par Eiropas Savienību. Ar šo dienestu varat sazināties šādi:

- pa bezmaksas tālruni: 00 800 6 7 8 9 10 11 (daži operatori par šiem zvaniem var iekasēt maksu);
- pa šādu parasto tālruņa numuru: +32 22999696;
- pa e-pastu, izmantojot šo tīmekļa vietni [https://europa.eu/european-union/contact\\_lv](https://europa.eu/european-union/contact_lv)

### Kā atrast informāciju par ES

#### Internetā

Informācija par Eiropas Savienību visās oficiālajās ES valodās ir pieejama portālā *Europa*: [https://europa.eu/european-union/index\\_lv](https://europa.eu/european-union/index_lv)

#### ES publikācijas

ES bezmaksas un maksas publikācijas varat lejupielādēt vai pasūtīt šeit: <https://publications.europa.eu/lv/publications>. Vairākus bezmaksas publikāciju eksemplārus varat saņemt, sazinoties ar *Europe Direct* vai tuvāko informācijas centru (sk. [https://europa.eu/european-union/contact\\_lv](https://europa.eu/european-union/contact_lv)).

#### ES tiesību akti un ar tiem saistītie dokumenti

Ar visu ES juridisko informāciju, arī kopš 1952. gada pieņemtajiem ES tiesību aktiem visās oficiālajās valodās, varat iepazīties vietnē *EUR-Lex*: <http://eur-lex.europa.eu>

#### ES atvērto dati

ES atvērto datu portāls (<http://data.europa.eu/euodp/lv>) dod piekļuvi ES datu kopām. Datus var lejupielādēt un bez maksas izmantot kā komerciāliem, tā nekomerciāliem mērķiem.

Eiropas Savienībai kopš 2000. gada ir sava tiesību harta – Pamattiesību harta. Tā kļuva juridiski saistoša 2009. gadā, un tai ir tāds pats juridiskais spēks kā ES līgumiem. Tie, kas pārzina ES tiesību galvenos principus, parasti var bez kavēšanās norādīt, ka Harta ir vienmēr saistoša Eiropas Savienībai un saistoša dalībvalstīm tad, ja tās “īsteno ES tiesību aktus”. Tomēr realitātē pat ekspertu vidū ne vienmēr valda skaidrība par to, kādas situācijas ietilpst un kādas neietilpst Hartas piemērošanas jomā. Šīs rokasgrāmatas mērķis ir sekmēt labāku izpratni par Hartu, tostarp situācijās, kad tā ir piemērojama likumdošanas un politikas veidošanas procesā.

---

**FRA – EIROPAS SAVIENĪBAS PAMATTIESĪBU AĢENTŪRA**

Schwarzenbergplatz 11 – 1040 Vīne – Austrija

Tālr. +43 158030-0 – Fakss +43 158030-699

[fra.europa.eu](http://fra.europa.eu)

[facebook.com/fundamentalrights](https://facebook.com/fundamentalrights)

[linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency](https://linkedin.com/company/eu-fundamental-rights-agency)

[twitter.com/EURightsAgency](https://twitter.com/EURightsAgency)



Eiropas Savienības  
Publikāciju birojs